UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00103372 9

PURCHASED FOR THE

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

FROM THE

CANADA COUNCIL SPECIAL GRANT

FOR

DRAMA

1968

SVENSKA TEATERN

FRÅN GUSTAF III:s DÖD TILL KARL XIV JOHANS ANKOMST TILL SVERIGE 1792–1810

Några anteckningar

af

NILS PERSONNE

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

SVENSKA TEATERN

FRÅN GUSTAF III:s DÖD TILL KARL XIV JOHANS ANKOMST TILL SVERIGE

1792—1810

SVENSKA TEATERN

FRÅN GUSTAF III:s DÖD TILL KARL XIV JOHANS ANKOMST TILL SVERIGE

1792—1810

—▪—

NÅGRA ANTECKNINGAR AF

NILS PERSONNE

STOCKHOLM
WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

PN
2771
P4
bd. 2

PAPPERSLEVERANTÖR: LESSEBO PAPPERSBRUK
TRYCKT HOS IVAR HÆGGSTRÖMS BOKTR A. B.,
STOCKHOLM 1914

INNEHÅLL

Sid.

Förord.

Hertigen-regenten och Reuterholm 7
Munkbroteatern 1792 och 1793 10
Chevalier de Boisgelins och grefve de Piles' resa i Sverige 24
Kungliga teatrarnas verksamhet under Klas Rålambs styrelse 27
Arsenalsteatern 1793 och 1794 31
Lars Hjortsberg i yngre år 41
Kungliga operan 1794 49
Munkbroteatern 1794 50
Kungliga teatrarna 1795 53
Munkbroteatern 1795 och 1796 56
Kungliga teatrarna 1796 62
Landsortsteatern 72
Galaspektaklet vid Gustaf IV Adolfs öfvertagande af regeringen 74
Munkbroteatern 1797—1799 81
Kungliga teatrarna 1797—1798 84
Kungliga teatrarna under Hugo Hamiltons styrelse 91
Galaspektaklerna 1799 107
Repertoaren under början af 1800-talet 110
August von Kotzebue 119
Inhemska och utländska författare på svenska scenen vid sekelskiftet 129
Franska teatertruppen 1803—1805 163
Kungliga teatrarna under Edelcrantz' styrelse 175
Hofvets och societetens teaternöjen under Gustaf IV Adolfs tid 180
Kungliga operahusets stängning och tillämnade nedrifning . 192
Teaternöjen 1809 och 1810 inom hofvet och societeten . . . 200

Operahusets återöppnande 1809 207
Dödsrunor 215
Anmärkningar och tillägg 239
Person-register . . . . . .
Skådespels-register . . . . . .
Illustrations-register . . . . . .

FÖRORD

Uppmuntrad af de välvilliga uttalanden, som framstående granskare ägnat första delen af dessa skildringar af vår teaters historia, har jag vågat utgifva ännu en afdelning däraf, omfattande svenska teaterns öden från Gustaf den tredjes död till Karl Johans ankomst till Sverige 1810. I politiskt afseende slutar visserligen det gustavianska tidehvarfvet 1809, men i teaterhistoriskt hänseende gick det året tämligen spårlöst förbi, under det att däremot rätt stora förändringar inträffade under spelåret 1810—1811. Den man, som ägnat mer än ett kvarts sekel åt de kungliga teatrarnas tjänst, fränträdde då sin direktörsbefattning, den afbrutna operaverksamheten återupplifvades af hans efterträdare, och många af de framstående artisterna lämnade vid denna tidpunkt scenen för att ersättas af nya förmågor.

Förre öfverståthållaren, friherre Gustaf Tamm, kaptenen Fritz Sergel å Sponga, bankkassören Fritz Ottergren och filosofie studeranden Bengt Hildebrand ha benäget tillåtit mig återgifva porträtt ur deras samlingar, för hvilken älskvärdhet jag ber dem mottaga mitt varma tack. Till tjänstemännen vid Riksarkivet, Kungliga biblioteket, Musikaliska akademien, Kungliga operan och Nationalmuseum står jag äfven i förbindelse för det tillmötesgående mig städse af dem visats.

Vivibacka i november 1914.

Nils Personne.

Sedan konung Gustaf III den 29 mars 1792 slutat sin oroliga och lysande men också tragiskt skiftande bana, uppsteg hans då ännu minderårige son, Gustaf IV Adolf, på Sveriges tron, och dennes farbror och förmyndare, hertig Karl, befann sig helt plötsligt, som han så ofta drömt, i besittning af makten. Han hemkallade genast sin förtrolige vän Reuterholm, som då vistades i Italien, och det dröjde ej länge, förrän hela världen började märka, att denne var Sveriges verklige regent.

Friherre Gustaf Adolf Reuterholm, född 1756, hade af sin far, en af frihetstidens märkligaste personligheter, fått i arf en outtröttlig arbetsförmåga och mycken kraftfullhet. Men en mer högfärdig, vidskeplig, hämndgirig och härsklysten statsman än han var har den svenska häfden näppeligen att framvisa. Han kunde aldrig förlåta Gustaf III revolutionen 1772, som störtade Mösspartiet och därmed också hans far, och hatet ökades, då Gustaf III ej ville skänka erkännande åt hans inbillade litterära förtjänster eller fann hans statsmannaegenskaper värda att tagas i anspråk. Efter 1789 års riksdag vistades Reuterholm mestadels utrikes, men med Gustaf III:s mord var

ändtligen den timme slagen, som skulle ge verklighet åt hans ärelystna drömmar. Den lättledde hertig Karl behärskade han fullständigt genom de mystiska tillställningar i spådomskonst, andebesvärjelser och dylikt, hvaråt de tillsammans hängåfvo sig under frimureriets täckmantel, och hvilka vanligen slutade med förutsägelser om hertigens uppstigande på Sveriges tron. Redan långt innan det Anckarströmska skottet lossades, berättade Reuterholm i ett bref till hertigen på ett högst dramatiskt sätt, huruledes vid en mystisk seans i Avignon inom Illuminaternas hemliga samfund både konungens aflifvande och hertigens erhållande af Sveriges och Norges kronor förebådats.

Hertig Karls öfvertagande af förmyndarstyrelsen för Gustaf IV Adolf blef medlet att för några år göra Reuterholm till rikets mäktigaste man. Han utnämndes till ständig medlem af hertigens konselj, hvars egentlige ledare han blef, och förklarades året därpå för "en af rikets herrar". Detta sitt välde begagnade han till att aflägsna Gustavianerna från den högre förvaltningen. Isynnerhet förföljde han Gustaf Maurits Armfelt med sitt hat, och den grymma behandling han lät dennes älskarinna, den olyckliga fröken Magdalena Rudenschöld, undergå upprörde alla rättänkande både bland hofvet och den stora allmänheten. Hans beryktade suspensionsdekret mot Svenska akademien 1795 berodde på hans harm öfver att han själf ej blifvit invald i detta samfund. Dylika drag, ägnade att stöta alla partier och vittnande om ömkligt småsinne och gränslös fåfänga, förklara, hvarför Reuterholm, utan att

Gustaf Adolf Reuterholm. Efter oljemålning af J. Forsslund 1795.

ha ådragit riket några egentliga olyckor, blifvit föremål för ett hat så allmnät, att kanske ingen annan svensk statsman fått röna något likartadt, om ej möjligen Erik XIV:s ryktbare gunstling Göran Persson.* En af hans åtgärder, som inom teaterintresserade kretsar väckte mycken ond blod, var det den 26 februari 1793 utfärdade "Kungliga plakatet angående sabbatens tillbörliga firande", hvilket upphäfde den af Gustaf III 1786 meddelade tillåtelsen för teatrarna i Stockholm, Göteborg, Norrköping och Åbo att uppföra skådespel äfven på sön- och helgdagar.

* *
*

Med Gustaf III:s död upphörde såväl de svenska som franska skådespelen på Bollhusteatern. Innan konungen den ödesdigra 16 mars infann sig på maskeraden i Operahuset, där han träffades af lönmördarens skott, hade han bevistat det spektakel, som blef den franska truppens sista, och den 21 april afskedades densamma genom en skrifvelse från förmyndarregeringen. Hvad den Svenska dramatiska teatern beträffar, förflyttades dess representationer till Operans scen, där de återigen började i midten af november, för att året därpå, samtidigt med att det gamla Bollhuset nedrefs, finna en ny skådeplats åt sig inredd i den så kallade Arsenalen.

Genom ett kungligt bref i maj 1792 erhöll Stenborg rättighet att åter öppna sin teater redan efter

---

* Se Rosensteins bref till Engeström november 1796.

klagodagen den 6 juni, men dock med förbud att spela på sön- och helgdagar, hvilket naturligtvis vållade ett svårt afbräck i hans inkomster. Han återupptog teaterverksamheten den 11 juni med den omtyckta feerikomedien *"Zemir och Azor"*. Till efterpjäs gafs för första gången enaktaren *"Qvinnorna och förtroendet"*, bearbetning från franskan med kuplettmusik af teaterns kapellmästare Johan David Zander, där Schylander öfvermåttan roade såsom den skvallersjuka mor Greta. Stycket kvarstod på spellistan i flera år, togs sedan upp på kungliga scenen 1803 och gafs öfver hundra gånger. Fram på hösten anordnade Stenborg amfiteaterplatser i salongen, och inträdespriserna bestämdes till 24 skillingar specie därstädes och i radens fondloger, 16 skillingar på parterr och radens sidologer samt 8 skillingar för de bakre bänkarna, således ungefär samma priser som å Dramatiska teatern.

Samma år uppförde Stenborg för första gången enaktsoperan *"Nina eller Den af kärlek svagsinta"*, då den intagande kompositören Nicolas Dalayrac presenterades för svensk publik. Ej mindre än tjugutvå af hans förtjusande operetter och sångspel ha sedan dess gått öfver scenen i vårt land. Bland dem vill jag erinra om *"Slottet Montenero"*, *"Savoyardgossarne"*, *"Gubben i bergsbygden"*, *"En egendom till salu"*, *"Sargines"*, *"De begge arrestanterne"*, och *"Leheman eller Fängelsetornet i Neustadt"*. 1798 valdes han till ledamot af Musikaliska akademien. Traditionen omtalar, att publikens älskling, den behagfulla Eleonora Säfström, i titelrollen gjorde sådan furor, att detta parti räknades såsom hennes för-

nämsta. Till hennes recett några dagar därefter slogs man om biljetter, och statssekreteraren Ulrik Franc skref härom till Armfelt: "Alla loger voro upptagna hela åtta dagar förut. Det ger ju en god tanke om välståndet i hufvudstaden."

En bemärkelsedag för den Stenborgska teatern blef den 20 december det året, ty då gafs för första

Nicolas Dalayrac. Efter porträtt i Les musiciens célèbres.

gången på svensk scen Beaumarchais' "*Figaros bröllop eller Den fjolliga dagen*". Björn, som öfversatt stycket, spelade Figaro, Eleonora Säfström Susanna, Stenborg Almaviva, fru Morman grefvinnan, Lisette Stenberg Cherubin och Schylander Marcellina. Redan 1788 hade Björn, hvilken, såsom i föregående del af dessa anteckningar omtalats, förut till vårt språk

öfverflyttat den spirituelle författarens *"Barberaren i Sevilla"* och *"Eugenie"*, till Dramatiska teatern inlämnat en bearbetning af stycket under namn af *"Qvickströms bröllop"*. Gustaf III, som såg stycket i Paris 1784 kort efter dess första uppförande, fällde då det bekanta yttrandet till den franska drottningen, att komedien väl icke var indécente, som hon tyckte, men insolente. Fyra år därefter skref han på franska till Leopold om Björns öfversättning, att den föreföll honom likna Karl den stores värja — lång och platt. "Jag tycker icke om originalet", tillägger han, "som jag finner dåligt och föga värdigt Molières och Regnards teater." Äfven till Clewberg uttalar han sitt missnöje öfver pjäsen. Utan tvifvel var detta konungens omdöme anledningen till att stycket då ej blef antaget.

Björn fick emellertid ett par andra öfversättningar spelade på den kungliga scenen, främst att märka dramen *"De okände eller Verldsförakt och ånger"*, med hvilket stycke han införde Kotzebue på svenska scenen. Han lyckades äfven själf få uppträda där. Efter hvad Clewberg skref till Gustaf III, lär han ha begagnat sig af ett anfall af misshumör hos Stenborg, som erbjöd honom att få annullera sitt kontrakt, tog honom på orden och debuterade våren 1788 på Dramatiska teatern, där han spelåret 1790—91 var sysslоman. Emellertid uppträdde han samtidigt äfven hos Stenborg i likhet med några andra vid den kungliga scenen anställda sujetter. De Besche skref 1789 till konungen: "Björn och Schylander spela hos Stenborg — den förre attirerar just inte många spektatörer på någotdera stäl-

let —". Redan 1792 återvände han till Munkbroteatern, där han äfven öfvertog regissörsbefattningen.

Didrik Gabriel Björn var en af den Stenborgska teaterns mest bemärkta och oftast använda förmågor. Efter att en tid ha tjänstgjort såsom e. o. kanslist, debuterade han 1785 vid tjuguåtta års ålder på Munkbroteatern med mycken framgång såsom Almaviva i "*Barberaren i Sevilla*". Under de följande

Didric Gabriel Björn

åren ökades alltmer hans repertoar, och hans utförande af den ena stora rollen efter den andra ger oss ett säkert vittnesbörd om hans användbarhet. Uppskattningen af hans talang tycks dock ha varit något skiftande. Den stora publiken höll till godo med hans skrik, hans öfverdrifna gester och hans ögonrullningar i patetiska scener enligt den tidens spelsätt. Men en och annan finare konstdomare var icke lika belåten. Gustaf III ansåg honom "elak

och outrerad", Rosenstein påstod, att han "var detestabel", de Besche att han i hans tycke alltid var odräglig. Både Kellgren och Edelcrantz klaga öfver hans hårda och outrerade deklamation, och den senare fördömer till och med hans utförande af Stålfelts roll i *"De okände"*, som dock räknades till hans bättre framställningar. Lika verksam han visade sig som aktör, lika flitig var han att för scenen öfversätta och bearbeta utländska arbeten och att sammanskrifva tillfällighetspjäser, prologer och efterspel. Ibland hann han med sex, till och med åtta stycken på ett år. Den där tiden, då allmänheten icke mycket sysselsatte sig med den utländska litteraturen, allra minst med den dramatiska, gick det ganska lätt att genom främmande styckens lokalisering, tillägg af en och annan figur, scenernas omkastning och replikernas omstufning här och där, få gälla såsom originalförfattare, och Björn begagnade sig ifrigt af denna förmån. Ibland råkade han dock illa ut i tidningarna för dessa tilltag. Men den för kritik ytterst känslige författaren och aktören var genast färdig med ett temperamentsfullt svar, såsom då han afslutade en uppsats med följande snärt: "Till er, mina värda medtäflare i imitation och öfversättning, må jag flicka in en liten apostille, lånad — om jag minns rätt — af Dorat: je tâcherai, mes chers confrères, de vivre heureux pour vous faire enrager." Karakteristiskt är det företal, hvarmed han inledde den tryckta upplagan af en sin öfversättning: "Jag använder mig *i mitt fosterland* utan förmätenhet och utan misströstan. Jag värderar allt slags uppmuntran, och, lycklig nog att ej så alldeles

sakna den, känner jag mig manad att ömka afunden, förakta hatet och bele förföljelsen." En af honom ofta varierad fras var: "Det är mitt hopp, att svenska allmänheten tycks älska att upphöja mig till belöningen af dess dyrbara uppmuntran." Betecknande för honom såsom skådespelare är hans påstående i Stockholmsposten, att kritiken endast hade rätt att bedöma aktörens spel under själfva spektaklet men ej utanför teatern inför en allmänhet, hvaraf endast en liten del varit åskådare. Det målar förträffligt tidens omogna uppfattning af kritikens domsrätt.

Bland den klassiska repertoarens yppersta arbeten, som Björn företog sig att efter egna hugskott kläda om i svensk dräkt, märkes först och främst Calderons storslagna drama *"Domaren i Zalamea"*. Genom en fransk mellanhand hade den tragiska upplösningen, då domarens dotter går i kloster, och hennes förförare får med lifvet umgälla sitt brott, förändrats så, att alltsammans helt trefligt slutar med giftermål mellan de bägge ungdomarna. I sin klumpiga öfversättning af denna franska bearbetning, som han kallade *"Den värdige medborgaren eller Rättvisan är för alla"*, lyckades Björn ännu mer fuska bort innehållet och kryddade dessutom sin anrättning med en mängd öfverspända fraser och känslosamt pjunk i tidens smak. Trots detta fanns så mycket af styckets inneboende kraft kvar, att det slog an på publiken och rätt länge bibehöll sig på repertoaren. Men då han äfven fann för godt att på samma sätt försvenska Lessings *"Minna von Barnhelm"* efter en fransk förvanskning af det tyska mä-

sterverket, råkade han illa ut, och i Stockholmposten syntes en gisslande satir öfver hans pjäsfabrikation. Den bestod af en låtsad skrifvelse "till Dramatiska sällskapet", däri han föreslår, att detsamma skulle med honom ingå ett kontrakt i åtskilliga punkter, af hvilka ett par här meddelas. "Först och främst äger jag, oaktadt Teaterns uttryckliga reglemente, förmånsrätt — jag begär den endast på lifstiden — före alla svenska auktorer af hvad namn de vara må: original-, imitations- eller versionsförfattare; så att, för det andra, Sällskapet — — med glädje antager hvad pjäser som helst Jag behagar lämna, det vill säga Mina sammelsurioversioimitaplagioriginaler eller efter mig Själf att tala: Mina pjäser; utan annan valör än akternas antal. — — — Fjärde — — — försäkrar jag Sällskapet om en så mycket ymnigare leverans af akter, som jag — nu (fast *Jag* redan förbättrat några *Kotzebuhes(!)* stycken till *Mina pjäser)* har antagit en tysk språkmästare — — Jag bedyrar, att jag högaktat och skall högakta alla min samtids författare, som icke ligga mig i vägen eller såra den aktning jag alltid hyser för mig själf. Min ädla föresats är en gång förklarad: jag vill endast lefva lycklig till andras förargelse. Je tâcherai de vivre heureux pour vous faire enrager."* Elakheten måtte varit fullkomligt dräpande, ty den annars svarsnabbe Björn teg märkvärdigt nog denna gång alldeles.

Det af Björns så kallade "litterära hokus pokus", som dock åstadkom det värsta oväsendet, var hans

* Citatet hade Björn nyligen offentligen användt. Se ofvan.

femaktsdram "*Den förförde ynglingen*", hvilken uppfördes för första gången å Munkbroteatern den 18 sept. 1792, och som enligt Björns förklaring "hvarken var original, imitation eller öfversättning". Förebilderna voro en fransk öfversättning af Lillos "*Den Londonske köpmannen eller Georg Barnwells historia*", hvilket sorgespel gamle Stenborg redan 1768 uppfört, samt Merciers "*Jenneval eller Den franske Barnevelt*". Intrigen rör sig om en på ett handelskontor anställd viljesvag ung man, som är fångad i en skön sirens snaror. Förblindad af sin lidelse stjäl han från sin principal för att kunna tillfredsställa den sedeslösa kvinnans önskningar. Brottet upptäckes, han förlåtes, men kan icke frigöra sig ur sin förtrollning. Lockad af den ondskefulla hetären är han slutligen nära att begå ett mord, då han hejdar sig vid afgrundens rand, återvänder ångerfull, omfamnas, gråter samt erhåller allas tillgift och principalens dotter på köpet. Titelrollen utfördes af Björn och det fagra kvinnliga missfostret af Lisette Stenberg. Samma dag pjäsen gafs syntes i Dagligt allehanda följande tillkännagifvande af författaren: "Igenom nog allmänna berättelser har jag blifvit underrättad, att min dram '*Den förförde ynglingen*' skall väckt något missnöje hos en del af ungdomen i det stånd, hvarutur jag tagit min hufvudperson; jag kan svårligen tro det, helst ett begånget fel, föreställdt på scenen, kan icke såra än mindre vanhedra någon annan än den det drabbar. Man har äfven sagt mig, att tvenne namn i detta teaterstycke skulle vara mindre passande och till äfventyrs mindre behagliga att höra, hvarför jag,

utan att härtill vara öfvertalad, med nöje ändrat *Godberg* till *Godborg* och *Hedengren* till... *Björn:* jag finner min 'förförde yngling' af ett så ädelt sinnelag, af ett så ömt, så ångerfullt hjärta, att jag anser för en heder att låna honom mitt eget namn." Det gråtmilda stycket, flödande af ett för våra dagars smak högst onaturligt uppskrufvadt patos, gjorde oaktadt Björns lugnande förklaring ett oerhördt uppseende och ställde till en förfärlig uppståndelse premiärkvällen. Hammarsköld berättar i 1821 års teateralmanacka, att hela parterren höll på att komma i slagsmål, emedan några ansågo pjäsen vara ett utfall mot handelsbiträdenas klass, andra försvarade det såsom ett oöfverträffligt mästerstycke. Pjäsen uppfördes påföljande afton för andra gången, och den 22 september lästes i Allehanda en af författaren insänd artikel om hvad den kvällen tilldragit sig på teatern: "Vid andra representationen af *'Den förförde ynglingen'* fann jag mig pliktig att inför Hög- och Respektive åskådare gifva tillkänna de anledningar, som föranlåtit mig ändra vissa strofer i denna dram; men jag skulle själf finna detta tillbörliga och fria steg icke nog tillfredsställande, om jag nekade mig att i en allmän tidning äfven göra det. För första gången misslyckad att skrifva ett stycke, som väckt minsta obehag, anser jag mig skyldig att därifrån utesluta alla de ställen, som varit enda orsaken till detta missnöje, och jag dömmer mig lycklig att här offentligen hoppas, det denna aktningsvärda handelskår, sårad blott af uttrycken (pagina 21, 71, 76, 91 och 128), skall finna sig tillfredsställd med den ändring jag gjort och med det brinnande

begär mig vill förtära att endast behaga alla dem, som äga att mig uppmuntra och belöna. — Pjäsen uppfördes därpå med allt det bifall, som någonsin kan önskas, och som en bevågen allmänhet har lättare att gifva, än någon, vare sig författare eller spelande, att förtjäna. Stockholm den 21 sept. 1792. D. G. Björn." Tredje gången dramen gafs, hade Björn recett, och "några herrar vid denna stads aktningsvärda handelskår" lämnade honom då, för att visa sin belåtenhet med de vidtagna förändringarna, 150 riksdaler banko för femtio parterrbiljetter, hvilken summa han enligt erkännande i tidningen "emottagit med all den tacksamma förundran, som denna i Sverige högst ovanliga uppmuntran förtjänar". Till och med från predikstolarna, sades det, togo åtskilliga präster parti för och emot den *"förförde ynglingen"*, tills upphetsningen så småningom lade sig, och man efter ett halft år glömt bort alltsammans.

Af numera okänd anledning lämnade Björn i slutet af år 1794 sin skådespelarverksamhet och öfvertog gymnasieboktryckeriet i Linköping, hvilket han innehade till 1800. I början af det året blef han invecklad i uppploppet mot arrendatorerna af kronobrännerierna och satt häktad i flera månader, ehuru han sedermera frigafs. Han lär sedan slagit sig ned i Nyköping och dog på Vaxhälla regementspastorsboställe 1810.

* *
*

Det förefaller som om en del af den tidens naiva och lättrörda publik varit van att i synnerhet på Munkbroteatern tillåta sig vissa friheter och muntra-

tioner, som ofta tangerade och någon gång äfven öfverskred själfsvåldets gränser. När ett par år efter det nyssnämnda oväsendet trolleriprofessorn Philadelphia uppträdde därstädes med sina "mekaniska, matematiska och holländska taffelkonster", ställde några bråkmakare till en fullkomlig skandal. I annonserna till fjärde uppträdandet hade professorn tillkännagifvit, att han utom de sedvanliga trollkonsterna skulle presentera "det sällsynta och berömda konststycket att framkalla eller besvärja andar, hvilket sker på följande sätt: Uppå teatern är ett mörkt, svart rum upplyst af tvenne svarta ljus. Mer än en person inlåtes ej på en gång i rummet, och lämnas åskådaren att själf välja hvilken ande eller vålnad, som åstundas se, såsom far, mor, dotter, konungar, m. m. Fruntimmer lämnas ej inträde, emedan man ej kan vara ansvarig, i händelse någon skrämsel kunde inträffa, som förut händt. Detta undransvärda konststycke kan ej utan stor omkostnad och besvär utföras, hvarför hr Philadelphia smickrar sig af en talrik samling åskådare."

Den där tiden, då både hög och låg vurmade på andebesvärjelser, ville naturligtvis så många, som kunde det, vara med om något dylikt, och det blef en fruktansvärd trängsel i salongen. Trots tillsägelse tilltvingade sig några ungdomar plats på scenen och skymde bort utsikten för andra. Det uppstod en ordväxling mellan professorn och de tilltagsna herrarna, hvilket slutligen urartade till formligt gräl, då andra bland publiken blandade sig i saken och togo professorns parti. För att lugna de närvarande gjorde nu professorn några af sina allra bästa tricks, och åskå-

darna ägnade honom lifliga applåder, som dock blandades med hvisslingar. Nu skulle andebesvärjelserna börja, och genast störtade en mängd af orostiftarna upp på scenen igen, så att den trånga platsen blef alldeles fullpackad med människor. Philadelphia bad och besvor dem gå därifrån, men förgäfves. I stället trängde de sig in i ett rum bakom kulisserna, där trollkarlen hade sina apparater uppställda och vräkte omkull alltsammans huller om buller. Philadelphia, som nu började frukta att möjligen själf bli misshandlad, räddade sig skyndsamt undan på en bakväg, och hans medhjälpare blef i stället utsatt för de skränandes missnöje och hälsad med hvisslingar. Den städade delen af publiken protesterade mot orostiftarnas excesser och lämnade teatern, hvarpå alltsammans slutade under den förfärligaste villervalla.

Ett talande vittnesbörd om, att sådana oordningar ej voro enstaka företeelser, utan förekommo ofta nog, lämnar den af Henrik Liljensparre utfärdade "Öfverståthållarämbetets kungörelse och förbud emot föröfvande af buller och oljud under de allmänna skådespelen". Liljensparre, som var född 1738 under namnet Sivers, hade i Uppsala och vid några tyska universitet studerat juridik och 1776 blifvit utnämnd till polismästare i Stockholm, hvilken syssla han skötte med sådant nit och sådan skicklighet, att han anses ha varit Sveriges förnämsta polisman. 1786 blef han adlad och tog då namnet Liljensparre. Det var han, som lyckades upptäcka gärningsmannen till mordet på Gustaf III, och efterspanade ifrigt de hemliga anläggningar, som stodo i sammanhang med illdådet. Men då han märkte, att detta icke behagade

den nya styrelsen, ändrade han hållning och visade sig fiendtlig mot Gustavianerna, särskildt mot Armfelt, som då var öfverståthållare. I juli 1792 blef Liljensparre underståthållare och skötte, sedan Armfelt aflägsnats, under två månader samma höst öfverståthållarämbetet. Det var då han utfärdade ofvannämnda kungörelse, som är ganska karakteristisk för

Henrik Liljensparre.

teaterseder och förhållanden den tiden och därför in extenso meddelas:

"Som den Komiska teatern, hvilken med konungens tillstånd här i hufvudstaden till nöje och tidsfördrif är inrättad, äger samma skydd och säkerhet som alla andra publika samlingsställen, där polisen är skyldig att vaka öfver bibehållandet af ordning och goda seder; så har på Kgl. M:ts särskilda nådigste befallning samt å dragande kall och ämbetets vägnar Öfverståthållarämbetet aktat nödigt att härige-

nom allvarligen förbjuda alla sådana oordningar, som kunna antingen såra anständigheten eller störa den frid och det lofliga nöje, som hvar man vid ett allmänt skådespel har rätt att fordra och obehindradt åtnjuta. I följe hvaraf ingen, eho han vara må, skall understå sig att hvarken före, under eller efter representationerna eller under entreakterna göra öfvervåld eller öfva buller och oljud med skrikande, sorlande, bultande, stampande eller löpande in på teatern och bänkarna, såväl aktörer som spektatörer till hinder, olägenhet och förfång, och det vid straff att genast på stället af vakten gripas och i häkte inmanas samt sedermera enligt lag efter omständigheterna anses. Och gäller äfven detta i den händelse en eller flera i trapporna, portarna eller i gångarna skulle söka att med trängsel, skuffningar eller på annat sätt ofreda och förolämpa de kommande eller gående. — Stadens fiskaler och politibetjäningen, som särskildt på stället skola tillstädes vara, åligger att häröfver hålla allvarsam hand, så att den brottslige med tillhjälp af vakten må kunna genast ertappas och sedan till laga straff och ansvar befordras. Stockholm den 15 september 1792. På Öfverståthållarämbetets vägnar: Henrik Liljensparre. Reinhold Blom."

* *
*

År 1796 utkom i Paris "Voyage de deux français dans le Nord de l'Europe", hvars andra del, 551 sidor oktav, sysselsätter sig med Sverige och Finland. Författarna voro två unga och förnäma franska emi-

granter, chevalier Louis de Boisgelin de Kerdu och grefve Alphonse de Fortia de Piles, en af de äldsta adliga ätter i södra Frankrike, hvilken omtalas redan i slutet af niohundratalet. De anlände till Stockholm i början af år 1791 och vistades där i fem månader. De börja med att klaga öfver den besvärliga och långa infärden framåt Hornstullsgatan och Hornsgatan samt öfver den usla stenläggningen, där sådan fanns. Få städer i Europa, säga de, äro så illa stenlagda. Drottninggatan och Regeringsgatan voro de vackraste och bäst bebyggda gatorna, men belysningen dålig, och polisbetjänterna oftast berusade. Dryckenskapen var i allmänhet mycket stor, och man såg till och med barn på nio, tio år tömma stora glas brännvin. Något godt värdshus fanns ej att få, men det var ändå mycket dyrt att lefva där. Kort efter sin ankomst blefvo de af spanske ministern presenterade på hofvet. De äro entusiastiska och upprikti ga beundrare af Gustaf III, hvilken de skildra icke blott såsom en vältalig, stor, tapper och ädelmodig konung utan äfven såsom den älskvärdaste människa med ett outtömligt förråd af anekdoter af alla slag.

Utom Gustaf III:s glänsande fester och snillrika umgänge anse de teatrarna såsom de enda bland hufvudstadens nöjen, hvilka äro värda att prisas. Tre scener med fyra skådespelartrupper tycka de vara ett ganska respektabelt antal för en befolkning af endast 75,000 personer. De hunno se nio olika representationer å Kungliga operan, af hvilka de satte "*Gustaf Vasa*" främst. Karsten i Kristian tyranns roll hade ett ädelt utseende och spel samt den vackraste röst,

men "hans sångmetod lämnade mycket att önska". Första aktens dekoration berömmes såsom utomordentligt vacker. Äfven i operorna *"Elektra"* samt *"Thetis och Pelée"* förekommo praktfulla dekorationer. Kostymerna voro dyrbara och smakfulla, och de förklara, att det icke fanns någon teater i Europa, där aktörer, dansörer o. s. v. voro dyrbarare klädda. Orkestern ansågs vara "icke dålig", och baletterna gingo förträffligt. Det spelades där endast måndagar och någon gång äfven torsdagar, men under sommaren endast en gång hvar fjortonde dag. De bästa platserna, d. v. s. första raden och andra radens fond, kostade trettiotvå skillingar specie. Under karnevalen hölls på Stora operan hvarje fredag en maskerad, till hvilken inträdespriset var tjugufyra skillingar specie, och där alla måste vara i maskeraddräkt eller i domino. Omaskerade hade endast tillträde till radernas loger. Damer ur de högre samhällsklasserna brukade icke bevista dessa maskerader, men konungen försummade dem däremot aldrig, och ehuru han vanligen snart igenkändes, tyckte han om "la liberté du masque" och tog ej illa upp, om man skämtade med honom. Bollhusets teatersalong beskrifves såsom "mycket ful och mycket obekväm". Den franska truppen kunde enligt deras omdöme endast jämföras med en landsortsteater i Frankrike. Om den Svenska dramatiska teatern skrifver Fortia: "Nationalteatern, som skapats af konungen för några få år sen, har redan hunnit till en sällsynt fulländning på så kort tid. Konungen sysselsätter sig mycket med den, och det är orsaken till de snabba framsteg denna teater gjort. Kostymerna där äro alltid fullkomligt

riktiga och mycket dyrbara. Man spelar där tragedier och komedier." De bästa platserna kostade både på franska och svenska teatern tjugufyra skillingar specie. Den Stenborgska scenen ställes i jämnbredd med bulevardteatrarna i Paris äfven med afseende på den publik man vanligtvis fann där, hvilket yttrande bestyrker hvad ofvan sagts om Munkbroteaterns lättrörda åhörareskaror. Musikaliska akademien gaf under vintermånaderna en konsert i veckan, vanligen i någon af börssalarna. Fransmännen berättade äfven, att de närvoro vid en af den originelle abbé Voglers orgelkonserter i Tyska kyrkan. I föregående del påpekade jag, att den gode abbén, ehuru sin tids förnämste orgelvirtuos, brukade nedlåta sig till krassa tonmålningar såsom bataljer och oväder för att knipa publiken. Bland de nummer han denna gång utförde var ett, som han kallade "Folkets kärlek till en god konung", hvilket blef till och med den rojalistiske grefve Fortia för starkt, och han kallar Vogler för "un charlatan", ehuru han medger, att han var "un très bon musicien". Det var med stor saknad, som våra fransmän skildes från konung Gustaf, och hade under sina fortsatta resor hunnit till Moskva, då de nåddes af det smärtsamma budet om hans död.

* *
*

Hofstallmästaren friherre Klas Rålamb öfvertog från och med april 1792 förste direktörskapet öfver Kgl. M:ts hofkapell och spektakler, hvilken befattning han redan på förordnande innehaft under sin

företrädares, friherre Armfelt, frånvaro. Rålamb var en utmärkt ryttare och främst vid de då moderna kappkörningarna på Brunnsviken samt en glad sällskapsbroder och stor goddagspilt, men teaterns skötsel förstod han sig icke på. Lyckligtvis funnos Edelcrantz och Nordforss såsom andre direktörer, och de

Klas Rålamb. Efter pastell tillhörig frih. Gustaf Tamm.

begrepo sin sak så mycket bättre. En historia, som visar, hur litet han hade reda på sig, berättas om honom och de berömda valthornisterna bröderna Steinmüller. Han lät sätta dem i arrest på högvakten, därför att han en afton märkte, att de uraktläto blåsa i sina instrument under en af fru Müllers stora arior i "*Armide*". De invände, att de då hade paus.

"Kungen betalar er för att blåsa", utbrast Rålamb i vredesmod, "och inte för att pausera". När teaterns styresmän anmälde, att spektaklet måste ställas in för den eller den orsaken, svarade han endast: "Kära karlar, låt trissan löpa", hvilket var ett af hans älsklingsuttryck. — "Ja, men Stenborg är hes..." — "Låt trissan löpa!" — "Fru Müller är sjuk..." — "Låt trissan löpa, säger jag!" Och det upprepade han, ända tills de slutligen lyckades få ihop ett program. Han var mycket mån om sin värdighet och förde liksom Armfelt ett strängt regemente. När personalen en gång med Ahlgren i spetsen på en repetition skrattade åt en af hans många dumheter, gaf han Ahlgren en sittopp, så att han ramlade öfver ända, och sen dess vågade ingen mera skratta åt honom, då han såg det.

Den 14 november började den Svenska dramatiska teatern sina representationer på Operans scen med Kotzebues treaktskomedi *"Indianerne i England"*, som då gafs för första gången. Pjäsen var annonserad till uppförande å Bollhusteatern redan den 17 mars, men inställdes, emedan konungens mord natten förut inträffat. Stycket slog mycket an med fru Remy såsom det naiva, af falsk sentimentalitet öfverströmmande naturbarnet Gurli och Waltman såsom den ypperligaste, karrikerade sir Samuel Smith. För öfrigt spelades Robert Smith af Ahlgren, miss Liddy af Fredrika Löf, Kaberdar af de Broen och Jack af Hjortsberg. Stor framgång vann äfven Kexéls bearbetning *"Folke Birgersson till Ringstad"*, skådespel i tre akter med förträfflig musik af Dalayrac, som i januari 1793 uppfördes med Widerberg i titel-

rollen, Maria Franck som Ramfrid och Deland som fångvaktaren. Kort efteråt gjorde Lessing sitt inträde både på den Dramatiska scenen och Munkbroteatern genom *"Minna von Barnhelm"*. Hos Stenborg gafs stycket den 26 februari i den redan omtalade Björnska bearbetningen från franska imitationen med Eleonora Säfström i titelrollen, och på Kungliga teatern den 17 april i en trogen öfversättning från tyskan af Andreas Widerberg. Han spelade själf majoren, fru Hæffner Minna, mamsell Neumann Franciska, de Broen Paul Werner och Hjortsberg Riccaut de la Marlinière. Äfven Dalayracs opera-comique i tre akter *"Azemia eller vildarne"* gafs samtidigt i juni både på Operan och på Stenborgs teater och denna gång endast med några få dagars mellanrum. Stycket hade en ovanlig framgång på bägge scenerna, och vår vän Gjörwell skrifver till Alströmer om händelsen: "Nya operan *'Azemia eller vildarne'* spelas ömsom på Stora kungliga teatern och hos herr Stenborg. Den senare kan icke prestera baletter, och hans mindre präktiga dekorationer kunna icke heller gå upp emot dem på Stora teatern, men uti mitt tycke spelar mamsell Säfström rätt såväl Azemias roll som fru Müller, åtminstone skorrar hon inte och bryter ej på danska. Hr Schylander tager alldeles företrädet ifrån hr Waltman, som spelar den lustiga personen."

* *
*

I slutet af oktober stod den nyinredda Dramatiska teatern färdig i den forna Arsenalen. Denna byggnad, belägen på det nuvarande Karl XII:s torg, uppfördes i midten af sextonhundratalet utaf den store fältherren Jakob Pontusson de la Gardie, hvilken af drottning Kristina 1647 erhållit gåfvobref på tomten. Det efter den tidens smak kostsamma och lysande palatset, som sades hvila på adertontusen på-

Palatset "Makalös". Efter Dahlbergs Suecia antiqua.

lar, blef af Magnus Gabriel de la Gardie ytterligare förskönadt och kallades i äldre tider "Makalös". Det var i detta hus de la Gardie gaf sin drottning den fest, som inleder Kellgrens heroiska dram "*Drottning Christina*", där första aktens fonddekoration föreställer palatset rikt illumineradt med trädgården framför. Vid Karl XI:s reduktion tillerkändes det kronan och inreddes 1690 till arsenal. Då borttogos balkongerna öfver ingångarna både åt trädgården och

sjösidan äfvensom skorstenarna. 1740 nedtogs taket såsom bofälligt och gjordes lägre samt belades med järnplåt i stället för den gamla kopparn. Endast tornen blefvo oförändrade.

Med en kostnad af öfver tjugufyratusen riksdaler ur konungens handkassa förvandlades byggningen nu till teater enligt en af den skicklige maskinisten

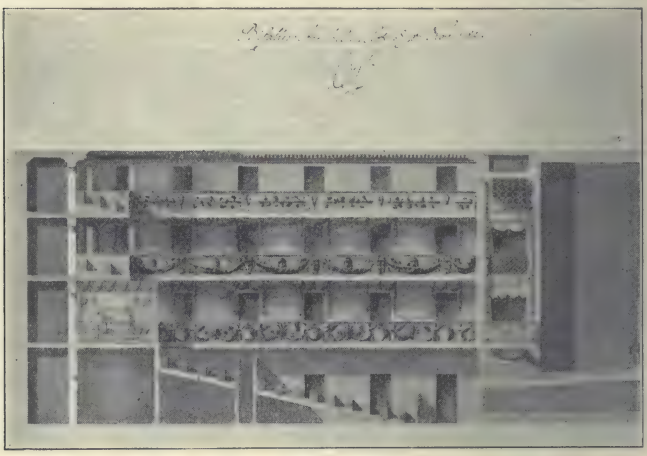

Arsenalsteaterns salong. Sidan. Efter Sundvalls originalritning, försedd med hertigen-regentens bifallande namnteckning af den 27 november 1792, tillhörig författaren.

vid Kungliga operan Johan Schef uppgjord förträfflig plan med ledning af hofintendenten Sundvalls ritningar och var för sin tid alldeles utmärkt. Schef afrundade i fonden Sundvalls rektangulära form på salongen, hvarför den skämtsamt benämndes "badkaret". Den låg i husets midt, rymde tre logerader och var ursprungligen hållen i ljusblått med hvita

ornament, men ommålades 1812 i en rödgul färg. I första radens fond var kungliga logen belägen. Den var prydd af gyllne sirater i upphöjdt arbete, inuti beklädd med blått damast besatt med guldgaloner och framtill behängd med en rik feston af guldfrans.

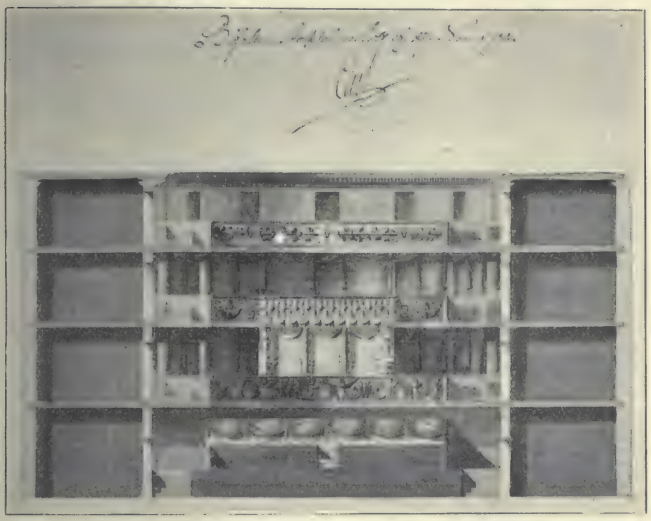

Arsenalsteaterns salong. Fonden. Efter Sundvalls originalritning, försedd med hertigen-regentens bifallande namnteckning af den 27 november 1792, tillhörig författaren.

Uppgången till denna loge var genom en i husets vestra del byggd dubbel stentrappa. Alla öfriga trappor voro af trä. I de bägge sidotornen lågo ett par rum, som användes till de kungliga personernas foajé. På sidorna funnos sexton loger för allmänheten samt två avantscener. Andra raden bestod af konungens griljerade loge jämte en hofloge, fem fond-

loger, tolf sidologer och två avantscener. Den tredje hade sju loger i fonden och galleri på sidorna. Öfre amfiteatern var anordnad i halfcirkel med sofflika bänkar, som rymde fyrtioen personer. Den nedre amfiteatern och parterren hade tvåhundratre platser,

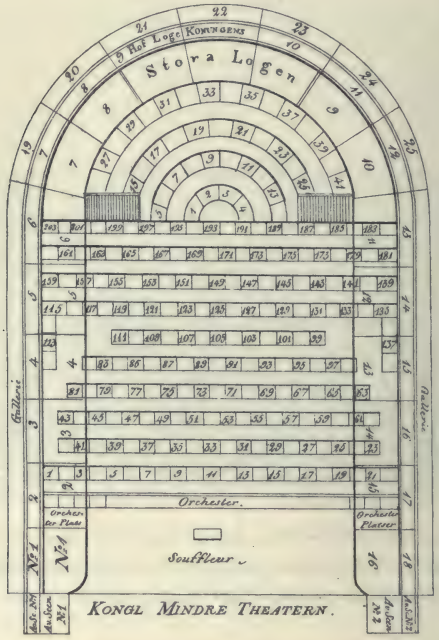

Plan öfver Arsenalsteaterns salong.

och i orkestern voro dessutom anordnade sex platser. Alla platser voro sittplatser, bänkarna öfverdragna med blått kläde, och dörröppningarna försedda med förhängen. Föreställningarna togo sin början klockan sex eftermiddagen. Priserna voro för première

Vy af Arsenalsteatern från Norrström efter litografi af F. Werner.

28 skillingar specie, seconde 20 skillingar, parterr 16, troisième 12 och galleri 8 skillingar. Att märka är, att till première räknades äfven fonden samt de två främsta logerna af andra raden, och till seconde fonden af tredje raden. Troisième betydde främre bänken på tredje radens sida och galleri den bakre bänken. Scenöppningen hade ett hvälfdt kassetteradt tak, och den särdeles smakfulla ridån var prydd med Talias och Melpomenes gestalter samt ornerad med lyror, masker och diverse andra sinnebilder. Första radens barriär smyckades af i trä utskurna profilbilder af Sofokles, Euripides, Aristofanes, Menander, Terentius, Seneca, Shakspere, Calderon, Molière, Pierre och Tomas Corneille, Racine och Voltaire. Själfva scenen låg i byggningens östra del, var fyrtiofem fot i fyrkant, gick genom tre bottnar och var försedd med ett litet förträffligt maskineri. Teaterns väsentliga fel, som den för resten delade med alla äldre teatrar, var dess eldfarlighet. Så till exempel fanns det från scenen blott en enda smal utgång, oberäknadt en liten dörr, som ledde till första raden. Dessa bristfälliga anordningar blefvo ödesdigra vid teaterns brand trettiotvå år därefter.

Till vänster i förstugan åt Norrström var biljettkontoret beläget. Där bredvid fanns ingången till konditor Pohls schweizeri. Till höger syntes en dörr, som ledde till nedersta bottnen under teatern. De västra tornrummen begagnades till sångrum, till förvaring af Operans och Dramatiska teaterns bibliotek, till teaterkommitténs sammanträden, till kunglig foajé, kostymmagasin, m. m. Några voro inredda till bostäder åt tjänstemän och betjäning. På nedre bot-

ten i nordvästra tornet bodde öfvervaktmästaren, och där fanns äfven en krog inhyst. En trappa upp i sydöstra tornet låg teaterns foajé, ett vackert rum med en plafond i gips föreställande Simson med lejonet. Där satt inom glas och ram ett utdrag ur Kungliga teaterns reglemente, skrifvet af aktören Schylander så väl, att man allmänt trodde det vara graveradt. Senare uppställdes där en bröstbild af teaterns direktör grefve Gustaf Löwenhjelm i hvit marmor, huggen af professor Göthe. Två trappor upp i dessa bägge torn voro i entresolerade rum klädloger inrättade. Under scenen hade teaterperukmakaren sitt rum, och där bredvid fanns den så kallade komparslogen, i hvilken ibland vid större pjäsers uppförande ända till fyrtio soldater kostymerade sig.

Den 1 november 1793, då konungen fyllde femton år, invigdes den nya teatern genom en ståtlig festrepresentation. Vid den unge monarkens inträde uti stora logen blef han af publiken mottagen med lifligaste glädjebetygelser genom fördubblade starka applåder. Spektaklet inleddes med Gustaf III:s svanesång, hans effektrika sensationsdram *"Den svartsjuke Neapolitanaren"*, som då för första gången uppfördes. Den är ett dystert skådespel, skrifvet i den tidens smak, fylldt af öfverspända känslor, skräckinjagande scener och romantiskt känslosvall. De bägge ädlingarnas roller återgåfvos särdeles väl af Widerberg och Ahlgren. Men i synnerhet lär Fredrika Löf ha varit förträfflig såsom den i fängelset försmäktande, oskyldigt misstänkta grefvinnan. Till efterpjäs gafs ett af andre direktören Edelcrantz för-

fattadt tillfällighetsstycke i en akt: "*Alcides' inträde i verlden*" med musik af sångmästaren Kristian Hæffner. Den store sångaren Karsten hänförde där åhörarna med sin härliga stämma, då han såsom öfverstepräst i det nybyggda sånggudinnornas tempel i Thebe inledde stycket med arian:

"I skydd af dessa hvalf i fridens sälla sköte
o Thebe! din regent ett altar reser opp,
som helgas af hans hand åt Vishets systrars tropp;
låt här din dyrkan gå hans röst, hans nåd till möte!"

För öfrigt sjöngo de utmärkta artisterna fruarna Müller och Marcadet samt mamsell Stading. I baletten uppträdde bland andra herrarna Alix, Marcadet, Deland, den nyss från London hitkomna fru Wild, den vackra mamsell Ulrika Åberg och svenska scenens dåtida förnämsta dansös, den förtrollande Giovanna Bassi. Efter spektaklets slut omkring klockan half elfva gaf hertigen-regenten för den kungliga familjen stor supé med bal i sin våning.

Publiken fann mycket behag i den nya Dramatiska teatern samt besökte den flitigt och detta med så mycket större nöje som den där återfann alla sina forna favoriter. I början af år 1794 gafs där en af Envallsson från tyskan öfversatt femaktsdram "*Grefven af Walltron eller Subordinationen*" med Ahlgren i titelrollen, de Broen som grefven af Bembroch, Hjortsberg som grefve von Krone och fru Marcadet som grefvinnan af Walltron. Den slog rätt mycket an och höll sig kvar på repertoaren i åtskilliga repriser ända till 1836. Däremot tycks den svenska dramen "*Riddareordet*", likaledes i fem akter af då-

varande öfverste Skjöldebrand icke fallit publiken i smaken, ty den gick icke mer än tre gånger. Samma öde rönte Gustaf den tredjes heroiska dram *"Gustaf Adolf och Ebba Brahe"*, sedan den i en bearbetning af Kellgren med musik af Vogler och balett af Gallodier såsom lyrisk dram fört en lysande tillvaro ända ifrån januari 1788. Den unge konungens roll

Eufrosyne Löf. Efter teckning af Sergel.

utfördes af Lars Hjortsberg och Ebba Brahes af den vackra och beryktade Eufrosyne Löf, en syster till den ännu vackrare och om möjligt ännu mera beryktade Fredrika. Det var om den förra Kellgren skref till Edelcrantz kort efter hennes debut 1790: "Euphrosyne Löf lofvar att bli en fullkomlig actrice: hon har redan vid andra spelningen querellerat med alla

sina kamrater och låtit spektaklet vänta på sig en timme." Änkedrottningen återgafs af fru Ljungström, de la Gardie af Widerberg, färjkarlen af de Broen, hans syster af Schylander, hans dotter af Inga Åberg, Lars Sparre af Uttini och Märta Banér af Maria Franck. En femaktsdram, som däremot hade stor framgång, var Kotzebues *"Den okände sonen"* (Das Kind der Liebe) i Euréns öfversättning med Ahlgren i titelrollen och de Broen såsom öfverste Wildenheim, hvilken senare "pressade tårar af rörelse och beundran ur åskådarnas ögon", efter hvad Marianne Ehrenström intygar. Stycket öfverflödar af dels sant gripande, dels öfverdrifvet sentimentala scener, men publiken räddades från att alldeles smälta bort i tårar genom uppträdandet af en ung friare till öfverstens dotter, en grefve Gyllenparfym, spelad af Hjortsberg, i hvars person författaren tecknat en af den tidens äckliga eleganter, en verkligen högst komisk figur, som blifvit "envelopperad i en labyrint af förlägenhet", "strandsatt execrabelt", därför att hans "homme de chambre, den nötaktiga människan" glömt taga med en "incomparable pot med pomada, som kommit tout droit från Paris". Af Kotzebue gafs äfven komedien *"Papegojan"*, framförd redan dagen därefter på Munkbroteatern i en af Björn öfversatt och "förändrad" upplaga med den förbättrade titeln *"Papegojan eller Älska far och fosterland"*, och de bägge scenerna täflade sedan under ett par års tid att locka publiken åse denna naivt känslosamma skapelse. En pjäs, som väckte allmänhetens lifligaste intresse, var den i oktober gifna, af Olof Kexél från franskan öfversatta tvåaktskome-

dien *"De begge kammarpagerne"*. Dels var det lilla stycket i och för sig nätt och behagligt, dels utfördes de glada titelrollerna af de förtjusande vackra och välväxta aktriserna Inga Åberg och Eufrosyne Löf, dels och i synnerhet framställde Hjortsberg på ett alldeles glänsande sätt Fredrik den andres personlighet. Han hade där så mästerligt efterbildat den store konungens utseende, minspel, stämma, klädsel, åtbörder och hållning, till och med hans egendomliga sätt att sköta snusdosan, att illusionen var fullständig. Också hyllades konstnären af publikens enhälliga bifall och erhöll af den kungliga familjen till belöning en dyrbar gulddosa. Det populära stycket kvarstod på spellistan ända fram mot 1830-talet och gick några och sjuttio gånger med Hjortsberg i kungens roll, men pagernas framställarinnor växlade.

* *
*

Då Lars Hjortsberg af sin samtid ansågs såsom vårt lands störste skådespelare, skall jag här ge en kort framställning af hans lefnad i yngre år för att längre fram fullfölja och sedan afsluta densamma.

Hjortsberg tillhörde en gammal Nerikessläkt, hvilkens stamfar var bonden och smeden Lars i Kumla socken och Hjortsberga by, hvarifrån afkomlingarna sedan togo sitt familjenamn, och föddes i Stockholm den 22 november 1772, den fjärde i ordningen af sex syskon. Föräldrarna voro stenhuggaren och appareljören vid kungliga slottet Lars Hjortsberg och hans hustru, operasångerskan Maria Lovisa

Schützer, dotter till assessorn i kammarrevisionen Schützer. Moderns anställning vid teatern och faderns befattning vid kungliga slottet förde barnen tidigt i beröring med både teaterfolket och hofpersonalen. Den äldsta dottern Anna Lovisa, som var berömd för sin utomordentliga fägring, blef 1786 balettelev och fem år därefter aktris vid Kungliga teatern, men gifte sig kort därefter med en major Olivestam, som gick i rysk tjänst och stupade i kriget mot Napoleon. Äldste sonen, Jonas, blef sjöofficer 1789. Det tredje barnet, Maria Elisabet, var en framstående sångerska, men öfvergaf konsten, då hon gifte sig med fänriken Åhmansson. Lars Hjortsbergs yngsta syster, Hedvig Kristina, var på sin tid svenska scenens utmärktaste dansös och publikens förtjusning. "Hon var växt som en nymf", säger Marianne Ehrenström, "full af täckhet och behag; det var Terpsikore själf bortförd af vestanfläktarna." Hon blef gift med grosshandlaren Koersner och några år efter dennes död med bergmästaren Hülphers. Den siste i syskonringen var Magnus. Han fick äfven anställning vid Kungliga teatern såsom aktör, reste sedan med ett par landsortssällskap, deltog i finska kriget såsom officer vid Upplands landtvärn och stupade 1808 i affären vid Palva.

Lars Hjortsbergs far hade icke råd att låta honom studera i något allmänt läroverk, men faderns egen bildning ersatte bristen på ekonomiska tillgångar, och han undervisade själf sonen i latinska och franska språken samt grundlinjerna i historia, geografi och matematik. Vid sex års ålder sattes han i den Kungliga teaterns elevskola och infördes redan då

på scenen för att i en liten ängels skepnad under ett galaspektakel utsäga några vackra hälsningsord till den nyfödde kronprinsen. Sedan utförde han med framgång smärre barnroller såsom Joas i Racines "*Athalie*" och Coras bror vid det nya operahusets invigning 1782. Året därpå inackorderades han hos konsertmästaren Müller, hvilkens hustru, den framstående skådespelerskan och operasångerskan, gaf honom en god handledning i den sceniska konsten. En ännu förträffligare läromästare fick han i den store Monvel, då han 1786 anställdes vid den franska truppen och undervisades af denne i mimik och deklamation under ett helt år. Vid elevskolans första uppvisning, som ägde rum å Haga slott 1787 och hedrades af konungens närvaro, väckte han uppmärksamhet i en liten tillfällighetspjäs för sin ypperliga imitation af den vidtbekante tysk-svenske landsortsteaterdirektören Seuerling med dennes ökända förfärliga rådbråkning af svenska språket.

När femtonårsminnet af Gustaf den tredjes lyckade revolution högtidlighölls den 19 augusti 1787, invigdes på aftonen vid konungens och hofvets återfärd från hufvudstaden till Drottningholms slott den nya flottbron mellan Kersön och Lofön. Under vägen blef den kungliga kortegen trenne särskilda gånger uppehållen genom dramatiska upptåg, af hvilka det sista ägde rum på Kersön, där ett af Karl Mikael Bellman författadt divertissemang spelades invid det därstädes belägna värdshuset, efter hvilket också den lilla pjäsen erhöll sitt namn, "ett landtspektakel ute på det fria fältet", såsom Gjörwell kallar det i ett bref två dagar därefter till sin vän Lidén. Där uppträdde

bland andra en till afrikan kostymerad yngling, hvilken i tillfällighetsstyckets afslutning hade att till monarken rikta en hyllningssång, skrifven på en marschmelodi ur den då så populära operan *"Gustaf Vasa"*. Han framträdde helt otvunget inför konungen, faller på knä och föredrager högt och tydligt

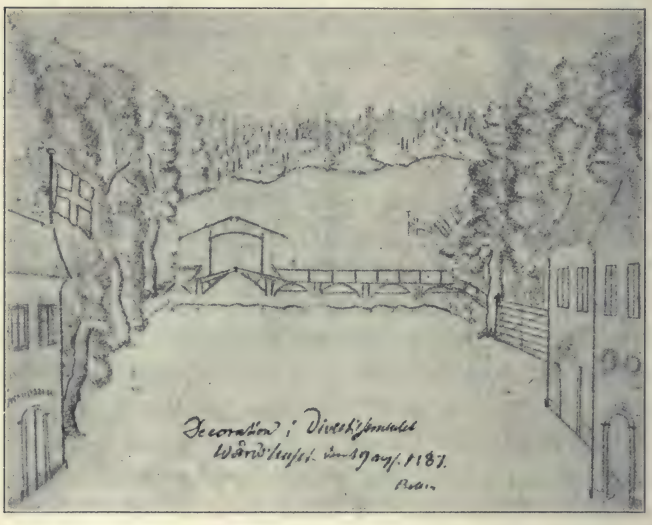

Dekorationsskiss till "Värdshuset". Efter K. M. Bellmans blyertsteckning i Kungliga biblioteket.

sitt kväde, däri han förkunnar, hur Gustaf III:s namn på ryktets vingar förts ända till Nilens stränder, hur han här njöt af att andas frihetens luft och afslutar sin harang med en bön till Sveriges beskyddare, att han äfven ville beskydda den lille Ali. Konungen blef särdeles förtjust öfver den hurtige ynglingen, som just var den då femtonårige Lars

Hjortsberg, gaf honom sitt löfte och höll det också. Han antog honom i sin enskilda tjänst såsom garçon bleu, ett slags ofrälse page eller kammartjänare, och intresserade sig mycket för honom på grund af hans liflighet och kvickhet. Det omtalas, att då konungen, som personligen brukade välja ut sina garçons bleus bland de ansökande, frågade en af dem, hvad han hade för lefnadsyrke, svarade denne: "Jag gör speglar." "Nå, än du då?" sporde monarken Hjortsberg. "Jag?... Jag slår sönder speglar, ers majestät!" lydde dennes skälmska svar, som mycket roade kungen. Sägnen förtäljer om den unge garçonen Lars ungefär detsamma som berättas om Voltaire, när han vistades hos Fredrik den store, att han stoppade åtskilliga af de kungliga ljusen i sin ficka för att sedan använda dem i sin privata upplysnings tjänst. En gång, då de gustavianska slottsgemaken voro eklärerade till en blifvande fest, gick en af konungens uppvaktning igenom rummen för att se efter, om allt var i ordning. Han upptäckte då en figur uppklättrad på en stege, smusslande med ljusen i en af de stora kronorna. "Hvem är där?" ropade hofmannen. Hjortsberg, ty det var han, tittade ner och svarade med en älskvärdt fräck uppriktighet: "Nådig grefve, det är bara en tjuf på ljusen!" Grefven, som icke misstänkte unge Lasses oförskämda dubbelmening, fortsatte då sin promenad med ett: "Jaså, det är bra, min gosse!"

1788 blef Hjortsberg efter en kort anställning vid Ristells teater engagerad vid den kungliga scenen, men fortfor dock att vara i monarkens enskilda tjänst. Gustaf den tredje anförtrodde honom upp-

sikten öfver sitt bibliotek på Haga lustslott och begagnade honom såsom lektör, i hvilken egenskap han åtföljde konungen under 1790 års krig. Redan i början af juli skref Rosenstein till konungen, att "Hjortsberg saknas mycket på Dramatiska teatern". Han hade äfven den nåden att få ledsaga monarken, när denne begaf sig till Aachen och Spaa 1791 samt till riksdagen i Gefle 1792. Det var efter den utländska resan han spelade den originelle dåvarande sångmästaren vid Kungliga operan Kristian Hæffner ett elakt spratt. Hjortsberg hemsändes från Aachen såsom kurir med några insektskartonger till Vetenskapsakademien. Hæffner, som var en passionerad samlare af dylika tingestar, fick höra talas om det brokiga fyndet af uppträdda fjärilar och liknande djur, och ville genast göra utbyten. Hjortsberg nekade, men för att icke stöta sig med honom, lofvar han att sända honom något underbart, något rent af mirakulöst och skickar honom några dagar därefter en ask, där han bland annat uppträdt ett af åtskilliga insektsfragment sinnrikt sammansatt flygfä. Hæffner lurades i början och jublar af belåtenhet, men upptäcker slutligen bedrägeriet och hotar i sin vrede att slå ihjäl bedragaren. Omsider försonades han, sedan Hjortsberg öfvertalat akademiens vaktmästare att ge Hæffner några dubbletter ur samlingen.

Redan som ung ägde Hjortsberg ett stort herravälde öfver sina ansiktsmuskler, något som han genom trägen öfning dref upp till en alldeles otrolig färdighet. Betecknande för denna hans förmåga är följande anekdot från den tid han tjänstgjorde såsom garçon bleu. Konungen hade en dag befallt, att

hans pager skulle få vin till middagen. Pagerna tyckte emellertid, att ransonen blifvit något för knappt tillmätt, hvarför Hjortsberg, som redan gjort sig känd för en mängd skämtsamma upptåg, beslöt att försöka skaffa mera från den kungliga vinkällaren. Han smyger sig in i hofmästarens rum, tar på sig dennes kläder och peruk, beger sig så af till förste munskänken och tillsäger honom att "skicka upp mera vin till pagerna". Allt lyckas efter uträkning, munskänkens skarpsinnighet öfverlistas af Hjortsbergs fintlighet, och befallningen hörsammades till ungdomarnas stora glädje. Men, o ve! det påbörjade lustspelet skulle snart förvandlas till ett drama. Hofmästaren upptäcker, att man haft honom till narr i en gemen intrig, rifver upp himmel och jord, svär att hämnas och skyndar till konungen för att anmäla saken och begära upprättelse. Gustaf den tredje skickar efter Hjortsberg, öfverhopar honom med förebråelser, hotar med sin onåd och befaller brottslingen att tala om, hur allt gått till. Hjortsberg aflägger en fullständig bekännelse, under hvilken han med den delen af ansiktet, som är vänd mot monarken, gör de kostligaste grimaser, i det han härmar sin anklagare, medan den andra, som är vänd mot hofmästaren, visar den allra djupaste bedröfvelse och ånger, så att hofmästaren slutligen blir rörd och slutar med att be om nåd för brottslingen. Konungen, som är nära att brista i skratt, skyndar sig att bifalla sin gamle trotjänares anhållan, och Hjortsberg är räddad.

I stolt medvetande af sin öfverlägsenhet på detta område yttrade han i senare år: "Bind skådespela-

ren till händer och fötter, så få vi se hvad han duger till." Han glömde i denna sin älskvärda paradox, att inom mimiken har i åtbördsspelet handen samma dominerande betydelse som ögonen och munnen i minspelet.

Redan som sjuttonårig yngling vann han berömmelse för sitt utförande af Kapten Puff, hvilken roll han sedan under årens lopp utarbetade till ett fullödigt mästerverk, hvilket jag utförligt omtalade i föregående del af detta arbete. Äfven som dansör utmärkte han sig. Gjörwell berättar i ett bref från 1792, att han varit på teatern för att "låta de sextioåra organerna njuta någon recreation. Också behagade bibliotekarien Hjortsberg — denne i allt så charmante gosse då developpera un nouveau talent à plaire: ty han dansade ett solo till allas största beundran och förnöjelse." Dessa tidigt vunna lagrar ökade han nu i icke ringa mån genom sin ypperliga framställning af Fredrik den andre. Traditionen förmäler, att då en af veteranerna från sjuåriga kriget, von Manteuffel, såsom utomordentligt sändebud hitskickats från Preussen, gafs på Drottningholm till hans ära ett galaspektakel, hvarvid "*De begge kammarpagerne*" uppfördes. Den gamle krigaren fällde tårar af rörelse vid Hjortsbergs illuderande framställning af hans käre "alter Fritz", och efter spektaklets slut öfverlämnade den förtjuste främlingen till Hjortsberg sin guldkryckssprydda käpp med de orden: "Denna klenod har jag erhållit af Fredrik den andre, och jag ber nu att få återlämna den till honom."

* * *

Hela året 1794 lefde Operan på de gamla ännu gärna hörda musikverken och framförde icke mer än tre nya småstycken. Till två af dem hade Dalayrac komponerat musiken, och de gåfvos bägge på konungens namnsdag den 6 juni. Det ena var *"Den stormiga aftonen"* i en akt, hvilket året förut blifvit uppfördt på Drottningholm på hertigen-regentens födelsedag den 7 oktober. Ett par synnerligen roliga figurer framställdes af Waltman såsom den lycklige älskarens rival och Schylander såsom dennes komiske betjänt. Den andra operacomiquen, likaledes i en akt, var *"Savoyardgossarne"*, som trots den pjollriga texten slog ändå mera an och blef en stående repertoarpjäs på alla teatrar i Europa tack vare den förtjusande musiken. De bägge titelrollerna utfördes af fruarna Marcadet och Müller. Karsten var en rik egendomsägare, som upptäcker, att de fattiga gossarna äro hans brorsbarn, och Schylander roade återigen publiken i egenskap af en myndig fiskal. Den tjusande Giovanna Bassi dansade i denna pjäs sista gången den 23 juni, innan hon lämnade scenen för att gifta sig med possessionaten Schön på Högsbro i Södermanland, där hon dog 1834. Den tredje nyheten under året var en operacomique i två akter med musik af Grétry och balett af Gallodier: *"Det farliga förtroendet"*, där Karsten, de Broen, Franciska Stading, den pigga Inga Åberg i en ynglings gestalt samt Waltman och Schylander uppträdde. Den gafs första gången på konungens födelsedag, men upplefde endast två föreställningar.

* *
*

På Stenborgs teater gåfvos under 1794 några lyriska stycken, som förtjäna att minnas. I början af året uppfördes *"Nunnorna eller Besökelseklostret"*, en operacomique i två akter, hvartill den berömde kompositören och konservatorieprofessorn Devienne skrifvit musiken. Libretton innehåller flera komiska situationer, till exempel scenen mellan den fulle klosterträdgårdsmästaren och en forvagnskusk, genom hvilkas bistånd älskaren och hans betjänt lista sig in i klostret, den förre förklädd till nunna och den senare till kapucinermunk. Pjäsen hade en ovanlig framgång och uppfördes längre fram på de kungliga scenerna icke mindre än sjuttio gånger. I Paris gafs ännu 1872 en repris på Folies Bergères. Musiken är frisk och anslående, och nunnan Euphémies romans med ackompanjemang af harpa särdeles vacker. De bägge älskandes partier utfördes af Stenborg och Lisette Stenberg. I maj gafs *"Paul och Virginie"*, operacomique i två akter med musik af Rudolf Kreutzer, den ryktbare fiolspelaren, åt hvilken Beethoven skänkte odödlighet, då han tillägnade honom sin storartade duosonat, op. 47, den så kallade Kreutzersonaten. Kännare anse musiken till denna opera vara hans bästa arbete, fylld som den är af behagliga melodier och en förträfflig lokalfärg. Lisette Stenberg spelade Paul, och såsom Virginie debuterade med framgång en ung mamsell Lindberg. Slutligen uppfördes på hösten Giovanni Paisiellos präktiga operabuffa *"Marquis Tulipano"*, hvars innehåll här i korthet meddelas. Den narraktige Tulipano, som köpt sitt markisat, men ger sig ut för att vara af gammal adel, vill gifta bort sin son Giorgino med

en rik grefvinna Olympia. Emellertid älskar denne en vacker borgarflicka Velbina. Genom att klä ut sig till grefvinna lyckas hon lura gubben att lämna ifrån sig giftermålskontraktet, som han redan underskrifvit. I andra akten kommer den verkliga Olympia, och då Tulipano betviflar hennes identitet, be-

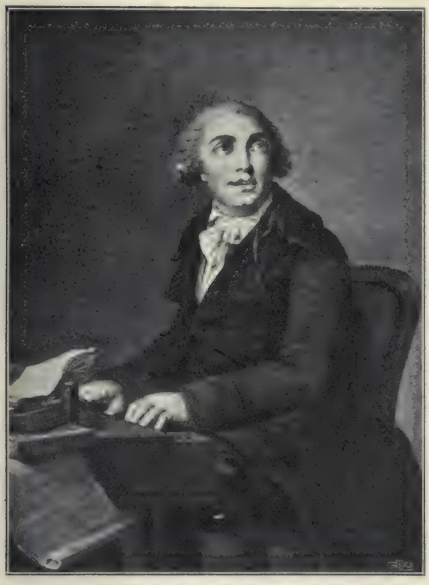

Giovanni Paisiello. Efter oljemålning af Vigée Le Brun.

faller hon sina två kavaljerer att med lifvet låta honom umgälla denna skymf. Tulipano försäkrar skälfvande, att han skall infinna sig i skogen bredvid och möta dem på värja, pistol, ja! till och med på kanon, om det så skulle vara. I tredje akten får man se Tulipano och hans son i skogen iklädda sina

förfäders vapen: harnesk, kyller, hjälm, värja och lans darrande af fruktan. Velbina har emellertid samlat folk, som fördrifva kavaljererna, då de gå till anfall. Tulipano och hans son blifva då åter morska:

"Triumf! vi segern ha vunnit,
nu dem att fördrifva vi hunnit,
låt oss mörda rundt omkring! —"

hvarefter de fäkta i luften hit och dit —

"Fly, fly, spring! spring!
Vi som två lejon stridde,
vår makt de ej förbidde,
och valplatsen är vår!"

Grefvinnan kommer tillbaka, allt upptäckes men ordnas på bästa sätt, och Tulipano blir i en handvändning grefvinnans man. Anders Lundbergs utförande af den narraktige markisens tacksamma roll lär ha varit öfvermåttan komiskt, och om den unge Åbergsson, som spelade sonen, skrifver Gjörwell till Linnerhjelm: "I '*Marquis Tulipano*' spelar herr Åbergsson, on ne peut pas mieux, den unge herrns roll. Han är rent af elev på Komiska teatern, en helt ung karl och ändå så beskedlig, att han gift sig, men spelar så fritt och gladt som vore han ännu bara gossen. Han har ett ansikte så vackert, fint och själfsvåldigt, som till hans roller behöfves, och hvad allt det ansiktet exprimerar: de allra minsta rörelser i själen, alla hjärtats hemligaste böjelser och alla känslans tvetydigheter, så att det är en glädje att se därpå, medan herr Stenborgs feta ansikte och nu äfven herr Widerbergs på Dramatiska teatern runda

dito rättnu säga ingenting, ehuru de bägge spela väl, den förre sjunger mästerligen, och den senare har en den skönaste diktion. Skada att herr Åbergsson ej har nog stark röst för sången, ty då vore han alldeles superieur på sin teater." Såsom vi längre fram få se, blef Åbergsson en af den kungliga scenens förnämsta prydnader.

* *
*

Under 1795 utvecklade Dramatiska teatern en liflig verksamhet. Då gafs bland annat femaktsdramen *"Landtpresten i Wakefield"*, efter Goldsmiths roman bearbetad af Stridsberg, ett stycke där det finns godt om starka scener, bedrägeri, enlevering, hemligt giftermål, förklädningar, skurkar i mängd samt till och med en eldsvåda. Doktor Primrose och hans hustru spelades af de Broen och fru Morman, och lord Tornhill af Hjortsberg. Såsom den genompiskade bofven Jenkinson skapade Waltman en af sina allra bästa typer. Kort efteråt lyckades han återigen knipa publiken i den franska femaktskomedien *"Den unge filosofen"* under skepnad af den snåle krögaren Tappman, som under ett oupphörligt pratande drack ur för gästerna det vin de betalt. Filosofen spelades af Hjortsberg och naturalisten af Schylander, styckets öfversättare. På våren uppfördes i konungens närvaro en svensk originaldram i fyra akter, *"Fale Bure"* med Widerberg i titelrollen, af den såsom bokälskare och vitterlekare kände teatervännen, dåvarande kaptenlöjtnanten grefve Jakob de la Gardie, sedermera minister i Wien och

Madrid samt "en af rikets herrar". För att vara fullkomligt anonym, hade han öfvertalat den unge kunglige arkitekten Ture Wennberg att utge sig såsom författare, och hans namn står äfven utsatt på den tryckta pjäsen äfvensom i alla teateralmanackor från senare tider. Ehuru effektfulla scener icke saknas, är dock kompositionen svag och dialogen svulstig. Publiken fann dramen långtrådig, och den gafs ej mer än några få gånger. Samma oblida öde rönte ett par andra femaktspjäser. Bättre lycka hade skalden och filosofie magistern Karl Johan Lindegren med sin komedi *"Den blinde älskaren"*, där hjälten, spelad af Hjortsberg, en ursprungligen lättsinnig baron med godt hjärta, låtsar sig vara blind för att pröfva styrkan af sin utkorades kärlek, och än mer med treaktsdramen *"Den försonade fadern"*, som blef i hög grad omtyckt af publiken och gafs öfver sjuttio gånger. Stycket, hvilket i Rousseauansk stil beprisar "hjärtats dygd", behandlar brytningen mellan en far, öfverste Stjernbloss, spelad af Uttini, och dennes förrymda dotter, Fredrika Löf, som gift sig mot hans vilja, intill dess hennes man, en målare, Andreas Widerberg, med sina rörande taflor lyckas beveka faderns hjärta. Till styckets framgång bidrogo för öfrigt de Broen såsom general Eldhjelm, Hjortsberg såsom en bror till den unga frun, och Schylander såsom majorskan Högfeldt, en syster till öfversten. Det var dediceradt till hertigen-regenten:

"Djupt i skuggan — fjärran ifrån Dig,
Prins! likt blomman kan ej snillet trifvas,
växer långsamt — mattas — sänker sig,
om det ej af Dina blickar lifvas." Etc. etc.

Lindegren skref sedermera flera teaterpjäser, som äfvenledes vunno bifall, och han var en ganska lång tid allmänhetens förklarade gunstling. Han tog Kotzebue till mönster, och ehuru honom långt underlägsen i talang, har han dock en omisskännlig likhet med sin förebild. Äfven ett af Holbergs lustspel, *"Diedrich Menschenskräck"*, letade sig detta år fram till Dramatiska teaterns spellista i öfversättning af Andreas Widerberg. Titelrollen utfördes af Uttini, till hvars bästa framställningar den hörde, frun af Schylander och Henrik af Hjortsberg, hvilka säkerligen icke heller skämde bort sina roller. Stycket gjorde en ofantlig lycka och gafs på den kungliga scenen nära sjuttio gånger. Det är jämte *"Don Ranudo"* och *"Jeppe"* den bland Holbergs komedier, som haft största framgången här i Sverige.

Var verksamheten å talscenen rätt liflig, var den så mycket obetydligare på Operan. Under hela året gafs endast en enda nyhet, treaktsoperan *"Lodoiska"* i öfversättning af Dramatiska teaterns ordningsman Johan Petter Stolpe. Musiken var af Rudolf Kreutzer, och dansen arrangerad af den då nyligen från Italien anlände balettmästaren Terrade. Operans uppförande var en länk i de högtidligheter, som anställdes till följe af konungens förlofning med prinsessan af Mecklenburg. Regenten lät vid detta tillfälle anordna de utmärktaste festligheter, hvilka bildade ett behagligt afbrott i den dödande enformighet, som vid denna tid härskade vid hofvet. Den 2 november mottog konungen i regentens närvaro lyckönskningar af hofvet, rikets store, militären och kollegierna. Vid middagstiden var stor gala, kur

och därefter offentlig spisning. Samma afton gafs den nya operan jämte en epilog af Lindegren med musik af Hæffner och balett af Terrade, till hvilken konsertmästaren Du Puy skrifvit ackompanjemanget. Efter spektaklets slut var det en lysande supé hos hertigen-regenten. Högtidligheter af samma slag följde på hvarandra flera dagar å rad. De firades med en kostbarhet och prakt, som man ej sett sedan Gustaf III:s tid. På en ståtlig bal paré å rikssalen såg man bland gästerna inkognito den landsflyktige hertigen af Orléans, Ludvig Filip, sedan konung af Frankrike, hvilken af ett nyckfullt öde just då förts till Stockholm. "*Lodoiska*" blef emellertid ej gifven mer än fyra gånger. Den unge hofsångaren Johan Lalin, hvilken vi från "*Gustaf Vasas*" uppförande minnas såsom en utmärkt Sveriges skyddsängel, och om hvilken Ristell yttrat, att han hade "den skönaste röst man väl någonsin hört på svenska teatern", sjöng här Boleslas' parti. Den 23 november var "*Lodoiska*" annonserad, och oaktadt han var mycket sjuk — han led af lungsiktighet — återgaf han rollen med en sådan styrka, att ingen kunde ana hans tillstånd. Men när han störtade ut från scenen vid slutet af pjäsen, föll han afdånad bland lågorna af det ramlade slottet och dog efter tre månaders sjukdom.

* *
*

Stenborg hade detta år icke någon riktig tur med sina pjäser. Största dragningskraften utöfvade Kotzebues dram "*Den landsförviste*", oaktadt den hör till

hans allra klenaste produkter. *"Sargines eller Kärlekens fosterson"* af Monvel med musik af Dalayrac, ett särdeles effektfullt stycke, uppsatt med stora kostnader i dekorationer och kostymer från Filip Augusts tid, gick tio gånger, och *"Italienskan i London"* med musik af Cimarosa, ett af denne snillrike kompositörs förträffligaste arbeten, hann ej gifvas mer än fyra gånger, och ehuru det under de närmaste åren återupptogs på spellistan, nådde det ej fram längre än till femton representationer. Till dessa motgångar kom äfven den, att Eleonora Säfström under sommaren af någon anledning blef osams med sin direktör och på hösten öfvergick till Dramatiska teatern, där hon i november debuterade såsom Amalia i *"Verldsförakt och ånger"* och kort därefter i grefvinnan Walltrons roll. Följande år underskref hon kontrakt med Kungliga teatern mot en lön af fyrahundra riksdaler jämte flitpengar och recett. Året 1795 såg alltså hotande nog ut för Stenborg, men han räddades genom misshällighet och bråk på annat håll.

I föregående del af dessa teateranteckningar har jag utförligt talat om den framstående aktören vid Kungliga teatern Johan Samuel Ahlgren, om hans ståtliga yttre och hans välljudande stämma, men äfven om att han var en stor krångelmakare, som ofta låg i tvist med sina förmän och kamrater, något som var allmänt kändt och icke så litet inverkade på hans medborgerliga anseende. I december 1792 hade han af hertigen-regenten fått kunglig fullmakt såsom "hofkvartermästare", och denna nåd hade stigit honom så åt hufvudet, att han ansåg sig nästan jämbördig med sin chef, friherre Klas Rålamb, och

svarade honom därför vid ett meningsutbyte sturskt och näsvist samt slutade med att utmana honom på duell efter spektaklet. För att icke störa representationen kväfde baron Rålamb sin harm, men rapporterade genast saken till regenten, som befallde, att Ahlgren efter föreställningens slut skulle arresteras och föras till högvakten på slottet, hvarjämte honom fråntogs den kungliga fullmakten. Trots hans ursäkter och hans vackra hustrus knäfall för regenten dömdes han äfven ovärdig att kvarstå vid den kungliga scenen. Detta inträffade i september 1794. Påföljande vår öfverraskades allmänheten af underrättelsen, att herr Ahlgren skulle uppträda på Munkbroteatern i Merciers femaktsdram *"Öfverlöparen"*. Det var ett särdeles effektfullt stycke, som redan 1793 upptagits på denna scen. Det handlar om en fransk soldat, hvilken för sexton år sedan drog i fält och då kvarlämnade i sin fäderneby en späd son. Denne, som aldrig återsett sin far, väljer hans yrke, men förolämpas af sin öfverste och rymmer från regementet. Under namnet Durimel bosätter han sig i en liten tysk stad nära franska gränsen, gör sig där mycket omtyckt och står just i begrepp att gifta sig med sin värdinnas dotter Clary, då ett franskt regemente ankommer till staden. En rival till Durimel, som lyckats uppsnappa hans historia, förråder honom för de franska officerarna. Han arresteras, dömes till arkebusering, och en af dessa officerare, chevalier Saint-Franc, i hvilken Durimel nyss återfunnit sin far, blir den, som enligt order måste föra sin egen son till döden. Det skakande intryck detta drama gjorde vid dess första framförande i Frank-

rike säges ha varit anledningen till afskaffandet af dödsstraff för desertering, och författaren lär på sin drottnings begäran sedermera ha mildrat slutscenen. I denna form blef den äfven hos oss framställd. Titelrollen spelades då af Björn och Clary af Eleonora Säfström. I annonsen om nu ifrågavarande repris hette det, att "herr Ahlgren af vänskap för direktören" lofvat spela Durimel, samt att herr Stenborg själf skulle utföra Saint-Francs roll. Ahlgren mottogs af publiken med lifliga bifallsyttringar, och då under pjäsen flera repliker häntydde på hvad som händt, förnyades handklappningarna från alla håll. Gästspelet fortsattes på hösten, och han utförde då äfven lord Clarendon i Beaumarchais' *"Eugenie"*, hvars egentliga märkvärdighet består i, att genom det stycket namnet "dram" 1767 kom i bruk för moraliserande sensationsstycken. 1824 togs det upp på Kungliga teatern i öfversättning af Lars Hjortsberg, som där excellerade i baron Hartleys roll.

Men det var icke endast Samuel Ahlgrens stora talang Stenborg det året fick draga fördel af. Äfven fru Marcadet kom i konflikt med teaterdirektionen af numera okänd anledning och öfvergick på hösten till Munkbroteatern. Ahlgren fick därigenom en sig fullt värdig motspelerska i dramerna, och Stenborgs trupp en lysande förstärkning. Det första gemensamma uppträdandet af de bägge artisterna ägde rum den 3 oktober i fyraaktsdramen *"Montrose och Amelie"*, hvilken redan i Björns öfversättning därstädes gifvits 1789. Händelsen tilldrager sig under Cromwells tid. En af konungens anhängare, Montrose, har i hemlighet återvändt för att få träffa sin

älskade Amelie. Hans värd och rival, en ädel lord, får veta, att han ämnar bortföra Amelie, och anförtror sina kval åt en vän, som genast anger Montrose för protektorn. Då denne låter fängsla dramats hjälte, gripes lorden af förtviflan, tvingar honom byta kläder med sig och fly. Cromwell skummar af raseri och vill afrätta lorden, som dock räddas genom folkets mellankomst. Hade redan Ahlgren eröfrat publikens bifall, stegrades detta ända till entusiasm vid fru Marcadets uppträdande. Samma jubel mötte dem vid återgifvandet af de bägge makarnes roller i *"Beverlei eller Vågspels skadeliga påföljder"*, ett gammalt borgerligt sorgespel i fem akter, som redan 1781 gafs på Eriksbergsteatern och ännu 1837 stod på Kungliga teaterns repertoar. I *"Öfverlöparen"* öfvertog fru Marcadet Clarys roll. Hon sjöng dessutom Lovisas parti i *"Alexis"* mot Stenborg och titelrollen i *"Italienskan i London"*. Den 13 november hade hon sin afskedsrecett, och dagen därpå uppträdde hon för sista gången och tog då farväl af en publik, som under hela hennes konstnärstid ägnat henne sin odelade beundran. Redan den 30 september hade hennes man, den utmärkte balettmästaren och premiärdansören haft sin afskedsrecett på Kungliga teatern, och bägge afreste nu till Paris, där hon afled 1804.

Troligtvis beroende på att Stenborgs orkesteranförare, kompositören Zander, dog i början af 1796, kom ej mer än en ny musikpjäs det året till uppförande, Cimarosas operabuffa *"Giannina"*, som dock ej hade någon framgång, utan tvifvel en följd af den skäligen tarfliga libretton. Så mycket lifligare var verksamheten på det dramatiska området. Ej min-

dre än femton nya stycken uppfördes. Största lyckan gjorde Jüngers komedi *"Den enleverade fästmön"*, som sedan med lika framgång togs upp på Kungliga teatern. Ett annat stycke af honom *"Pasquillanten"* behagade äfven publiken särdeles mycket, kanske mest därför att intrigen är byggd på en af de talrika anekdoterna om den populäre konung Fredrik den store, hvilken äfven uppträder i pjäsen. För öfrigt var naturligtvis Kotzebue representerad, denna gång af en dramatiserad historiemålning, *"Negerslafvarne"*, i tre akter. "Författaren erkänner med rörelse", säger han i sitt företal, "att han under det han skrifvit detta skådespel utgjutit tusende tårar", och han hoppas, att åskådarnas tårar skola blanda sig med hans. Men som han tyckes fruktat, att pjäsens ohyggliga slutscener skulle verka alltför nervskakande på publiken, utarbetade han ett annat slut för uppförandet å teatern, ehuru det första inrycktes i den tryckta upplagan. Hvad personerna i pjäsen beträffar, är plantageägaren John en fullkomlig djäfvul i människogestalt, under det att hans bror är en lika fullkomlig ängel. Af de båda idealiserade unga negerslafvinnorna är den ena en tragisk hjältinna af renaste vatten, och alla negrerna föröfrigt naturligtvis de snällaste människor på jorden, som tala det mest högstämda språk en neger säkerligen aldrig talat, och våra lättrörda far- och morföräldrar gräto bittert nitton gånger öfver deras omänskliga lidanden. De franska stycken, som gåfvos, behagade däremot föga.

* *
*

De Kungliga teatrarna började 1796 ge operetter och sångspel utan att bry sig om den af Gustaf den tredje åt Stenborg gifna rättigheten att ensam få i Stockholm uppföra mindre sångpjäser, hvilket naturligtvis gaf en svår stöt åt den lilla teatern vid Munkbron, som ju aldrig kunde med någon utsikt till framgång försöka täfla med scener, hvilka i fråga om utrymme och utstyrsel alltid skulle vara densamma långt öfverlägsna, och hvilka dessutom förfogade öfver stor orkester och kör. Redan i januari gafs på den dramatiska scenen en lyrisk komedi *"Nybyggarne i Normandiet"*, utförd af teaterns elever, och sedermera på Operan två operacomiquer med musik af Dalayrac. I slutet af året uppfördes ånyo af teaterns elever en lyrisk komedi i en akt, *"Musikvurmen"*, med musik af den franske kompositören Champein, hvars mest lyckade skapelse den anses utgöra. Den slog också mycket an på publiken och togs sedan upp på Operan. I pjäsen uppträdde äfven m:lle Teresa Vandoni, en ung italiensk sångerska, som året förut engagerats, men icke blifvit använd. Hon var en fulländad skönhet, hvars drag blifvit förevigade af Breda, och blef sedermera gift med en köpman Vocreson från S:t Barthélemy. Bland de unga eleverna kunna vi lägga märke till den af naturen rikt utrustade Cederholm, som blef en framstående skådespelare, den vackre Lindström, begåfvad med en härlig tenorstämma af ovanligt omfång, komikern Karl Fredrik Berg, och den sedermera såsom kormästare kände Wikström, hvilken lefde ända till 1865. Bland flickorna gjorde sig bemärkta under början af adertonhundratalet den förträffliga komiska skådespeler-

skan Anne-Sofie Frodelius, Karolina Kuhlman, sedermera fru Deland och sist fru Åbergsson, den kungliga scenens förnämsta talang i älskarinneroller, full af behag och naivitet, Marie Jeannette Wässelius, som blef teaterns mest firade sångerska på sin tid,

Teresa Vandoni. Efter oljemålning af Breda å Nationalmuseum.

och Ulrika Wennerholm, hvars vackra röst tyvärr fördärfvades genom oförsiktig behandling, och som då anställdes vid talscenen, men dog till allmän saknad redan 1806. Alla dessa ungdomar hade den förmånen att i den 1793 upprättade elevskolan åtnjuta undervisning af det framstående konstnärsparet herr

och fru Desguillons och gjorde sedermera hvar på sin plats sina utmärkta lärare heder. Talscenen utvecklade för öfrigt en rätt liflig verksamhet, ehuru nästan allt som gafs föll efter ett par gånger utom den af böner, tårar, knäfall, utrop och dåningar öfverfyllda tyska dramen *"General Schlenzheim"* med de Broen i titelrollen. Hans hustru spelades af den såsom mère-noble högt skattade fru Löfborg. Generalens son, den preussiske ryttmästaren von Erlau, spelades af Widerberg, och Hjortsberg fick ånyo tillfälle att såsom Preussens behärskare briljera med sin mönstergilla konungaskepnad från *"De begge kammarpagerne"*. Ett par pjäser, hvilka också vunno publikens bifall, voro Beaumarchais' *"Barberaren i Sevilla"*, som redan 1785 gafs hos Stenborg och ännu stod på hans repertoar, samt en af teaterns andre direktör, dåvarande kaptenen Karl Gustaf Nordforss, från franskan lokaliserad sentimental tvåaktskomedi, *"Den förtroliga aftonmåltiden"*, utmärkt spelad af Andreas Widerberg såsom den hederlige äkta mannen och Fredrika Löf såsom hans högfärdsgalna men omsider botade och ångerfulla maka.

Af redogörelsen för de närmast föregående årens teaterverksamhet i hufvudstaden synes nogsamt, att repertoaren var i ett betänkligt sjunkande. Man gaf en mängd rent af underhaltiga stycken, undantagsvis några få goda, nästan inga förträffliga, och utförandet lämnade alltför ofta anledning till klander. En af de härtill mest bidragande orsakerna var utan tvifvel, att den af Kellgren påbörjade och på ett så förtjänstfullt sätt skötta teaterkritiken i Stockholmsposten, hvars exempel följdes af ett par andra tid-

ningar, upphörde, sedan några för teatern ej intresserade tidningsläsare offentligen beklagat sig öfver, att sådana artiklar upptogo alldeles för mycken plats af tidningarnas den tiden ganska knapphändiga utrymme. Emellertid började allt flera röster höjas för att dessa teaterkritiska uppsatser borde återupplifvas, på det att publikens smak och omdömesförmåga måtte utbildas och förkofras, den usla repertoaren med det snaraste upphöra, samt skådespelarnas underlåtenhetssynder önskvärdt förminskas, och medan man var i farten, begärde man äfven, att herr Stenborg ville för sin teater anskaffa "en och annan bättre röst, ett bättre maskineri, mindre långa entreakter och en ljuskrona".

* *
*

Emedan Lars Hjortsberg ganska väl behärskade det franska språket, roade det honom, i synnerhet under 1820-talet, att till svenskan öfverflytta åtskilliga franska teaterpjäser. Den första var en komedi i tre akter: *"Arlequin, kejsare i månen"*, hvilken redan på nyåret 1792 uppförts på franska teatern såsom recett för herr och fru Desguillons. Gjörwell berättar i ett af sina bref, att han var där och såg "den förargliga Comedien: *'Arlequin Empereur dans la Lune'*, hvilken ock ditkommer uti all sin uppbyggliga dräkt medelst en Ballon, blir där kejsare och beklädes utanpå all sin teatraliska Costume, såsom sot-murre och pickelhäring med krona, mantel och spira, regerar häruppå med alla sina later och tale-

sätt, kort sagdt: en vrai Arlequin. Således låter han af ovana kronan falla en och annan gång af sitt hufvud, etc. etc. Mig behagade hela denna Drogue för ingen del, och jag har hört herrar af le Corps Diplomatique scandaliserade öfver en sådan Pièces uppförande här i Sverige, helst uti Konungens närvaro." Då pjäsen i sin svenska bearbetning den 18 mars 1796 togs upp på Arsenalsteatern, spelade Hjortsberg själf titelrollen och lär ha varit öfverdådigt rolig. Ehuru den svenske harlekin umgicks försiktigare med de kejserliga regalierna än den franske, väckte dock innehållet farhågor hos den skuggrädde Reuterholm, som öfverallt vädrade jakobinism, och när stycket den 4 april uppfördes tredje gången, blef det utan vidare förbjudet. Det kan ju vara af intresse att se, hvad som den tiden kunde stöta höga vederbörande för hufvudet, och jag vill därför redogöra för innehållet.

En svensk fysiker, Gyllencomet, har förfärdigat en luftballong, med hvilken han ämnar företaga en färd i världsrymden åtföljd af sin betjänt Arlequin. En storm tvingar dem att till en början landa på månen. Där regerar kejsarinnan Azema, ehuru den verklige härskaren är öfversteprästen, som för att bibehålla makten hittat på, att den, som blir Azemas make, efter ett år skall föras till en obebodd ö att där förgås. När de båda främlingarna anlända, står man just färdig att genom lottdragning utse den nyss förvisades efterträdare. Arlequin, som icke har någon aning om det öde, som kan drabba honom, är genast med om saken, och lotten träffar honom. Gyllencomet, som nu inträder på scenen, finner till sin stora förbluffelse, att hans betjänt blifvit kejsare, och denne har redan hufvudet fullt af reformplaner. Han skall hänga alla advokater, låta folket äta pepparkakor i stället för bröd, skaffa alla sina under-

såtar lifränta, hvarigenom fattigdomen försvinner, och för att utrota afundsjukan tänker han adla dem allesammans. "Stanna här och dela min lycka", utropar han till Gyllencomet, "begär hvad ni önskar. Vill ni ha ära utan profit, så skall jag ge er en plats vid militären; vill ni ha profit utan ära, skall ni få arrendera ett af mina brännerier. Men det kan vi tala om sedan. — Hör på ni därborta, säg mig, äta kejsrarna middag här i landet?" — Ja, Ers majestät. — "Hvem är ni?" — Ers majestäts hofmästare. — "Det fägnar mig; jag högaktar er mycket, min vän. *(till en annan)* Och ni?" — En af lagens tolkar, Ers majestät. — "Kan ni likt somliga förlänga processer och ruinera dem som processa? Sofver ni mycket på ert ämbetsrum?" — Nej, Ers majestät, nästan inte. — "Det här folket i Mån förstår inte sin sak; jag måste skicka dem i lära hos oss. *(till en annan)* Är ni också en domare?" — Jag är Ers majestäts förste lifmedikus. — "Kan ni kurera era sjuka bara ni hälsar på dem, eller ge hälsan åt mannen, under det ni kurtiserar frun, eller under det ni spelar ett parti boston?" — Nej, Ers majestät, jag nyttjar inga andra medel än sådana, som ä' erkända af den högvisa fakulteten. — "Då är ni bara ett nöt mot doktorerna i mitt land. De göra dagligen underverk, som förundra dem själfva. Jag känner en, som har uppfunnit två nya sjukdomar och renoverat tre, som voro bortglömda för hundra år sen... Men det är tid, att vi nu sätta oss till bords." Hela hofvet ordnar sig till marsch under musik, och det är slut på första akten.

När ridån går upp till andra akten sitter Arlequin iklädd krona och mantel vid middagsbordet i kejserliga palatset och sofver. Musiken spelar, och rundt omkring honom står hoffolket. Arlequin vaknar och utropar: "Åt fan med all musik! Jag sof så godt och drömde den vackraste dröm, som någonsin någon kejsare i världen har drömt, och så kommer de nöten och oroa mig just på det angelägnaste stället. Låt sätta in dem... i min vinkällare, så komma de inte så hastigt igen. Nå, får jag ingen middag i dag?" *(Musikanterna gå)* — Spisar Ers majestät två gånger? — "Nej... jag äter vanligen mina fyra mål, och om jag råkar en god vän nära

ett värdshus, så säger jag inte nej för en liten aftonvard också, men nu är det fråga om middag. Skynda på!" — Ers majestät har ju nyss ätit. — "Har jag *ätit?*" — Ja, Ers majestät, var så nådig och fråga... — "Har *jag* ätit?" — Ja, Ers majestät. — "Jag har ätit!" — Ja, Ers majestät. — "Skulle jag ha ätit, jag? Hör på, god' herrar, gör ni narr af mig? Har jag ätit? Min mage säger nej, och en kejsares mage ljuger aldrig." — Den förlorar åtminstone minnet, ty jag kan försäkra, att jag bjudit till att servera Ers majestät på bästa sätt. Här voro frikasserade flugfoglar, kolibri med pistacier, och... — "Ah! ja, nu kommer jag ihåg det. Jo, det var en skön middag ni gaf mig med era kolibiribi och era flugor. Tar ni mig för en svala? Jag undrar inte på, att jag glömt en sådan middag." — Om Ers majestät äter till afton, så... — "Om jag äter till afton? ja, vasserra! två gånger i stället för en. Jag är väl inte kejsare för att gå och lägga mig utan mat, vet jag." — Ers majestät kan då vara så nådig och befalla hvilka rätter, som Ers majestät behagar. — "Ja, det var bra, det kallar jag tala." — Om jag får lof, skall jag ge Ers majestät i afton grönsaker: blomkål, spenat, cikoria, sparris, ärtskockor... — "Håll, håll! tar ni mig för en eremit med era grönsaker. Ge mig djur, ditt kreatur, och behåll för dig själf dina rödbetor och dina ärtskockor... Först och främst skall ni ge mig en stor metvurst." — Ers majestät, vi känna ej detta villebråd. — "*(med medömkan)* Metvurst villebråd!" — Fågel då? — "Metvurst fågel!" — Nåväl, detta kreatur... — "Kreatur? det kan ni vara själf, förstår ni det. Det passar er alldeles inte att kalla metvurst kreatur. Jag trodde, att Månen var den bästa värld af alla möjliga världar i världen, och det finns ingen metvurst i Mån! Har ni tyska gåshalfvor då?" — Nej, Ers majestät. — "Hamburgerbringa då?" — Nej, Ers majestät. — "Tyska skinkor då?" — Nej, Ers majestät. — "Nej, Ers majestät, nej, Ers majestät! de där människorna säga aldrig ja!... Hvad fan! har jag nu råkat ut för? Jag ger rätt nu hela kejsardömet tusan!... Hur lefver ni då i det här landet?" — Om Ers majestät befaller, kan jag servera Ers majestät en god kalfbringa ibland.

— "En sådan hvar dag, morgon, middag och kväll." — En lamstek. — "En, morgon, middag och kväll." — En liten gris... — *"(glad)* En liten gris! min vän! en liten gris! Kom hit, så att jag får kyssa dig!... En liten gris! Hör, min vän, en liten gris morgon, middag och kväll, och så en strax efter frukosten. En liten gris! Ah! nu är jag god vän med Månen igen. Gå nu, min vän, gå och låt steka mig en liten gris för att tjäna till dessert på den otäcka middagen, som du gaf mig. Ah! det var sant, hvarför har jag inte fått bourgognevin?" — Sådant känna vi inte, Ers majestät. — "Så mycket värre, har ni champagne då?" — Nej, Ers majestät. — "Har ni renskt då? Det reser ju omkring det." — Nej, Ers majestät. — "Ni har väl åtminstone piccardon?" — Nej, Ers majestät. — "Nu börja de med sina förargliga 'nej' igen. Hvad har ni för vin då, ty något skall man väl dricka? Om ni inte ger mig vin, så är det omöjligt för mig att styra ert rike, det säger jag på förhand." — Om Ers majestät befaller utaf samma sort, som Ers majestät hade i middags, den buteljen jag då gaf var öfver femtio år. — "Den var bra liten för att vara så gammal. Ni kan ge mig ett halft dussin. Vinet ger mig förstånd, och det behöfver jag. Se så, mina herrar, gör mig nu den tjänsten och gå er väg. Jag har något att tala vid mig själf om, och jag vill vara ensam." Alla gå, och Arlequin gör sina betraktelser öfver sin underbara tur att bli kejsare: "Jag har fria husrum, fri mat, ljus, ved, klädtvätt och inte mycket att göra. Jag finner mig rätt väl här, och här blir jag. Jag frågar litet efter Saturnus med sin ring och Jupiters lifdrabanter..." Men så kommer han att tänka på sin Maja-Stina, som han lämnat kvar i Stockholm. Han vill hålla henne skadeslös för sin otrohet mot henne och låta skrifva ett litet vackert bref till henne och skicka henne en present. "Hör hit någon! mitt folk, mina pager!" En förfärligt grant utstyrd herre inkommer, som befinnes vara kejsarens kammartjänare. Arlequin tror honom vara en hög matador, tar af sig kronan och bockar sig för honom, ber honom hjälpa sig, och kammartjänaren anvisar honom handsekreteraren. Arlequin frågar denne, om de ha mycket guld

i landet? — Åhja, Ers majestät. — "Jag ville ge en present åt en pi... åt en prinsessa af mina vänner, som är en alltför hygglig flicka." — Tillåt mig anmärka, Ers majestät, att guldet är den minst dyrbara af våra metaller, och att dess oduglighet hindrar oss att fästa något värde vid den. — "Hvad? aktar ni inte guld mera än så?" — Nej, Ers majestät. — "Gör ni inte allt i världen för att skaffa er det?" — Nej, Ers majestät. — "Uppoffrar ni inte släkt och vänner, deras och er egen heder och ära för att få mycket guld?" — Visst inte, Ers majestät. — "*(afsides)* Det här folket i Mån måtte inte ha sitt sunda förnuft i behåll. *(högt)* Har ni juveler och diamanter?" — Ers majestät finner det i sin skattkammare till öfverflöd. — "Skönt!" Arlequin bestämmer sig för att skicka Maja-Stina juveler och dikterar brefvet, som slutar sålunda: "För att trösta dig under min frånvaro... skickar jag dig här innelyckt... ett knyte med äkta stenar... För dem kan du köpa dig... en hel hop med kattunsgarneringar.. och till och med stora stenhus... stora stenhus... med hvilka jag har den äran att framhärda din uppriktiga och trogna vän in i bleka döden. Arlequin den förste, kejsare. Och utanskriften: Till mademoiselle Maja-Stina, boendes i huset numro 53 på Vollmar Yxkullsgatan hos en traktör till vänster i portgången. Stockholm." — Befaller Ers majestät att skrifva under? — "Ni kan skrifva under i mitt ställe; jag har ondt i tummen... Tag hit brefvet, så får jag se, om det är rätt skrifvet... hm... m... där är ett ord, som är alldeles oläsligt." — Ers majestät ger inte akt på, att papperet hålles upp och ner. — "Vill ni kanske lära en kejsare att läsa? Hvar och en läser på sitt sätt, förstår ni det? Slå nu ett kuvert om det och försegla det. Tag så ett halfstop eller par med diamanter och gör ett paket af alltihop... det bär ni på posten, och ni betalar postportot." Men hur få paketet och brefvet afsändt? Arlequin hittar emellertid på råd. Han ämnar lösgöra ballongen och är säker, att den far tillbaka dit, hvarifrån den kommit. På så sätt tvingar han också sin husbonde att stanna kvar. "Ballongen far sin väg", slutar Arlequin sin monolog, "och faller ner... vid slussen... eller

kanske vid Adolf Fredriks torg, hvem vet. Jag måste skynda mig att ge befallning därom." Han går, och ridån faller efter andra akten.

I tredje akten ger Arlequin audiens. Åt en deputation af bönder, som beklagar sig öfver, att skörden blifvit förstörd af hagel och storm, beviljar han skattefrihet i hundra år. Åt en dansmästare, som påstår sig vara den förste i sin konst, och som begär en gratifikation, skänker han femhundra par skor. Så kommer en fet herre, som säger sig i tjugu år varit uppbördsman för alla kronoutskylder, men det oaktadt begär en pension "för de många och trogna tjänster han gjort riket". Arlequin ger honom tillåtelse att sälja sina hästar och vagnar och hundar och afskeda sina galonerade betjänter och drängar, hvilket efter kejsarens åsikt bör inbringa honom minst 15,000 plåtar om året. På samma sätt affärdar han några andra och uppskjuter resten till nästa gång. Nu kommer Gyllencomet och berättar för Arlequin det öde, som efter ett år väntar honom. Arlequin blir utom sig af förtviflan och vill genast lägga in om afsked från kejsarvärdigheten. Gyllencomet föreslår honom att i stället rädda sig genom att fly i ballongen. — "Piska mig, herre, slå ihjäl mig!" — Hvad är det, tala. — Arlequin berättar nu, att ballongen redan är på väg till Vollmar Yxkullsgatan med paketet till Maja-Stina. Gyllencomet skyndar orolig ut för att om möjligt hindra denna olycka. Arlequin jämrar sig i en monolog öfver lyckans obeständighet. Därefter inträder öfversteprästen. Måtte lycksalighetens sol, utropar han, ständigt lysa er; tillåt mig i djupaste underdånighet kyssa stoftet af Ers majestäts fötter. — "Mitt majestät har inte något stoft på sina fötter." Öfversteprästen upplyser Arlequin om, att bruket fordrar, att samma dag, som kröningen skett, skall bröllopsfacklan tändas. "Jag bryr mig litet om bruket, jag", förklarar Arlequin och säger dessutom ifrån, att han inte tänker vara kejsare längre. Öfversteprästen gör invändningar. — Ers majestäts samtycke kan inte återkallas. — "Vill ni tvinga mig att regera kanske?" — Detta rikes sed... — "Jag *vill* inte vara kejsare, jag." — Tillåt mig... — "Och jag *ska'* inte *bli* det heller; vill ni

slå vad om tolf skilling?" Gyllencomet återkommer. Han har lyckats i tid hejda ballongens afsändande, och Arlequin får plötsligt en idé. Han befaller, att ballongen skall föras dit, och förklarar för öfversteprästen, att han ångrat sig och nu går in på giftermålet, men för att ge mera glans åt festen vill han färdas dit i ballong. Han erbjuder öfversteprästen högsätet. Denne krusar i början, men fåfängan segrar, och han stiger först in i gondolen. I samma ögonblick släppa karlarna linorna på Arlequins befallning, och ballongen går till väders medförande till allas glädje den hycklande ränksmidaren. Arlequin förklarar, att han skall öfverlämna kronan åt prinsen, Azemas make. Själf nöjer han sig med att bli generaldirektör öfver köket och källaren. "Se så", utropar han till sist, "låt oss nu roa oss, och måtte sällhetens tidehvarf ingå under en allmän glädje!" Därpå afslutas komedien med en balett.

Och detta oskyldiga och på det hela ganska muntra skämt förbjöds af en skuggrädd styrelse såsom sårande för konungamaktens helgd. Hvem vet, kanske hade Reuterholm en obestämd känsla af, att den maktlystne öfversteprästens roll ägde en viss likhet med hans egen. Huru därmed än förhöll sig, få vi dock medge, att vi utvecklat oss fort. Det som för hundra år sen af höga vederbörande ansågs anstöt-,ligt skulle redan sextio år senare ha betraktats såsom ett rätt oförargligt, kvickt och lustigt barnspektakel.

* *
*

Äfven på landsortsteaterns verksamhet höll Reuterholm ett vaksamt öga. Vid Seuerlings trupp hade en ung Lewenhagen blifvit anställd, hvilken vid tjugutre års ålder 1793 blifvit direktörens kompanjon och efter dennes i maj 1795 inträffade död ensam

öfvertagit sällskapets ledning. Hans glädje blef emellertid kortvarig. I Norrköpings krönika omtalas, att Lewenhagen på den gamla Eggeska teatern den 8 oktober samma år gaf en representation, som tick ett ganska uppseendeväckande efterspel. Under mellanakterna roade orkestern publiken med åtskilliga musiknummer. Plötsligt spelades upp Marseljäsen, hvaråt publiken genast applåderade och muntert stämde in i den kända melodien. Bland åskådarna befann sig en af stadens präster, den frejdade människovännen och stadshistoriografen Hans Olof Sundelius, för hvilken aftonen blef ödesdiger. Domkapitlet anbefalldes af regeringen "att gripa in mot den Herrans tjänare, som på stadens komedihus offentligen demonstrerat sin sympati för ett revolutioneradt folk", och han blef genast förpassad till en af stiftets aflägsnaste skogsbygder. Stadsbornas deltagande följde honom dock, och man åvägabragte en större insamling till hans förmån. Hvad teaterdirektören beträffar, blef han förbjuden att vidare gifva några representationer. Truppen upplöstes, och själf råkade han i nödställd belägenhet att döma af följande rim, som han satte in i Norrköpings tidningar:

Man mig fråntagit allt mitt väl,
och björnar hela raden
gör, att jag suckar i min själ:
Ack, kom jag som prästen ur staden!"

Det lyckades honom emellertid omsider, ty i slutet af december debuterade han på Munkbroteatern såsom Moritz Frisenhjelm i "*Den besynnerlige*".

* *
*

Den 1 november 1796 blef Gustaf IV Adolf myndig och tillträdde regeringen. Med anledning häraf gafs på Operan ett galaspektakel, då för första gången efter åtta år en ny större opera uppfördes: *"Caravanen"*, lyriskt skådespel i tre akter, i hvilket styckes författande konung Ludvig XVI säges haft del. Öfversättningen var gjord af Johan Magnus Lannerstjerna, författaren till den kvicka komedien *"Äfventyraren eller Resan till månens ö"*, hvarom i föregående del berättades, en af den gustavianska tidens glada snillen, för detta lifdrabant med kaptens titel, som i början af följande år i största fattigdom afled i Strömstad, där han bosatt sig, — en litterär förhoppning, som krossades i lifvets hårda strider. Musiken var af den graciösa franska rokokons älsklingskompositör, den genialiske André Erneste Grétry, *"Luciles"*, *"Zemir och Azors"* samt *"Richard Lejonhjertas"* tonsättare. I de lysande baletterna af Terrade dansade ungrare, tartarer, turkar och turkinnor, tjerkesser, giorgiskor, peruvianskor, negrer, engelsmän, spanjorer och polacker. Operan var dessutom uppsatt med stor lyx i dekorationer och kostymer. Innehållet är i korthet följande. Saint-Phar, en ung och tapper fransk ädling, spelad af Karsten, har jämte sin maka Zelime, fru Müller, råkat i fångenskap, och de föras nu till den stora slafmarknaden i Kairo. Karavanen, som består af fria och slafvar af olika nationer, rastar, då ridån går upp för första akten, vid Nilens strand, där somliga roa sig med sång och dans, under det Saint-Phar och Zelime beklaga sitt oblida öde. Emellertid anfalles karavanen af en hord araber, som rusar ned från ber-

gen. Med Saint-Phars hjälp fördrifvas de, och till belöning får han sin frihet af karavanens anförare, slafhandlaren Husca, spelad af Deland, till hvars bästa sångroller den hörde. Saint-Phar utber sig sin makas frihet, men den egennyttige Husca vägrar detta obevekligt och befaller, att karavanen strax skall

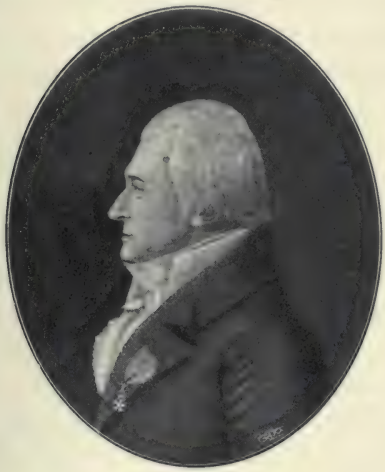

André Erneste Grétry. Efter gravyr af Quenedey.

fortsätta sin färd till Kairo. I andra akten befinna vi oss i seraljen hos Osman pascha, spelad af Stenborg. Denne har ledsnat vid sin favorit Almaide, i Inga Åbergs gestalt, och Husca blir därför väl emottagen af seraljens öfverbefälhafvare. På frågan, hvad han har med sig, svarar Husca:

"Brunetter ystra, kvicka,
som väl sig kunna skicka,
jag hämtar hit i dag
och blonda alla slag,
hvars ögon vällust röja.
Din herre att förnöja
det blir för mig en lag."

Scenen förändras nu till basaren med lysande bodar, kaffehus och orkestrar. Man ser ett lifligt folkvimmel, där alla nationer äro representerade. Paschan inkommer, och Husca visar honom sina slafvinnor, bland andra en fransyska, Karolina Kuhlman, och en italienska, Teresa Vandoni. Under baletten införes Zelime. Paschan blir förtjust vid hennes åsyn och köper henne, hvarpå hon bortföres trots Saint-Phars protester. Han svär i raseri att rädda henne ur seraljen. I tredje aktens första tablå äro vi åter i paschans palats, där denne ämnar anordna en fest för riddaren Florestan, framställd af de Broen, som nyligen räddat det skepp, hvilket förde paschans årliga stora skatt till Kairo. Almaide rasar af svartsjuka och harm öfver att se sig öfvergifven. En seraljvaktare anförtror henne Saint-Phars hemliga anslag att bortföra Zelime, och hon befaller honom genast att på allt sätt gynna denne. Scenen förändras nu till den stora festsalen, dit paschan kommer med en lysande svit, liksom äfven Florestan med sina följeslagare. Plötsligt afbrytes festen af larm och oväsen, och Saint-Phar, hvars försök misslyckats, införes fängslad jämte Zelime. Det upptäckes nu, att han är Florestans son, och i paschans hjärta segra ädelmodet och tacksamheten öfver vre-

den. Han öfverlämnar sonen åt fadern, återskänker Zelime till hennes rättmätige make, tar Almaide åter till nåder, och den afbrutna festen fortsättes med så mycken lifligare glädje som farorna och äfventyren varit stora. *"Caravanen"* blef af publiken mycket omtyckt och gick nära femtio gånger.

Före operan uppfördes den 1 november en prolog, där teatern föreställde ett tempel med ett altare helgadt åt fosterlandskärleken. I fonden var uppställd konungens byst, på hvars ena sida syntes Dygderna bärande regalierna och på den andra Sveriges skyddsängel. Öfver bysten fanns en blå baldakin med gyllene kronor, på hvilken lästes konungens valspråk: "Gud och folket." Kring altaret stodo äfven Rättvisan och Sanningen samt templets präster och vid sidorna representanter för svenska folket. Sedan öfversteprästen, Rättvisan och Sanningen yttrat sig och regalierna helgats öfver altarets eld, harangerade Sveriges skyddsängel konungen:

"Sveas älskling! Folkets vän!
återtag din ärfda spira,
som olivens kransar sira,
af den hand, som vårdat den;
Vishetens och Dygdens fackla
lyser dina unga fjät.
Sveriges tron skall aldrig vackla,
stödd af deras majestät."

Hvarefter kören afslutade det hela:

"Så länge ärans känslor brinna
och trohet finns i Svithiod än,
Du folkets kärlek säll skall vinna
och dubbelt säll förtjäna den!"

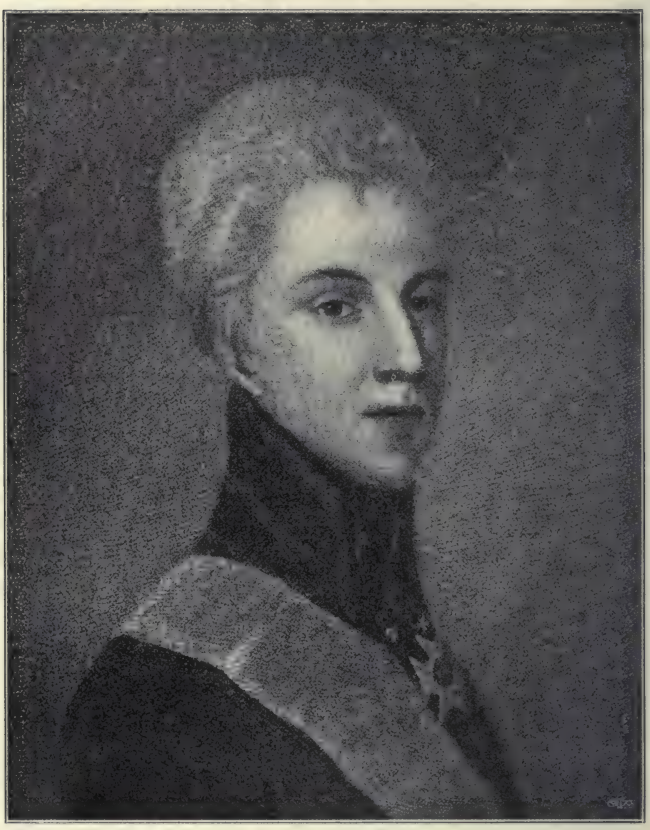

Gustaf IV Adolf. Efter gravyr från år 1807.

Med samma hänförelse som i operasalongen den aftonen hälsades Gustaf IV Adolfs tronbestigning öfver hela landet. Icke minst bidrog därtill, att den unge konungen kort förut i själfva S:t Petersburg, det nuvarande Petrograd, vågat trotsa den mäktiga kej-

sarinnan Katarina, då han bröt den tillämnade förlofningen med den ryska storfurstinnan, den äldsta af Katarina II:s sondöttrar, den vackra och intagande Alexandrina. Men äfven hans ungdom, hans faders öde, hans allvar och högsinthet jämte det missnöje, som mer och mer väckts mot förmyndarstyrelsen, gjorde, att han genast möttes af en sympati, som ökades genom hans arbetsamhet och hans motvilja mot lyx och öfverflöd. Allmänheten var i början okunnig om hans olyckliga anlag. Man gladdes åt hans gudsfruktan, hans sparsamhet, hans rena seder, och att han ej ägde snille ansågo många till och med såsom en borgen för en lugn och fredlig regering. Hans oerhörda envishet och halsstarrighet betraktades såsom karaktärsfasthet och hans gränslösa högmod såsom en vacker känsla af hans höga plikter. Den hatade Reuterholms omedelbara aflägsnande ökade icke litet konungens popularitet. Svenska akademien anmodades fortsätta sina afbrutna sammankomster, hvilken tilldragelse Johan Gabriel Oxenstierna firade i ett längre skaldekväde, där det bland annat heter:

"Hur älskad känns af dem den fristad ej igen,
dit han dem återfört att fordna yrken lyda,
förädla smakens språk, försköna visheten,
berömma hjältars värf och sedeläran pryda."

Teatrarna tillerkändes åter den af förmyndarstyrelsen dem fråntagna rättigheten att spela på sön- och helgdagar, men då hans religionslärare, den ortodoxe hofpredikanten sedermera biskopen Flodin, med anledning däraf gjorde honom föreställningar,

befallde han emellertid, att under fastan alla spektakler skulle upphöra för att visa, att han ej hade mindre aktning för religionen än den föregående styrelsen. Under hela mars månad ända till annandag påsk den 17 april, afstannade således all teaterverksamhet, och allmänheten fick nöja sig med de talrika konserterna.

De kungliga teatrarna omhuldades i början af hans regering alldeles särskildt. Så utgick anslaget till Operan oförminskadt, och hvad Dramatiska teatern beträffar, förklarade konungen sig "vilja vara omtänkt att icke allenast bibehålla och stadfästa denna af hans fader gjorda inrättning, utan ock, högstdensammes upplysta afsikter likmätigt, så mycket möjligt vore, befordra dess vidare framgång och tillväxt". Han hade "med nöje förnummit densamma allt ifrån sin början hafva varit i ständigt tilltagande, och i synnerhet de senare åren vunnit den förkofran, att inkomsten af de spelandes lotter ej allenast hunnit till den vid teaterns inrättning åsyftade och en del af de spelande tillförsäkrade summa af trehundra r:dr för hvarje lott, utan ock vida öfverstigit detta belopp". Men som konungen fann teaterns verksamhet ännu hindras af tre omständigheter: 1:o) ett otillräckligt antal tjänliga pjäser till ombyte vid representationerna; 2:o) brist på spelande personer, dels för vissa karaktärer, dels i allmänhet till dubblering af roller; och 3:o) den inskränkning af representationsdagar, som i synnerhet genom Komiska teaterns spelningar förorsakades: så beslöt han till undanröjande af dessa hinder att inköpa sistnämnda teaters privilegium och utensilier,

till hvilkas afyttrande ägaren ock fanns benägen. Stenborg hade nämligen kommit allt mer på ekonomiskt obestånd, sedan de kungliga teatrarna började ge operetter, som hittills varit hans teaters egentliga inkomstkälla. Den skuld Stenborg genom sin teaterverksamhet ådragit sig utgjorde femtontusen riksdaler riksgäld, och konungen förordnade medelst skrifvelse den 3 november 1798, att detta belopp skulle genom ett för hans handkassas räkning upptaget lån gäldas, mot villkor att nämnda teater jämte privilegiet därå upphörde följande året.

* *
*

Stenborg kämpade så godt sig göra lät, innan katastrofen inträffade, för att rädda skenet. Så uppfördes treaktsskådespelet *"Camilla eller Det underjordiska hvalfvet"* med musik af Dalayrac. Som vi redan sett, fann den tidens publik behag i att rysa öfver underbara äfventyr i gamla slott med bortröfvade kvinnor, förbytta barn och mörka fängelsehålor, där skurkens arma offer fingo pinas, tills de framdrogos i ljuset af den ädle befriaren, och *"Camilla"* vann en ganska vacker framgång. I *"Casper och Lona"*, en af Envallsson från franskan lokaliserad komedi med sång, fick publiken det nöjet att återse sin gamle bekante, stärbhuskamreraren Mulpus, och de emellanåt något grofkorniga upptågen samlade också tacksamma åskådare. Journalen var som vanligt ytterst onådig mot Envallsson och yttrade, att "denna så kallade imitation, ett mäster-

stycke af dålighet framför alla usla farser man hittills gifvit från svenska teatern såväl i anseende till den utslitna planen som de plumpa allusioner och infall, hvarmed den är uppfylld, förtjänte visst icke nämnas, om det ej vore mot vår plikt att lämna sådant obeifradt. Musiken har ej förmått öfverskyla dess brister, då den uppfördes — —". Ett par historiska skådespel gingo äfven öfver teaterns tiljor. "*Den marienburgska flickan eller Czar Peter I och Catharina*", en furstlig familjemålning i fem akter, slog bra an, framställd som den var i ett högeligen romantiskt skimmer, under det att det andra, "*Czar Peter den store eller Strelitzerne*", föll igenom. Dramat var ett förhärligande af den sedeslöse tyrann, hvilken i historien af gammal vana kallas "den store", och afsåg att skildra det upplopp, som anställdes af lifvakten, men kväfdes genom förräderiets hjälp. En kraftigt bidragande orsak till att pjäsen misslyckades var, enligt Journalens utsago, den underhaltiga öfversättningen af ett original, som i en oförfalskad tolkning "borde räknas som en vinst för vår teaterlitteratur". Något alldeles enastående för den tidens teaterförhållanden var, att två pjäser under år 1797 upplefde sin hundrade representation. Detta inträffade med Envallssons "*Kronfogdarne*" den 20 maj och med hans "*Colin och Babet*" den 22 augusti. Den populäre författaren hade den förstnämnda dagen sin recett med bägge pjäserna på programmet.* Kotzebue var emellertid den teaterskribent, hvars alster publiken helst såg, och flera styc-

* Se del 1, sid. 25 och följande.

ken af honom upptogos under denna tid såsom fyraaktsdramen *"Den falska blygseln"*, enaktsfarsen *"Konstmakaren"*, fylld af en mängd roliga upptåg och förklädnader, den gråtmilda treaktsdramen *"Eremiten eller Fadershjärtat"* och femaktsdramen *"Redlighetens seger öfver förtalet"*, ett af hans bättre arbeten. Där utmärkte sig i synnerhet den nyligen från landsorten anlände och längre fram vid den kungliga scenen fästade Johan Petter Lewenhagen såsom den skurkaktige handsekreteraren Allbrand. Den största framgången af dem alla hade dock den 1799 för första gången gifna femaktsdramen *"Brodertvisten"*, som sedan togs upp på de kungliga scenerna och ännu 1887 gafs på Djurgårdsteatern, där den uppfördes för etthundratjugonde gången i Stockholm. 1798 fick Eleonora Säfström "med högvederbörligt tillstånd" under november och december månader uppträda hos sin forne direktör, då hon liksom vid sitt korta gästspel 1796 i mars utförde två af sina förnämsta roller, Clary i *"Öfverlöparen"* och Nina, där hon nu som fordom framlockade publikens tårar med den klagande romansen:

"När en älskling åter syns
hos sin suckande älskarinna."

Under Munkbroteaterns sista år engagerades där den i Göteborg mycket uppburne komiske aktören Jan Erik Brooman. Han var född 1772 och blef vid sexton års ålder elev vid Kungliga teatern samt kort därefter anställd vid den göteborgska scenen, där han snart gjorde sig omtyckt af publiken genom uttrycksfullheten i sitt sätt att tala och genom värmen

i sitt spel. Man påstod, att han sökte imitera Lars Hjortsberg. Han vann mycket erkännande bl. a. för sitt utförande af Fredrik den stores roll i Jüngers tvåaktsdram *"Pasquillanten"*, i hvilken han gästspelade hos Stenborg 1796 och 1797. Efter Munkbroteaterns försäljning spelade han några år i landsorten och blef 1804 fästad vid den kungliga scenen, där han ansågs oöfverträfflig såsom kaptenen i *"Lilla matrosen"*, baronen i *"Cendrillon"* och sergeanten-invaliden i *"Fästningen i Boston"*. Han erhöll hofkamrers titel och dog 1823.

På Åbergssons recett i januari 1799 uppträdde Lars Hjortsberg för en gång på Munkbroteaterns tiljor såsom kung Fredrik i *"Pasquillanten"* och tillförsäkrade därigenom beneficetagaren långt i förväg vissheten om ett utsåldt hus. Den 16 april 1799 gafs afskedsföreställningen, då Stenborg såsom Blondel i *"Konung Richard Lejonhjerta"* än en gång hänförde publiken med sitt förträffliga fiolspel samt den vackra sången "O, min konung, min vän!", och den Stenborgska teatern var därefter för dess talrika vänner endast ett kärt och oförgätligt minne.

* *
*

De kungliga scenernas styresman, friherre Klas Rålamb, hade under de föregående åren just icke skämt bort publiken med något större antal musikaliska nyheter, och han gjorde det icke heller under de bägge sista åren af sitt chefskap. 1797 gafs på Arsenalsteatern *"Barberaren i Sevilla"* med musik af

Paisiello utan att vinna någon nämnvärd framgång, och följande år uppfördes ett par operetter af teaterns elever, det var allt. Något mer lifaktighet utvecklades på talscenen, ehuru resultatet var föga bättre. De flesta styckena kunde ej uppföras mer än

Lars Hjortsberg såsom Vinberg. Efter Svenskt teatergalleri 1826.

några få gånger med undantag af den utaf Hjortsberg från franskan öfversatta tvåaktskomedien *"Bildhuggaren"*, som gjorde en enorm lycka genom hans briljanta utförande af titelrollens lättsinnige fast rättänkande vän, musikern Vinberg, en slarfver, som förleder den karaktärssvage bildhuggaren till

spel och dryckjom. Till framgången bidrog äfven Schylander genom sin roliga framställning af den pratsjuka fru Slammerström. Ganska gynsamt mottogs äfven Monvels hemska fyraaktsdram *"Klosteroffren"* i öfversättning af Samuel Ahlgren. Stycket är ett våldsamt angrepp mot de andliga ordnarna, där man, som en af de uppträdande yttrar, "predikar egennyttan som behof, lögnen som nödvändighet och skrymteri som lag", och hvilkas ränker och sedeslöshet författaren ställer vid skampålen. I egenskap af biktfar åt den rika och fåfänga fru S:t Alban öfvertalar pater Nicolas denna att tvinga sin dotter Eugenie ingå i ett nunnekloster, på det att deras rikedomar sedermera skulle tillfalla kyrkan. Samtidigt vill han främja sina egna afsikter på flickan, ty hans kloster skiljes från hennes endast genom en mur, under hvilken finnes gräfd en hemlig gång. Sedan Eugenie med förakt afvisat paterns närmande, smider denne med nunneklostrets abbedissa en komplott mot Eugenie. Hon utgifves som död, och man begrafver en tom kista, under det hon själf nedföres i evigt fängelse till ett underjordiskt hvalf. Emellertid älskar Eugenie och älskas tillbaka af en ung Dorval, med hvilken hon vid pjäsens början skulle ingå giftermål. Vid underrättelsen om hennes död blir han utom sig af förtviflan och ingår såsom novis i pater Nicolas' dominikanerkloster. Efter en följd af händelser inspärrar den ränkfulle patern äfven Dorval i ett underjordiskt hvalf, och sista akten visar tvenne fängelsehålor bredvid hvarandra. I den ena ligger Eugenie utsträckt på en matta med en sten till hufvudgärd, i enlighet med rollens föreskrift

blek, aftynad, döende, med bart hufvud och löst hängande hår, iklädd en hvit, mycket söndrig klänning. I den andra hålan införes Dorval. Genom en mängd underbara tillfälligheter lyckas han genombryta muren, de älskande falla i hvarandras armar, och deras vänner komma i rätta ögonblicket för att rädda dem från munkarna och återföra dem till friheten och lifvet. Stycket var skrifvet helt och hållet i tidens smak: sentimentala utgjutelser på ett högtrafvande språk, skurkar utan ett enda förmildrande drag och hjältar utan en enda fläck. Eugenie spelades af Fredrika Löf, som lär ha varit förträfflig i den svåra rollen, och såsom Dorval hade den unge Cederholm en af sina första och bästa uppgifter. Den ryslige bofven pater Nicolas räknades till Uttinis förnämsta skapelser, där hans magra ansikte och lifliga mimik åstadkom en förträfflig verkan. Journalen yttrade om pjäsen, att ehuru planen ej är invecklad, är den dock full af intresse, samt att karaktärerna äro mästerligt tecknade, i synnerhet Dorvals och paterns. Mot öfversättningen har han åtskilligt att anmärka, men tillägger, att man bör "sätta värde på herr Ahlgrens bemödande att öfverflytta detta sköna stycke på svensk teater, så mycket mera, som vi äro i ett verkligt behof af goda dramer i stället för de jämmerfulla farser, hvilka hittills på en och annan teater usurperat detta namn".

På hösten 1797 deltogo de Kungliga teatrarna i de festligheter, som ägde rum med anledning af konungens förmälning med den fagra prinsessan Fredrika Dorotea Vilhelmina af Baden. Den 10 oktober landsteg hon i Karlskrona, hvarifrån hon under

en rad af lysande högtidligheter ändtligen vid middagstiden den 23 i samma månad anlände till Drottningholm, där den kungliga familjen var samlad, och hälsade henne välkommen. På aftonen gafs på Drottningholmsteatern af Operans artister en galaföreställning, hvarvid "*Iphigenie i Auliden*" uppfördes. Teaterhusets hela fasad var rikligen illumine-

Fredrika Dorotea Vilhelmina. Efter oljemålning af Johan Ahlberg.

rad, liksom själfva slottet upplystes af otaliga lampor, och de kungliga personerna färdades samtliga till spektaklet i den stora Burmaniavagnen. Före det Gluckska mästerverket hyllades den blifvande drottningen i en prolog, till hvilken konsertmästaren Müller, O. Åhlström och Hæffner komponerat musiken, och som slutade med följande strofer:

"Prinsessa! Nordens högsta prydnad!
Dig hälsar Nordens första folk.
Dess fröjd är borgen för dess lydnad,
dess fria röst dess glädjes tolk.
Må här den sällhet, som Du njuter,
mot Sveriges kärlek hinna opp!
Millioners väl Du kring dig gjuter
och gläder hundra åldrars hopp."

Den 31 oktober på förmiddagen höll hon sitt högtidliga intåg i Stockholm, då den nybyggda Norrbro för första gången begagnades, och samma afton klockan åtta firades vigseln i Slottskapellet genom ärkebiskopen von Troil. Konungen hade vid detta tillfälle vikit ifrån sin annars oryggliga hushållsaktighet och sparade ingenting för att göra festerna så glänsande som möjligt.

Den 1 november var galaspektakel på Operan, då "*Gustaf Vasa*" ånyo uppfördes. Redan klockan sex började publiken samlas, och salongen företedde efter en stund en lysande anblick. På första raden och en del af den andra voro fyra hofdamer placerade främst i hvar loge och bakom dem på första raden herrar serafimerriddare, kommendörer, generalspersoner och andra af samma rang; bakom på andra raden landshöfdingar, öfverstar, öfverstelöjtnanter, råden i kollegier, m. fl. Öfriga loger på andra, tredje och fjärde raderna (den femte fanns icke på den tiden) voro tilldelade damer af ej på hofvet presenterad adel och de förnämsta af borgerskapet med fyra damer framför i hvarje loge och herrarna bakom, hvarigenom salen fick ett särdeles vackert utseende. På den öfverbyggda amfiteatern och parterren voro deras majestäters fåtöljer och den öfriga kung-

liga familjens stolar uppställda på den vanliga upphöjningen. Konungen hade sin gemål till höger och änkedrottningen på sin vänstra sida. Till höger om de kungliga sutto rikets högsta dignitärer och corps diplomatique, till vänster statsfruar och öfverstekammarjunkare. Spektaklet slutade icke förr än efter klockan elfva. Den aftonen inträffade det märkliga, att fru Elisabet Olin, den strålande stjärnan på Gustaf den tredjes teaterhimmel, framträdde ur den tillbakadragenhet, i hvilken hon framlefde sina dagar, sedan hon i midten af 1780-talet lämnat scenen. Konungen hade nämligen låtit till sig uppkalla den stora konstnärinnan och yttrade då, att han skulle anse det för en uppmärksamhet såväl mot honom själf som mot hans faders minne, om hon ville biträda vid galaspektaklet genom att åtaga sig Sveas roll i den af konsertmästaren Du Puy tonsatta prologen, som skulle föregå operan. Fru Olin kunde ju icke annat än känna sig högeligen smickrad af denna nåd och hörsammade således den kungliga uppmaningen. Trots sina femtiosju år framställde hon lika ståtligt som förr den allegoriska figur, som hon så ofta och med sådan framgång återgifvit. Och hennes ännu klangfulla stämma ljöd än en gång, den sista, från Gustaf den tredjes scen i detta för henne komponerade, mycket fordrande parti, som afslutades med följande ståtliga tirad:

"I tredje Gustafs namn tag mot den ed vi gifva
Hans son och Gustaf Adolfs brud,
att Sveriges tro mot dem skall likså evig blifva
som hans förtjänsters rätt och som hans ryktes ljud.
Den krona Han hört upp att bära,

men på hvars väl Han vakar än,
må Gustaf Adolf bära den
med mera lugn och lika ära!
Må evigt kärt för Svea bygd
Fredrikas namn dess prydnad göra!
Och tid från tid den alltid höra
till samma blod och samma dygd!"

Efter spektaklets slut visade konungen sin tacksamhet genom att förära fru Olin en gulddosa med sitt namnchiffer i briljanter.

Den 2 november blef hela staden illuminerad. Den 3 var bal paré på rikssalen, och den 6 gafs ännu en galaföreställning med "*Gustaf Vasa*" på programmet och med samma anordningar i salongen som den 1 november.

* *
*

I augusti 1798 afgick friherre Rålamb från sin direktörsbefattning och fick till efterträdare friherre Hugo Hamilton. Uppfostrad i Genève hade han tillbragt sin mesta tid i Frankrike, där han avancerat till öfverste, då revolutionen utbröt. Under hofvets lysande period hörde han jämte Fersen, Stedingk och Staël von Holstein till Marie Antoinettes förtroligare societet. Som en fullkomlig fransk emigrant återkom han till Sverige, där han blef öfverste i armén 1794 och förste stallmästare hos hertiginnan af Södermanland 1801. Han brukade ofta och med mycken kvickhet skämta öfver sin olämplighet såsom styresman för en svensk teater på grund af sin obekantskap med våra litterära förhållanden och med språket.

Otaliga äro de historier, som berättas om hans misstag därvidlag. En gång öfvervar han en generalrepetition på Adlerbeths tragedi *"Ingiald Illråda"* och satt jämte författaren på scenen. I sista akten uppstod en paus. "Hvad väntar man på?" frågade han. "Ragnar skall in för att ge kungen banesåret",

Hugo Hamilton. Efter miniatyr af öfverstelöjtnant Karl Brelin tillhörig bankkassören Fritz Ottergren.

svarades. I detsamma rusade den försumlige aktören in på scenen. "Nå, nå, nå!" afbröt Hamilton och sprang upp från stolen. "Où est donc le banesår? Är det så man lämnar sin konung någonting? Ni skall naturligtvis lägga le banesår på ett hyende och med en bugning öfverräcka honom det!" Upplyst om

missförståndet var han den förste att hjärtligt skratta däråt, men han lade sig aldrig vidare i regissörsbestyren. Hans kolossala gestalt liksom hans särdeles märkliga distraktioner och hans kvicka infall utgjorde ett dagligt och gladt samtalsämne för hans umgängeskrets, som högt värderade honom för hans goda karaktärsegenskaper och hans stora älskvärdhet i samvaron. Omgifven af en krets vänner dog han skämtande den 10 augusti 1805 af blodförgiftning från en finne i ansiktet, hvilken han råkat skära sönder med rakknifven.

Under hans styrelse utvecklade teatrarna genast en stor lifaktighet. 1799 gafs icke mindre än tjugufyra nyheter på den dramatiska scenen och tolf på den lyriska. Redan i november 1798 uppfördes ett skådespel med sång i två akter benämndt "*Fiskaren*", efter ett franskt original, "Le pécheur suédois", bearbetadt af andre direktören Nordforss. Affischen hade följande utförliga lydelse: "*Arnliot Gellina*, namnkunnig röfvare, mycket omtalad i Sveriges gamla historia, son af en rik man i Norge, men af sin far fördrifven och förklarad arflös, uppehållande sig sedan dels i Jämtland, dels i bergslagerna, som ligga närmast gränsen mot Norge. *Ragvald*, förmögen bergsman i Dalarna och ägare af de grufvor, där händelsen tilldrar sig. *Klara*, hans dotter. *Torbern*, ung fiskare; hans föräldrar ha ägt förmögenhet och anseende, men genom olyckor råkat i fattigdom. *Torberns mor. En ung fiskare.*" För öfrigt uppträdde grufarbetare, stråtröfvare, fiskare med hustrur och döttar samt krigsfolk. Musiken var af den italienske kompositören Antonio Bruni, och i baletterna af

Terrade dansade fiskare, grufarbetare och lappar. Händelsen tilldrager sig i Dalarna ungefär vid kristendomens införande. Tack vare Karstens utförande af titelrollen och Brunis angenäma musik slog stycket mycket an och bibehöll sig länge på spellistan. Från den pjäsen finnes en anekdot om Karsten, som hade en särdeles majestätisk hållning, hvilken han gärna bibehöll, äfven då den icke precis behöfdes. En afton, då han uppträdt som Torbern, frågade han spefågeln Deland: "Nå, hur tyckte du jag spelte min fiskare i kväll?" "Åh! — som en kung!" blef den något tvetydiga komplimangen.

Såsom den grymme röfvaren Gellina, hvilken, upptänd af lidelse för den af Torbern älskade Klara, vill med våld bortföra henne, uppträdde den unge auskultanten i Sveå hofrätt Johan David Valerius, hvilken året förut ägnat sig åt Operan. Han hade en ståtlig figur och ett ovanligt vackert ansikte med fina regelbundna drag, stora blåa ögon och kastanjebrunt hår. Hans härliga, klangfulla sångröst hade ett sådant omfång, att han liksom Karsten kunde utföra både tenor- och baspartier. Dessa företräden jämte hans bildning och förstånd tycktes lofva honom en stor framtid vid teatern, och vederbörande anförtrodde honom också redan från början betydande roller såsom Gustaf Vasa, Norrby, Hidraot i "*Armide*" och nu Gellina. Men utgången svek allas förväntan. En oöfvervinnelig blyghet vållade, att det liksom svartnade för hans ögon, då han inträdde på scenen, och han blef stel och orörlig af fasa. För att småningom vänja honom vid åskådarnas anblick,

erhöll han smärre roller i lustspel, men detta gick ännu sämre, eller som han själf uttryckte sig: "Jag var som tråkigast, när jag skulle vara rolig." Ett skämt af hertiginnan Hedvig rågade slutligen måttet af hans olust och kom honom att lämna scenen. Hon kallade honom nämligen för "tekannan", beroende på hans ovana att alltid sätta ena armen

Johan David Valerius. Efter teckning af L. H. Roos.

i sidan och sträcka den andra rakt ut i luften, hvarigenom den stela figuren fick en omisskänlig likhet med sagda husgeråd. Denna lustiga liknelse blef snart spridd, och öknamnet bragte honom, efter hvad han själf berättat, fullkomligt ur koncepterna, och han vågade icke vidare uppträda. Han fungerade i stället såsom teaterns sekreterare och ombudsman,

och den erhöll af honom flera af de bästa öfversättningar den haft, af hvilka vi kunna erinra oss Voltaires *"Tancrede"*, *"Mahomet"* och *"Merope"*, Dalayracs sköna opera *"Slottet Montenero"*, operorna *"Anakreon på Samos"* och *"Panurge"* med musik af Grétry och en mångfald operetter, lustspel och dramer. Bordsvisan stod på den tiden i mycket högt anseende, och punschbålen hörde till alla samkväm i enskilda hus, icke för att berusa gästerna, men för att i den gladare sinnesstämning den väckte finna en större mottaglighet för det glädjens utsäde, som hvar och en då nästan ansåg för en skyldighet att i mån af förmåga strö omkring sig. Valerius var en mästare i den konsten, och hans härliga stämma bidrog icke litet att förhöja värdet af de visor han själf sammanskref. Sedan han lämnat teatern, blef han expeditionssekreterare, landssekreterare och slutligen andre departementschef i generaltullstyrelsen. 1826 fick han kansliråds titel och invaldes samma år i Svenska akademien, liksom han äfven var medlem af Vitterhetsakademien och Musikaliska akademien. 1852 dog i Stockholm "den rikt begåfvade, af snillet och behagen till lika segrar inom ryktets och hjärtats värld utrustade man, som från svenska sångens Anakreon blef dess Nestor bland samtida, lika värderad som skald och människa, förenande barnasinnets fromhet med den lefnadsvises lugn och en kviritisk värdighet med en nästan jungfrulig blygsamhet; glädjens härold med allvar på pannan, i hvars dikt skämtet spelade öfver den betydelsefulla grunden liksom blommor växa öfver det malmdigra djupet", såsom Beskow skildrade den

hädangångne på högtidsdagen i Svenska akademien påföljande år.

När den Komiska teatern vid Munkbron stängde sina portar för alltid, engagerades bland där anställda aktörer till de Kungliga teatrarna Åbergsson och Lundberg. Den förre debuterade redan i december 1798 såsom Yngve i *"Oden"* och visade sig småningom vara en utmärkt ackvisition. Den senare, som i tjugu år tillhört de Stenborgska scenerna, därifrån man länge mindes hans förträffliga framställningar af den ene kronfogden och af markis Tulipano, fick icke länge njuta af sin nya verksamhet, ty han afled redan efter ett par år, endast 44 år gammal.

Den 15 januari 1799 gafs *"Den talande taflan"*, operacomique i en akt med en lätt och lekande musik af Grétry. Texten var af Jules Mancini-Mazarini, vanligen kallad hertigen af Nivernais, en afkomling af kardinal Mazarins syster. Han var krigare, diplomat och vitterlekare, förlorade genom revolutionen nästan allt hvad han ägde, men stannade ändå kvar i Frankrike. Han fann sig efter Ludvig XVI:s afrättning i tingens nya ordning och uppträdde såsom "medborgaren Mancini". Den lilla glada pjäsen hade redan 1782 i öfversättning af Envallsson gifvits på Eriksbergs-, Humlegårds- och Munkbroteatrarna, men framfördes nu i ny, briljant tolkning af Leopold och spelades af teaterns förnämsta artister. Publiken var förtjust, och stycket gick närmare femtio gånger. Intrigen är i korthet den, att gubben Cassander (Kjell Waltman), är kär i sin pupill Isabella (den nygifta förtjusande fru Deland, född Kuhlman) och

tänker gifta sig med henne. Hon älskar emellertid sin tillbedjare, gubbens systerson Leander (Louis Deland) och deras böjelse understödes af hennes gladlynta förtrogna Colombine (fru Müller) och Leanders betjänt Pierrot (Du Puy, sedan Deland). Gubben fattar misstankar om uppriktigheten af den skönas låtsade ömhet, och för att vinna klarhet i denna sak föreger han en angelägen resa, men återvänder genast, skär ut ansiktet ur ett staffliporträtt af honom själf och sticker i stället dit sitt eget. Han blir nu vittne till det förtroliga umgänget mellan de bägge älskande och får höra allt det föraktliga de om honom yttra. I sin ytterliga harm ger han nu sitt bifall till deras förening, och därmed slutar pjäsen.

I Pierrots roll uppträdde konsertmästaren Edouard Du Puy och vann genast från början publikens bevågenhet, hvilken han i april ej litet ökade, då han utförde titelrollen i enaktssångspelet: *"Den unge arrestanten"*, med musik af Paisiellos älsklingselev Domenico Della Maria. Besynnerligt nog nämner Dahlgren i sina Anteckningar ej ett ord om Du Puys utförande af Pierrots roll. Hans namn står emellertid i den tryckta pjäsens personalförteckning, och debuten bestyrkes af ett hittills otryckt bref från Gjörwell till auditör Hummel i Göteborg, dateradt den 28 januari 1799. Han skrifver bl. a.: "Man slogs om Billeter och trängdes om Rumen ty et hos oss verkligen theatraliskt Phenomen inföll samma dag. Mr Dupuy är en homme à plusieurs talens. Född Genevare har han såsom Gosse upvaktat Voltaire på Fernay, tidigt utvecklat et rikt och

lyckligt snille, spelar sin Viol en Maître och agerar på en Theater on ne peut pas mieux, dock hr Monvel undantagen. Han reste, han kom till Berlin, engagerades vid Prins Henrics Capel och Theater, var där i några år, måste pour de certaines affaires quittera, kom 1793 til Stockholm, engagerades vid Orchestern och spelar där nu första Violen. Åldern är emellan 25 och 30 år, Figuren ganska vacker, Ansigtet fint och skalkagtigt, alla Rörelser lätta och behagliga; vidare: han sjunger så ypperligt, at min K. son säger sig ej hört en sådan sångare alltsedan han kom ifrån Italien. Til alt detta kommer nu, at han talar en Svenska, som vore han infödd. Baron Hamilton, som nyligen blifvit chef för Theaterverket efter Baron Rålamb, uptäckte snart de Talanger Hr Dupuy egde, och at de kunde nytjas äfven utom orchestern; kort sagdt: han skulle på Prof spela Pierrots Rôle uti Talande Taflan. Det gjorde han ock på et sätt at han satte Hof och Folk uti en lika stor Beundran. När han inträdde på Theatern emottogs han med en långvarig Handklappning, et Bifallstecken, som sedan ofta repeterades."

Edouard Du Puy var född i Schweitz 1771 och blef vid sexton års ålder konsertmästare hos prins Henrik af Preussen, Fredrik den stores broder. Där vann han allas beundran, och prinsens bevågenhet skyddade honom i det längsta från följderna af en del galna streck. Men då den unge vildhjärnan en söndag tog sig för att rida in i kyrkan under högmässan, ansåg sig fursten nödsakad att ge honom sitt afsked. Efter i Berlin fortsatta musikstudier gaf han 1793 såsom violinspelare konserter i Tysk-

land, Polen och Sverige, där han samma år fick anställning i egenskap af violinist och andre konsertmästare i hofkapellet och den 1 mars 1799 tillika som operasångare. Hur penningens värde sjunkit och aktörernas stigit under hundra år, kan man se af hans kontrakt. Den genialiske Du Puy, ty han var ett verkligt musikaliskt geni, erhöll sexhundra

Du Puy såsom ryttmästaren i "Ungdom och dårskap".

riksdaler i årlig lön, femton riksdaler för hvar gång han uppträdde och dessutom femtio riksdaler för hvarje ny roll. Detta kontrakt uppgjordes på sexton år, men kom ej att räcka stort mer än halfva antalet månader. På hösten förtjuste han ånyo sina beundrare och i synnerhet sina beundrarinnor, då han uppträdde såsom Adolf i *"Den lilla matrosen"*,

komedi med sång i en akt med musik af den berömde tenoren och kompositören Pierre Gaveaux. Stycket har under tidernas lopp gått närmare tvåhundra gånger öfver hufvudstadens scener, och Adolfs visa: "Svårare seglats man aldrig finner, än den som sker på lyckans haf", hörde länge till Stockholmarnas favoritmelodier. Kort efteråt måste emellertid Du Puy bege sig ur riket af följande anledning.

Ett raskt tillväxande missnöje hade börjat spira upp inom hela riket. Köpmännen suckade öfver handelns förfall, ämbetsmännen öfver tidernas dyrhet i förhållande till deras alldeles otillräckliga löner, de mindre lyckligt lottade öfver nödvändighetsvarornas uppdrifna pris. Brännvinsanstalterna voro ingen till lags, och öfver penningmännens och agiotörernas obilliga fordringar klagade alla människor. Dessa sorgliga förhållanden berodde på regeringens oförmåga att finna botemedel mot missväxten, den försvårade bärgningen, den felslagna sillfångsten och engelsmännens allt djärfvare kaperier. Upplopp ägde rum i Göteborg, Malmö och Norrköping. I själfva hufvudstaden blef tonen mot regeringen allt mer och mer hotande, och själfsvåld och oordningar voro alldeles icke ovanliga. Vid ett dylikt oväsen, som genom vårdslöst pokulerande uppkommit på Södermalm den 1 november, blef polismästaren, som infunnit sig för att återställa lugnet, förolämpad och förföljd med stenkastning. Ett par dagar därefter var en stor festmåltid anordnad på värdshuset Monbijou, för att betyga deltagarnas fägnad öfver general Bonapartes återkomst till Europa. Under stoj och skrän vid öppna fönster

drack man där hans skål i punsch men Suvorovs i vatten. Bland detta sällskap befann sig äfven den öfverallt gärna sedde Du Puy. Öfver de svåra uppträdena på Söder anställdes laga ransakning. Upphofsmännen häktades och blefvo strängt bestraffade. Sådant kunde icke ske med deltagarna i Monbijoufesten, men konungen, som öfverallt vädrade jakobinismens faror, befallde, att värdshusvärden, en fransman vid namn Robinot, och Du Puy, som sjungit några glödande franska frihetssånger, skulle lämna riket. Den förre undgick detta öde genom att påpeka, att han var borgare i Stockholm och således berättigad till laga ransakning och dom. Den senare fick på mäktiga förböner nåd och uppträdde åter på scenen den 7 november i *"Lilla matrosen"*, hvilken föreställning bevistades af konungen. Emellertid hade ryktet om landsförvisningen och benådningen spridt sig i hela staden, och Du Puy hälsades af den fullsatta salongen med demonstrativt bifall. Vid ett tillfälle i pjäsen, då medspelaren frågar honom: "Hvart tar ni vägen?" gaf Du Puy en alldeles särskild tonvikt åt sitt svar: "Jag tar ingen väg! Jag blir kvar!", hvilket hade till följd, att hela salongen brast ut i en stormande applåd. Konungen, som fruktade försåt och uppror i hvarje tanke på frihet, i hvarje yttrad sympati för dem, som ägnade henne sin tjänst, blef ursinnig öfver denna allmänhetens opinionsyttring och gaf genast förnyad befallning, att Du Puy skulle lämna riket, och han afreste också redan dagen därpå, sedan han genom vänners sammanskott fått en reskassa på femhundra riksdaler. Landsförvisningen väckte naturligtvis en

oerhörd förbittring icke minst hos det täcka könet, som på detta sätt miste sin ridderlige fast trolöse afgud. Den kunde emellertid icke ge sig luft i några offentliga utbrott, då den fria yttranderätten blifvit allt mer och mer kringskuren, men ganska betecknande för stämningen äro följande verser af skalden Valerius, hvilka i otaliga afskrifter gingo land och rike omkring:

"Res till en mera säker strand,
där inga högre maktgrepp gälla,
där endast brott — ej dygder fälla,
och låt det bli ditt fosterland!

Res att den frihetshjälte se,
för prisandet af hvilkens ära
du dömdes straffets järn att bära
i harmen af despoterne.

Res att den luften andas få,
som lifvar dessa sälla bygder,
där mänsklighetens första dygder
kring republikens altar stå.

Men glöm ej, älskade, de år
du njöt så glad med trogna vänner.
Och när du fri en gång dig känner,
skänk dem som slafva ock en tår!

Det var djärfva ord på den tiden, och de sjöngos också med förtjusning och bitterhet af alla dåtida frihetsifrare och jakobiner.

Emellertid reste Du Puy till Köpenhamn, där han inom kort blef lika populär som här både som sån-

gare, kompositör och sällskapsman. Han gifte sig 1804 med en jomfrue Müller och deltog 1807 i försvaret af Köpenhamn mot engelska flottans angrepp. Han hade svurit att nedskjuta den förste engelsman, som satte sin fot på stadens grund, och han höll sin ed. För sin oförskräckta tapperhet utnämndes han snart till löjtnant vid den frivilliga jägarkår, i hvilken han ingått. Det var nu han komponerade sina präktiga marscher och sina dryckesvisor, hvilka ännu icke äro förgätna i Danmark. Men själfva öfvermåttet af den lycka, som bjöds honom, vållade hans fall. Den varma gunst, som prinsessan Charlotta Fredrika af Mecklenburg-Schwerin, Fredrik VII:s moder, visade honom, i det hon, efter hvad excellensen af Wetterstedt i bref af den 13 november 1809 meddelade excellensen Adlersparre, för hans skull glömde sina plikter som hustru och som furstinna, hade till följd, att Du Puy måste hastigt fly ur Danmark, och man påstår, att han endast hade Fredrik VI:s särskilda bevågenhet att tacka för, att följderna af denna ömma förbindelse icke blefvo för honom af ännu mer svårartad natur. Han reste nu först till Paris och sedan tillbaka till Sverige och begaf sig 1812 åter till Stockholm, där det nya statsskicket lämnade honom tillfälle att återförvärfva sin anställning såsom kapellmästare och sångare, och där han blef en lika oemotståndlig don Juan på som utom scenen.

* *
*

Utom de redan nämnda lyriska småsakerna gafs under år 1799 på Arsenalsteatern en mängd dramer och komedier. Bland dessa kunna vi anteckna en svensk femaktstragedi: Gudmund Jöran Adlerbeths *"Ingiald Illråda"*, tidehvarfvets kanske bäst planlagda och strängast genomförda sorgespel. "Det är sant", skrifver Hammarsköld i sina Anteckningar, "den har ej den prunkande versstål, den glimmande och braskande diktion som tragedien *Oden*, hvilken en lång tid utbasunades såsom vår teaters prydnad, men den öfverträffar honom vida i allt det väsentliga, i planens riktiga sammanknytning, detaljens naturliga fortgång, karaktärernas behörighet och situationernas enkla och otrugade frambringande." Ingiald skildras såsom en grym och blodtörstig despot, som endast tänker på att utvidga sitt välde, och han målar sig själf till fyllest i de ord, som börja den långa monolog, hvarmed femte akten inledes:

"Jag skall då nå mitt mål; jag skall den vällust smaka,
hvarpå en fruktlös hämnd måst alltför länge vaka.
Ett outsläckligt hat, ett mordiskt raseri
förnöjas skall till slut, och Ingiald lycklig bli. —
Jag skall då nå mitt mål. O Ivar, du skall falla.
Utur ditt öppna bröst ditt sista blod skall svalla.
Min törst till detta blod skall dubbelt svalka sig,
då midt i nöjets sköt din bane väntar dig.
Utur en makas famn du skall i grafven ryckas.
Hvi får mitt eget svärd ej i ditt hjärta tryckas?
Hvi badas Sigurds blott i dina ådrors flod?
För Ingialds önskan än det nöjet återstod — — —".

Adlerbeth säger själf, att "den tragiske skalden måste i våra dagar måla med de drag, som göra forn-

tidens hjältar igenkänliga, men tillika med sådana som icke misshaga Europa i det adertonde århundradet". Emellertid saknade hans tragedi den upplyftande, renande och lugnande egenskap, som måste vara följden af ett äkta konstverk. Publiken tyckte säkerligen, att Ingiald var en alltför ohygglig skräckfigur, ty pjäsen gick endast tio gånger. Ingiald framställdes af Ahlgren, Granmar och Ivar af Åbergsson och Widerberg, och Maria Franck var Ingialds dotter Hilma. I en annan femaktstragedi, Voltaires *"Tancrede"* i öfversättning af Valerius, firade Andreas Widerberg en välförtjänt triumf, och rollen ansågs höra till hans allra förnämsta sceniska skapelser. Åtskilliga af Munkbroteaterns succèspjäser upptogos med samma framgång, som förut kommit dem till del, såsom Merciers treaktsdram *"Vestindiefararen"*, som bildar en enda följd af moraliska lärdomar, åt hvilka publiken med förtjusning applåderade, och där Åbergsson i titelrollen hade en tacksam uppgift; vidare Kotzebues pjunkigt känslosamma treaktsdram *"Den landsförviste"* med Ahlgren i titelrollen, samt Stenborgs öfversättning *"List öfver list"* från en fransk bearbetning af Moretos komedi "No puede ser", som gifvits öfver hundra gånger i Stockholm. Äfven Beaumarchais' *"Figaros bröllop"* återupptogs med lysande framgång. Grefven spelades af Widerberg, grefvinnan af Maria Frank, Susanna af Fredrika Löf, Figaro af Hjortsberg, Bazil af Uttini, Bartholo af Lars Dahlqvist, Marcellina af fru Morman, Cherubin af fru Deland, don Gusman af Louis Deland och Fanchette af fru Remy, en rollfördelning som rättfär-

digade den stora succèsen. Ett par komedier, öfversatta af aktörerna Schylander och Grönlund, hade rätt stor framgång liksom den lilla enaktskomedien *"Älskaren, författare och dräng"*, briljant öfversatt af öfverhofjägmästaren grefve Bunge och lika förträffligt spelad af Fredrika Löf och Inga Åberg, Widerberg såsom den till kammartjänare förklädde älskaren, de Broen som hans rike morbror och Schylander som en lustig betjänt.

* *
*

I slutet af året gåfvos fyra galaspektakler, då tvenne nya operor uppfördes. De bägge första ägde rum med anledning af kronprinsens födelse. Denna tilldragelse inträffade den 9 november vid tvåtiden på natten. Saluten skedde nedanför Arsenalsteatern, och klockan fyra på morgonen måste hela hofvet begifva sig till Storkyrkan och afhöra tacksägelsen ifrån predikstolen af biskop Flodin. Men som denne icke var beredd att den natten hålla någon gudstjänst, utan varit ute på någon festlighet, behärskade han icke riktigt situationen, utan, efter hvad den originelle hofintendenten von Röök berättar i sina memoarer, började sitt tal med att säga: "Kungen är full, drottningen är full, hela svenska folket är fullt af glädje, etc." Detta gaf grefve Bunge anledning att efteråt yttra, att kyrkan var full, men prästen var ännu fullare.

Den 15 november försiggick döpelseakten med stor ståt i Slottskapellet, hvarefter hofvet defilerade för

att få se prinsen, hvilken redan var iförd serafimerbandet. Måndagen den 18 november gafs på Operan en lysande galaföreställning, bevistad af konungen, änkedrottningen samt hertigen och hertiginnan af Södermanland. Salongen var anordnad och platserna fördelade alldeles lika med arrangemangerna vid bröllopshögtidligheterna två år förut. För första gången uppfördes *"Aeneas i Carthago"* eller *"Dido och Aeneas"*, som den också kallades, lyrisk tragedi

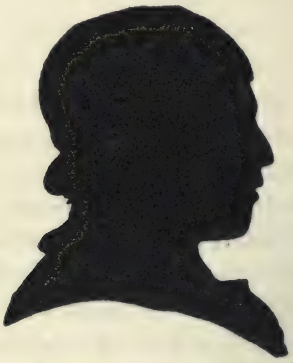

Josef Kraus. Efter silhuett tillhörig författaren.

i fem akter med prolog, efter Gustaf den tredjes plan utarbetad af Kellgren med musik af den snillrike tonsättaren Josef Kraus, som aflidit redan 1792. Det var med den pjäsen man ämnat inviga Gustaf den tredjes operahus, en tanke som tyvärr omintetgjordes genom fru Müllers försvinnande från Sverige, hvilken händelse utförligt omförmäldes i föregående del af detta arbete. Oaktadt uvertyren, enligt Per Frigels utsago, kan fullkomligt ställas vid sidan af,

om ej framför Glucks berömdaste, oaktadt enskilda skönheter och genialiska partier såsom uppträdandet af Sichés skugga, Jarbas' och Aeneas' duo "Mäktiga gudar", Didos aria "O Juno, du som öfvergifvit min svaghet utan stöd", samt kärleksgudarnas kör i slutet af andra akten, och oaktadt Stenborg, fru Müller och Karsten såsom Aeneas, Dido och Jarbas utförde sina partier på ett högst förtjänstfullt sätt, gjorde dock operan ingen särdeles lycka, troligen på grund af dess oformliga längd. Den slutade icke förrän klockan elfva, då stor supé var anordnad på slottet. Den 21 november förnyades galaspektaklet med samma program, och platserna voro lika fördelade som på måndagen. Operan upplefde sedan ej mer än fem föreställningar. Söndagen den 15 december kyrktogs drottningen af ärkebiskopen von Troil i Slottskyrkan under så stark köld att många förkylde sig, och drottningen själf blef "incommoderad", efter hvad Adlerbeth berättar. Dagen därpå mottog drottningen gratulationer, och på aftonen samt påföljande torsdag gafs åter en ny opera i tre akter: *"Panurge på Lanterne-ön"*, öfversatt af Valerius med musik af Grétry och baletter af Terrade. Titelrollen utfördes af Louis Deland, hans återfunna maka af fru Müller och tvenne vackra invånarinnor på Lanterne-ön, dit Panurge räddar sig undan ett skeppsbrott, af fru Deland och Inga Åberg. I sista scenen uppenbarar sig den af öborna dyrkade gudinnan Lignobie sittande i en stor lanterna, under det att sidorna upplysas af små lanternor. I de storartade baletterna dansade premiärdansörerna Lodovico Casagli och Giovanni Ambrosiani samt fruarna Casagli, född

Millberg, och Åbergsson, född Hallongren, bägge utmärkta dansöser, samt Hedvig Hjortsberg, en syster till Lars, på sin tid den svenska scenens förträffligaste danserska. Pjäsen var uppsatt med en utomordentlig prakt i dekorationer och kostymer, men vann icke publikens bifall, troligen på grund af den till och med för den tiden oförlåtligt enfaldiga libretton, hvilken ej heller lyckats inspirera kompositören till några mer populära melodier. Utom de bägge galaföreställningarna gick den icke mer än tre gånger.

* *
*

Under det nya seklets första år uppförde direktionen ändtligen en ny opera, som skänkte verklig glans åt institutionen, Antonio Sacchinis berömda *"Oedip i Athen"*, kompositörens omsorgsfullast genomarbetade opera med vackra, melodiösa partier, fullkomligt motsvarande innehållets antika enkelhet. I den djupt tragiska titelrollen firade Karsten en af sina största triumfer, och man har enstämmigt förklarat, att han där aldrig af någon öfverträffats. Så skrifver till exempel excellensen Skjöldebrand i sina memoarer från sin vistelse i Paris 1810: "Jag såg om aftonen Oedipe (musiken af Sacchini) och fann med ett slags patriotisk fägnad, att den gafs bättre i Stockholm, hvartill i synnerhet bidrog Karstens stora företräde såväl i sång som i aktion för den, som här spelte Oedipe, och äfven den sanning, det rörande uttryck, hvarmed Antigone speltes förr af mamsell Stading. Den blef sedan spelt ännu fullkomligare

af fru Lindström, då däremot samma roll fylldes i Paris af en stor fet figur, som ej sparade gester, än mindre rösten (ty hon skrek ofta), men som ej talade till hjärtat. Jag hade nyss sett Oedipe i Petersburg ej bättre uppförd. Baletten i Paris torde dock ej vara någonstädes öfverträffad och ej kunna öfverträffas såväl i anseende till de första sujetternas talang som till det hela." I samma anda yttra sig Marianne Ehrenström och Malla Montgommery-Silfverstolpe. Den senare skrifver om mamsell Stading, att hon såsom Antigone "hade den milda oskuld och tillika den hjältemodiga dévouement, som den skönaste af alla kvinnokaraktärer innebär".

Ett par operacomiquer, Dalayracs *"Philippe och Georgette"* i slutet af januari och Cimarosas *"Det hemliga giftermålet"* två veckor senare, hade på Arsenalsteatern en ganska vacker framgång. Cimarosa, som var född af fattiga föräldrar, var en i alldeles särskildt hög grad begåfvad musiker. Sedan han omsider genom sina underbara kompositioner vunnit europeiskt rykte, kallades han af nordens Semiramis, kejsarinnan Katarina II, till S:t Petersburg. Emellertid kunde han icke fördraga det kalla klimatet utan måste efter några år begära afsked. Kejsar Leopold af Österrike inbjöd honom då till Wien, och det var där han komponerade sitt mästerverk *"Det hemliga giftermålet"*. Det väckte en allmän entusiasm i Wien och rönte den säkerligen enastående utmärkelsen att på kejsarens begäran själfva premiäraftonen ges om igen från början till slut. De flesta och mest lyckade föreställningarna upplefde operan obestridligen i Paris. I Neapel gafs den sjuttio gån-

ger efter hvarandra, och Cimarosa öfverhopades med alla möjliga ynnestbevis. Emellertid invecklades han i de politiska stridigheterna i Neapel, blef kastad i fängelse och ådrog sig där en sjukdom, af hvilken han afled i Venedig den 11 januari 1801.

I maj gafs för första gången ett nytt svenskt sång-

Domenico Cimarosa. Efter porträtt i Les musiciens célèbres.

spel i tre akter, *"Tanddoktorn"*, af den som lycklig öfversättare för teatern kände andre direktören Nordforss. Tanddoktorn har i sitt hus sin föräldralösa brorsdotter Julie, som han ämnar gifta bort med sin enfaldige gudson och elev Niklas. Hon älskas emellertid af en ung Stålarm, hvars betjänt Lasse listar sig in, förklädd till en fransysk tandläkare, och lyckas efter mycket besvär ställa till ett möte mellan

de bägge älskande. De öfverraskas af onkeln och gudsonen, men allt slutar väl, och de älskande få hvarandra. Musiken, till större delen komponerad af Olof Åhlström, var lätt och lekande. Inga Åberg lär ha varit bedårande som den unga Julie, och Deland som Niklas och Hjortsberg som Stålarms fransktalande betjänt täflade att öfverträffa hvarandra i tokroligheter. I synnerhet lär den senare varit öfverdådigt rolig, då han imiterade en tragisk hjälte, som, omgifven på alla sidor af furier, tycker sig se afgrunden öppnas framför sig. Förträfflig var äfven Anders Lundberg i titelrollen. Stycket gjorde stor lycka och gafs närmare åttio gånger på Arsenalsteatern och ett par gånger på Operan.

I februari uppfördes en från franskan af Envallsson på ett alldeles ypperligt sätt bearbetad operacomique i tre akter med dans kallad *"Iphigenie den andra eller De gamla grekiska historierna"*, en hänsynslös parodi på Glucks härliga tragediopera "Iphigenie i Tauriden". Den väckte på sin tid lika stor skandal hos åtskilliga antikens beundrare som någonsin Offenbachs *"Orfevs i underjorden"* och *"Den sköna Helena"* sextio år senare. Så säger till exempel G. A. Silverstolpe, att "allmänheten eller åtminstone de få konstdomare, som finnas bland allmänheten borde vara fredade att störas i sina känslor af det uslaste slag af alla farser. Parodien består däri, att personerna från hjältar, kungar och prästinnor, furier, m. m. blifvit förvandlade till landstrykare, vidskepliga uslingar, prostinnor, kaplanskor, brandvakter, polisbetjänter, m. m., och att i stället för den höga lyriska ton, som råder i originalet, nyttjas här

det lägsta pöbelspråk, som på teatern kan tålas. Detta sätt att parodiera är lätt för den, som rätt känner pöbeltonen, så snart han får genom den kontrastera emot personer, som i allmänna opinionen äro af höga och odlade tänkesätt." Den stora publiken skrattade så mycket hejdlösare, då de fingo se Iphigenies tragiska personlighet kila öfver scenen i komikern Schylanders skepnad, följd af pastorskor och kaplanskor, bland hvilka Widerbergs och Åbergssons resliga gestalter gjorde en grotesk effekt, då de flydde för blixten och stormen:

"Himmel, hvad under!
Med plunder och dunder
hur grymt du förföljer de heligas tropp!
Oss, dina kunder,
med rysliga funder
du föser till templet i fläng och galopp."

Ett starkt åskslag höres, och pastorskorna skrika om hvarandra:

"Himmel! den knalln, hvad den hördes förfärlig!
Ack, hvad den blixten var gruflig och stor!
Nå, kära syskon, så visst jag är ärlig,
så tror jag det osar allren af mitt flor!"

Iphigenie berättar för dem, att orsaken till hennes melankoli är en faslig dröm, som hon haft. En af pastorskorna utropar:

"En dröm? Ack, säg oss den, högvördigsta prostinna!"

En annan:

"Ja, säg! jag alltid har på drömmar noga märkt!"

Iphigenie svarar:

"Min kan man knappt i drömmarboken finna,
Och knappt i all magi, som oss Egypten lär,
den var dock något ungefär så här:"

Hvarefter Envallsson, för att, som jag misstänker, än en gång, liksom han gjort förut, få imitera Thorilds stil, låter Iphigenie med mycken affektation utbrista:

"Blixtar kring himlar och jord, ur afgrunden rytande spöken,
jordskalf, blekgula bloss och afrättsplatser och töken!
Lyktgubbar, gastar och troll, och lejon, som tjutande rasa,
klagoskri, hämnande svärd, brott, lönmord, nödrop och fasa!
Färgade dolkar i blod, ruiner och rämnade grafvar,
lik och skuggor med horn, i kedjor skramlande slafvar,
furier, medusor, sirener, nattugglor, monstrer, Cerberer!
Väpnade härar till strids, och flottor af skepp och galärer.
Sköflade tempel och slott med gudarnas ramlade stoder,
död öfver syster och bror, och mord på båd' fader och moder!..."

Hvarefter hon i några kupletter på olika glada melodier berättar, huruledes hon blef gastkramad och nypt. Plötsligt underrättas hon, att konung Thoas nalkas. Hon svarar föga vördnadsfullt:

"Hvad vill den där barbaren Thoas?
Jag af hans sällskap platt ej roas!..."

Thoas, spelad af komikern Berg, inträder skälfvande af rädsla, därför att, efter hvad han omtalar,

"mitt lif ju hotadt är, som ödet mig förkunnar!
En spåkärng mig så kraftigt sad',
att om jag minsta nåd åt någon främling unnar,
skall hans förskoning bli min död."

Och fortsätter på Ståndrabantsmarschens melodi:

"Dag och natt
svag och matt
grymt jag bäfvar,
om blott en katt

mig vill göra något spratt!
Minsta gny
kan mig bry
att jag sväfvar
liksom en hamn och till skogen vill fly!"

En hop tartarer inkomma och ge tillkänna, att de tillfångatagit två greker, hvilka Thoas förklarar, att han vill offra åt gudarna. Det anställes en björndans och annan balett, och kören sjunger:

"Hur våra knifvar ska' gå i svang!
Fläng, flang! lang, tang, plang! tireli-titten-tang!

De bägge fångarna, som äro Orestes och Pylades, spelade af Louis Deland och Lars Hjortsberg, bortföras därefter i festlig procession sittande i ett par skottkärror.

Andra akten föreställer ett fängelse, där Orestes och Pylades äro inspärrade. De tala om sin vänskap:

"Vårt vänskapsband sig sammanknöt
i våra barndomspjäxor!
Med mig du ofta smörgås böt
i skoln vid våra läxor.
Och sedan ständigt dag för dag,
blott jag och du, och du och jag,
vi följts i sorger och behag.
Ack, min Orest! Ack, min Pylad!
Med dig att dö hvad jag är glad!"

Emellertid kommer en tempelpräst och sliter Pylades från Orestes, hvilken då går och lägger sig att sofva på en tältsäng midt på scenen, under det han sjunger några strofer på vaggvisan "Tussa lulla litet barn..." Sedan han insomnat, komma från alla håll inrusande furier i skepnad af brandvakter, polisbetjänter, åkare och månglerskor, m. m., hvilka uppföra en hexbalett med kör, hvarunder de slå Orestes, som gallskriker. Slutligen uppstiger ur jorden Klytemnestra i svepning, med armen i band samt plåsterlappar i ansiktet. Orestes utropar: "Ett spöke?... aj! min mor!" och kören infaller:

"Så låtom oss då
med ormar slå
den mördaren brun och blå!"

Klytemnestra och furierna försvinna, och Iphigenie inträder. Syskonen igenkänna icke hvarandra. Orestes berättar nyheter för henne, om hur Agamemnon mördades af sin gemål Klytemnestra och hennes älskare Egistes, och hur Orestes slog ihjäl sin mor för att hämnas fadern. Iphigenie vill nu skrifva några bref hem och afskicka dem med Orestes, som hon beslutat rädda undan Thoas. Orestes vill emellertid dö och rädda Pylades. I en dråplig duett på Marlboroughvisans melodi, däri de barnsligt gråtande snyfta fram orden, täfla de om att låta offra sig:

"Det offer, hvarpå de lura...
Ptupterup, ptupterup, ptupterura!...
Det offer, hvarpå de lura,
min bror, det skall bli jag!
— Nej, bror! det skall bli jag!
— Nej, bror! det skall bli jag!

Sitt altar skola de skura...
Ptupterup, ptupterup, ptupterura!...
Sitt altar skola de skura
blott med min blod i dag!
Blott med min blod i dag
att mätta sitt behag!

Låt dem få göra sitt korum...
Tranteri, trantera, tranterorum!...
Låt dem få göra sitt korum
för mig i alla fall!
För mig i alla fall!
den festen snart är all.

Jag sen vid gudarnas forum...
Tranteri, trantera, tranterorum....
Jag sen vid gudarnas forum
Apollo anklaga skall."

Orestes förklarar för Iphigenie, att han stannar för att dö, och att Pylades skall resa med hennes bref till Elektra. Pylades får brefvet, men funderar på någon list för att rädda Orestes undan offerdöden.

Tredje akten börjar med en procession af prästinnorna med Orestes emellan sig. Offerknifven bäres på ett hyende och lägges på altaret. Iphigenie fattar den och sjunger på melodien "dansa nalle vig och ledig" ur "Tillfälle gör tjufven":

"Usle främling! helgade lagar
kräfva blod till vårt tidsfördrif.
Himlens vrede offret behagar,
lyd med vördnad och kyss denna knif!"

Men då hon höjer armen, känner hon den bli lamslagen och kan icke utföra offringen. Orestes klagar, att detta liknar mordet på hans syster Iphigenie i Auliden. Stor igenkänningsscen, hvarvid prästinnorna dansa menuett. Thoas inkommer i raseri öfver att den ene främlingen flytt och vill döda alla, men i samma stund kommer Pylades med en flock greker och befriar dem. Thoas får begifva sig i väg, och Orestes skänker sin syster åt Pylades.

"Fast en smula kärlighet
ej finns i tragedin,
man den bättre skatta vet
i parodin."

Hvarefter alla de spelande hänvände sig till publiken i följande slutkör:

"Mina herrar! allt vårt hopp
en större lön ej vet,
än då ni täcks offra opp
en smula kärlighet!"

Fylld som den var af kupletter på kända melodier och slagdängor, väckte pjäsen ett oerhördt jubel

och kvarstod på de Kungliga teatrarnas spellista i trettiotre år. Denna Envallssonska verkligt roliga parodi har dessutom den stora förtjänsten att vara alldeles fri från de Hallmanska travesteringarnas råhet.

Den glade lustspelsförfattarens och verskonstnärens lefnadsförhållanden blefvo efter den Stenborgska teaterns stängning alltmer bekymmersamma, och slutligen drabbades han af den stora olyckan att blifva blind. I djupaste misär afled den beklagansvärde mannen 1806.

* * *

Den författare, som vi sett under hela 1790-talet behärska scenen, och som fortsatte detta långt in på det nya seklet, var August von Kotzebue. Han var född i Weimar den 3 maj 1761 och son till ett hertigligt legationsråd, skref vers redan vid sex års ålder, och var från sitt tionde år en trägen teaterbesökare. Hans stora intresse för teatern visar sig äfven därigenom, att han, då han studerade juridik vid universitetet i Jena, där inrättade en amatörteater. 1781 kom han till S:t Petersburg såsom sekreterare åt generalguvernören och hofteaterdirektören von Bawr, adlades 1785 och utnämndes till president i Estlands guvernementsmagistrat. Vid den tiden började han göra sig ett namn genom en mängd dramer och romaner. Bland de senare behöfver jag endast erinra om den mest beryktade: "Ortenbergska familjens lidanden", som i en god

svensk tolkning af Gabriel Eurén utkom i två delar 1793 och 1794, och om hvilken man i själfva Stockholmsposten läste en utomordentligt berömmande recension. Romanen är en blandning af gråtmild känslosamhet och tvetydig moral och kostade det dåtida släktet otaliga tårar. Många af de senare skådespelens typer påträffar man här. Bramanskan Welly till exempel, naturens dotter, som gör allt hvad hennes hjärta inger henne, faller hvem som helst om halsen och vill gifta sig med hvar och en, är påtagligen förebilden till Gurli uti "*Indianerne i England*".

1798—1800 tjänstgjorde Kotzebue såsom "hofteaterdiktare" i Wien, men trifdes icke i Tyskland utan återvände till Ryssland. Af okänd anledning blef han emellertid häktad vid gränsen och släpad till Sibirien, men frigafs efter fyra månader. Kejsar Paul gaf honom det vackra lifländska kronogodset Worrohüll i skadeersättning och utnämnde honom till direktör för den tyska hofteatertruppen i S:t Petersburg med lysande lönevillkor. Efter kejsarens död begärde han sitt afsked och flyttade till Weimar, där han snart blef oense med Goethe, hvilken han häftigt anföll i en af honom utgifven tidskrift, där han äfven i ryskt intresse oförskräckt predikade hat mot Napoleon. Till lön härför fick han af kejsar Alexander titel af ryskt statsråd och blef efter Napoleons fall rysk generalkonsul i Königsberg. 1816 anställdes han som statsråd i utrikesdepartementet i S:t Petersburg. Redan följande år fick han tillstånd att med bibehållen lön af femtontusen rubel återvända till sitt fädernesland med villkor, att

han månatligen till tsaren insände redogörelser öfver det politiska tillståndet i Tyskland och Frankrike. Han betraktades därför såsom rysk spion, och då han i sin veckotidskrift bittert förhånade den tyska ungdomens frihetssträfvanden, blef han af en svärmare bland Jenastudenterna medelst en dolkstöt mördad i Mannheim den 23 mars 1819. Man visar där

August von Kotzebue. Efter porträtt af Aufer.

ännu den plats, hvarest denne fantast utanför Kotzebues boning dödade sig själf, sedan han på knä tackat Gud för att hans gärning lyckats.

Såsom produktiv teaterförfattare söker Kotzebue inom den nyare litteraturen sin like. En utomordentlig uppfinningsrikedom, en flytande dialog, en fullkomlig kännedom om scenen och dess fordringar,

en anmärkningsvärd ledighet i hopflätandet af intrigen, en flödande kvickhet, godt lynne och en beundransvärd förmåga att skapa tacksamma roller utmärker honom på detta område. Hans stående tema var naturens och känslans rätt gentemot sociala skrankor, sedvänjor och auktoritet. Utan tvifvel var Kotzebue en mycket stor begåfning, kanhända den största teatraliska talang, som Tyskland någonsin frambragt, säger Johannes Scherr, och i samma anda yttrar sig Gustaf Ljunggren, men hans falska sentimentalitet, effektsökeri och lösliga moral, som höljer sig i prunkande förklädnad och begagnar sig af ihåliga floskler, äro svåra fel, och han har såsom människa och skriftställare klart och tydligt visat, att talangen behöfver karaktärens underlag för att skapa något stort och varaktigt. Lika öfverskattade som Kotzebues dramer på sin tid voro, lika spårlöst försvunna från scenen äro de i våra dagar. Af hans tvåhundranitton dramatiska alster har i Sverige uppförts icke mindre än halfva antalet, och många af dem ha i Stockholm gifvits hundra gånger och därutöfver. Flitiga öfversättare af hans pjäser voro aktören Björn, expeditionssekreteraren Gabriel Eurén och litteratören Mårten Altén.

Till hans mest omtyckta pjäser hörde *"De okände eller "Verldsförakt och ånger"*, dram i fem akter, som från 1791 till 1836 gick etthundratio gånger öfver scenen. Den var af Björn lokaliserad till Värmdön såsom "det enda ställe nära Stockholm, där man snarast kan lefva okänd", efter hvad han yttrar i sitt företal. Hufvudrollen, den okända ångrande synderskan Amalia spelades af Fredrika Löf, till hvars

bästa uppgifter den räknades. Öfriga betydande roller innehades vid första uppsättningen af Charlotte Neuman, grefvinnan; de Broen, grefven; Björn, Stålfelt; Waltman, inspektor Krusenberg; och Ahlgren, baron Wärnhjelm, "major vid arméens flotta, riddare af Svärdsorden och franska du Mériteorden, bär tillika Svenska tapperhetstecknet en collier", såsom det hette på affischen. Skådespelet är bättre än sitt rykte, och Stockholmsposten skref på sin tid, att denna "förträffliga dram — ehuru fritt den blifvit öfversatt — har ej kunnat undgå att gifva ett stort begrepp om denne auktors snille". Hans femaktsdram "*Brodertvisten*" är äfven rik på gripande och stämningsfulla scener. Det var i den pjäsen Anne-Sofie Frodelius gjorde en så ypperlig fru Griponia, den ene broderns intriganta hushållerska, och Schylander en icke mindre utmärkt Etterbom, den listige och förslagne advokaten, under det att de Broen och Uttini spelade de bägge bröderna och den unga Jeannette Wässelius en förtjusande Lotta.

I början af 1800-talet var det ganska få pjäser, som kunde täfla om publikens gunst med den Kotzebueska riddardramen "*Johanna af Montfaucon*", romantiserad historiemålning från det fjortonde århundradet. Stycket hvimlar af strider och öfverrumplingar, bortröfvade och återfunna barn, falska vänner, ihjälslagna men åter lefvande hjältar, dolda skatter, eremiter och dylikt. Det fattas sålunda hvarken lysande ögonfägnad eller gripande scener, men det hela tynges af ett alltför vidlyftigt orerande, hvilket lär ha gifvit Schiller anledning att yttra: "Tro mig, jag tycker mycket om stycket, om bara

inte orden funnes där!" Förträfflig i titelrollen var Maria Franck, med mycken kraft i sitt spel, och säges ha sett vacker och ståtlig ut, klädd i sin riddarrustning i sista akten. Såsom den gamle elake och listige räfven Guntram påstås Schylander också ha varit utmärkt.

Den förnämsta af alla de Kotzebueska dramerna var väl ändå "*Korsfararne*", som i Stockholm gick öfver etthundrafyrtio gånger. Dess stora dragningskraft på publiken förklaras af dess verkliga inneboende värde, dess ståtliga scenerier och praktfulla utstyrsel. Teatern föreställer korsfararnas läger framför Nicea år 1097, med tält, vapengrupper, korsbanér, stormstegar, katapulter, murbräckor, o. s. v. På afstånd synas stadens halfmåneprydda torn och tinnar, under det i förgrunden en mängd riddare i lysande rustningar äro gruppvis sysselsatta med tärningsspel, schack eller dryckjom. Under striderna mot Saracenerna har styckets hjälte, den ädle Rudolf von Eichenhorst försvunnit, och man har sörjt honom såsom död, men han kommer nu tillbaka ur fångenskapen hos sultanen, befriad genom påflige legatens bemedling. Han mötes i lägret af underrättelsen att hans trolofvade, Emma von Falkenstein, lämnat sitt fäderneslott och begifvit sig bort, ingen vet hvart. Hon har emellertid, kvald af oro för Rudolfs skull, förklädd till pilgrim begifvit sig till korsfararlägret. Där får hon höra talas om Rudolfs död och besluter bli nunna. Abbedissan Celestina i det närbelägna "Gästfria systrarnas kloster", hvilken en gång burit namnet Johanna von Nordeck, har på den tiden svekfullt öfvergifvits af Emmas far och njuter nu af att

få hämnas på dottern. Rudolf har emellertid i ädel strid för att rädda en skön saracenska, dotter till en emir, sårats och blir i klostret förbunden af Emma. De igenkänna hvarandra, och hon kastar sig i hans armar, men öfverraskas af abbedissan, som i helig

Scenbild ur "Korsfararne". I Leipzigupplagan 1803 af Kotzebues "Neue Schauspiele".

fasa skiljer dem åt. Portvakterskan understödjer dock deras flykt och leder dem bort genom en underjordisk gång. Men styckets onde ande, riddar Kuno, klostrets beskyddare, har besatt gången, och allt är förloradt. Rudolf måste fly, och Emma dömes enligt klosterlagarna att lefvande inmuras i en nisch i

kyrkväggen. Under klockornas dofva klang och nunnornas klagande "miserere" sker detta, men i sista stunden höres vapenslammer, och Rudolf stormar klostret med emirens hjälp. I ett ögonblick äro nunnorna förjagade, muren nedrifven och den dödsdömda befriad. Abbedissan nedkallar himlens förbannelse öfver våldsverkarna, men den påflige legaten löser Emma från klosterlöftet och ger de älskande kyrkans välsignelse. Man förstår lätt, att ett sådant stycke skulle i hög grad hänföra den tidens publik. I den ränkfulla och grymma abbedissans roll firade Johanna af Montfaucons talangfulla framställarinna, Maria Franck, nya triumfer, liksom både Ulrika Wennerholm och Karolina Kuhlman såsom Emma von Falkenstein kunde fägna sig åt salongens sympatier. Den ridderlige Rudolf var en eftersträfvansvärd roll för teaterns alla unga älskare, och det lysande skådespelet höll repertoaren ända till 1845. Dock gafs det icke alltid lika förträffligt. Grefvinnan Charlotte d'Albedyhll, född Wrangel, tillfrågades en gång, då hon sett stycket, utaf teaterns dåvarande andre direktör, öfverstelöjtnant Brelin, hur hon funnit det? Hon svarade: "Jag säger om det detsamma, som baron Nolcken en gång sa' till den fnysande grefve Adam Lewenhaupt, då denne på en supé lutade sig öfver Nolckens tallrik och fnysande frågade, hvad han åt: "Jo, sa' Nolcken, förut var det hafresoppa, men nu vete fan hvad det är!"

En bland Kotzebues pjäser, hvilken ej hann ett så stort antal föreställningar som dessa, men hvilken dock hör till hans allra bästa arbeten, är femaktsdramen *"Redlighetens seger öfver förtalet"*, i våra

dagar kanske mest bekant därför, att den gafs samma afton Arsenalsteatern brann ned. Intrigen i detta stycke är särdeles förträffligt planerad och väl genomförd, och åskådarnas intresse vidmakthålles hela tiden genom de skickligt utarbetade scenerna och den lifliga dialogen. Den 1797 från trycket utgifna Eurénska öfversättningen af pjäsen har på titelbladet en af Mårten Heland graverad scen ur femte

Titelvinjett till Leipzigupplagan af Kotzebues "Die Verläumder".

akten, där man ser ministern klädd i nattrock stå vid bordet, på hvilket den oskyldigt anklagade, rättsinnige Morlands beslagtagna papper ligga brutna. Vid bordet stå äfven den lömske bakdantaren Allbrand, ministerns handsekreterare, och hans afslöjare, den ädle lord Sidney. Denna Helands vinjett är en trogen kopia af den, som pryder en samma år utgifven tysk upplaga af Kotzebues skådespel.

Bland Kotzebues lustspel, som hos oss nådde hundrade representationen, märkes först och främst *"Konstmakaren"*, en verkligt rolig treaktare, som borde kunna ses med nöje ännu i våra dagar. Författaren skildrar en ung vildhjärna till baron och hans många lustiga påhitt för att träffa föremålet för sin ömma låga. Bland annat klär han ut sig till hårfrisörsbiträde och kommer under förevändning att mästarn blifvit sjuk. Dennes slutliga ankomst erinrar ovillkorligen om Bazils entré under sånglektionen i "Barberaren i Sevilla". Vidare uppträder han som gammal soldat, som försmådd älskarinna till sin blifvande svärmors åldrige friare, som en puckelryggig kypare, och den ena galna situationen aflöser den andra. Vidare ha vi *"Grefvarne Klingsberg"*, där far och son äro hvarandras rivaler i åtskilliga kärleksintriger, som med stor framgång gafs 1805 och bibehöll sig på spellistan ännu 1862, och *"Villervallan"*, som visserligen numera försvunnit från de offentliga scenerna, ehuru den gafs på Ladugårdslandsteatern ett par gånger så sent som 1894, men ännu med mycken fördel ges på sällskapsteatern, där de många glada rollerna äro särdeles omtyckta inom societeten, och där de muntra upptågen skänka åskådarna en ogemen förlustelse.

Kotzebues stora betydelse ligger däri, att han frigjort sig från pseudoklassiciteten och följt det fria dramats teknik. Han har öfverallt, i Frankrike, England, Italien, ja, till och med i sitt eget fädernesland beredt väg för Schiller och Goethe.

* *
*

Den talangfullaste af Kotzebues svenska efterföljare var otvifvelaktigt skalden Karl Johan Lindegren, hvars första, mycket omtyckta pjäser redan 1795, såsom vi ofvan sett, upptogos på Dramatiska teatern. I början af 1800-talet gåfvos ytterligare icke mindre än fyra nya stycken af honom. *"General Eldhjelm"*, komedi i tre akter, har visserligen en högst obetydlig handling, men däremot ytterst tacksamma roller och kvarstod på Kungliga teaterns repertoar ända till 1836. Den gamle generalen, först spelad af de Broen, sedan af Hjortsberg, bor i Stockholm med sin hustru (Maria Franck). I deras hus vistas hans systerdotter Lovisa (Karolina Deland), hvilken både den råe, svärjande fyllbulten, landtrådet Vinfelt (Anders Lundberg) och den franskpladdrande fjäsken, kammarjunkaren von Klang (Louis Deland och sedermera Per Sevelin), önska erhålla till hustru. Hon älskar emellertid Fredrik, generalens naturlige, sedermera adopterade son (Åbergsson), och de unga få slutligen hvarandra. Det är alltsammans. De särdeles väl karaktäriserade figurerna underhålla dock publikens intresse, både den godmodige, råbarkade generalen och den bornerade Vinfelt samt framför alla generalskans släkting, den gamla härsklystna, grälsjuka tant Vivica, ypperligt framställd af fru Morman, till hvars egentliga genre sådana roller hörde. Ebba Jeannette Morman ingick 1788 såsom nittonårig flicka ett kortvarigt, olyckligt äktenskap med en notarie Brolin och tog efter skilsmässan på grund af sina sceniska anlag engagemang vid Dramatiska teatern hösten 1791. I likhet med Björn, Schylander och andra af den Kungliga teaterns per-

sonal uppträdde hon dock samtidigt under ett par år hos Stenborg, där hon bland annat utförde grefvinnans roll i "Figaros bröllop". Bäst var hon emellertid i tolkningen af behagsjuka, nedriga karaktärer, giftblanderskor, hustyranner, o. s. v. I tredje delen af von Zeipels roman "Seton" beskrifves hon såsom "lång och mager, med långlagdt ansikte, spetsig haka och svartbruna ögon, i hvilka en dyster eld brann. På kindknotorna tycktes det gulbleka skinnet sitta liksom fastsmetadt. Hennes utseende svarade således fullkomligt till hennes genre, som uteslutande var den diaboliska." Detta porträtt hänför sig utan tvifvel till hennes sista lefnadsår, då lungsot starkt angripit henne. Vid aktören Schylander var hon efter hans hustrus död fäst med ömma band och blef enligt Dahlgrens Anteckningar på sin dödsbädd vigd vid honom i augusti 1802. Egendomligt nog kallas hon dock i personförteckningen till den redan i början af 1801 tryckta pjäsen "Abbé de l'Epée" för fru Schylander. Hon dog i oktober 1802. En alldeles förträfflig efterträderska såsom tant Vivica fick hon i Anne-Sofie Frodelius, till hvars bästa skapelser den hörde.

Lindegrens öfriga pjäser voro fyraaktskomedien *"Lycksökaren"*, hvars fyndigt hopkomna, rätt roliga scener och sentimentala moral hade mycket stor framgång, spelad af Hjortsberg, Schylander, Lundberg, Uttini, Maria Franck och Louise Remy, m. fl., ehuru värdet ligger helt och hållet i dialogen, ty någon egentlig intrig finnes här lika litet som i det föregående stycket; femaktsdramen *"Kärlek och hemsjuka"*, en alldeles för långt utdragen historia om en engelsman, hvilken gått i svensk tjänst som

öfverste och här förälskat sig i en kommerserådinnas vackra dotter, men slites mellan kärleken till henne och fäderneslandet, hvarvid den förra slutligen hembär segern; samt en spännande komedi: *"Doktor Petit eller operationen"*, med Hjortsberg i titelrollen, ett af författarens bästa arbeten med konsekvent genomförda karaktärer, ledig och kvick dialog samt en följd af roliga situationer. Scenen är förlagd till Frankrike. Presidenten Lamoignon är lifsfarligt sjuk på grund af en halsböld. Två tillkallade Parisläkare förklara honom förlorad, och hans enda hopp är, att den berömde doktor Petit måtte operera honom, mot hvilket dock de båda andra läkarna protestera i fakultetens namn. Hela huset styres af presidentens elaka syster, på hvars tillskyndan presidenten kört bort en gammal trädgårdsmästare, som brutit benet, och afskedat sin sekreterare, som älskar och älskas tillbaka af hans dotter Klara. Innan Petit vill företaga operationen, för hvars lyckliga utgång han ansvarar, fordrar han, att trädgårdsmästaren pensioneras och att sekreteraren tages till nåder igen samt får gifta sig med Klara. Slutligen ger presidenten vika, och med orden: "Soli deo gloria! Bort med kvinnfolken! Kom närmare, go' herrar! Nu skär jag er, herr president!" närmar sig Petit honom och ridån faller. I skådespelet *"Skyddsängeln"*, som första gången uppfördes i Göteborg den 26 april 1808, men först i juli samma år i Stockholm på Djurgårdsteatern, visar han äfven stor teknisk färdighet, ehuru det öfverflödar af både psykologiska och fysiologiska orimligheter. Stycket spelar i Neapel och framställer en följd af nervretande situationer med gift, dolkar, pistol-

skott, röfvare, hemliga gångar, mord, syner och uppenbarelser. I Stockholm gafs det senast 1832, men fortlefde med mycket bifall i landsorten ännu på 1840-talet. Lindegren ökade den popularitet han vann såsom dramatiker genom en mängd visor, dels dryckessånger, dels sentimentala känsloutgjutelser, hvilka slogo så an på den stora massan, att han en tid betraktades såsom en af Sveriges yppersta diktare. Men till följd af sitt oordentliga lefverne förföll han mycket snart både till sin inre och sin yttre människa. 1801 måste han afskedas från sin 1796 efter Kexél erhållna anställning såsom sekreterare vid Kungliga teatern, och sina sista lefnadsår tillbragte han för det mesta på gäldstugan, där han också afled 1815.

* *
*

Under de återstående åren af Gustaf IV Adolfs regering uppfördes på Kungliga teatern endast tre nya svenska original, af hvilka ett genast gjorde fiasko: *"Äfventyraren"* af Bluhm. Lika liten framgång rönte Adlerbeths tragedi *"Chelonid"*, som kunde ges endast tre gånger, troligen beroende på versens sträfhet och handlingens beskaffenhet. Kleon, Spartas konung och Kelonids man (Widerberg), har drifvit i landsflykt sin svärfader, konung Leonidas (Ahlgren). Denne återkommer emellertid, kallad af Seston (Åbergsson), Kleons forne medtäflare om Kelonid (Maria Franck). Kleon drar ut i striden, men besegras genom Sestons förräderi och dömes till dö-

den trots Kelonids böner. Seston, som fått Leonidas' bifall till sitt giftermål med Kelonid, föreslår henne detta för priset af Kleons frihet, hvilket hon dock med afsky förkastar. Hon besluter offra sitt lif för att rädda sin makes, samt begär af Seston uppskof med sitt svar och att några ögonblick få tala med sin man i den mausolé, där han blifvit inspärrad, hvilket beviljas. I femte akten nedstiger Kelonid med en brinnande lampa i handen till Kleon, som hon lyckas öfvertala att för hennes och barnens räddning, höljd i hennes slöja, passera förbi vakten, försäkrande, att ingen fara hotar henne själf. Då Seston icke inom utsatt tid hör af Kelonid, hvilken han fått veta redan lämnat grafven, går han dit för att mörda Kleon. I samma stund han kommer tillbaka från mordgärningen, återför vakten denne, som under flykten blifvit gripen. Det befinnes då, att han i mörkret af misstag mördat Kelonid. Allmän fasa. Leonidas frigifver Kleon, men denne rycker svärdet ur sin makas kropp och dödar sig själf.

Adlerbeth var på sin tid en af vårt lands förnämsta dramatiska skalder i den franska smaken. Jag erinrar om tragedien *"Ingiald Illråda"*, om operan *"Cora och Alonzo"*, om hans öfversättningar af Voltaires *"Oedipe"* och Racines *"Iphigenie"*, hvilka genom hans fria behandling och införandet af kören blifvit till väsentlig grad hans egna verk. Odödlig förtjänst har han, "mannen med romarsinnet", förvärfvat sig genom sina förträffliga metriska öfversättningar af Virgilius, Horatius och Ovidius.

Den 4 juni 1803, således endast ett par månader efter sedan Adlerbeths stycke skådat rampens ljus,

uppfördes Leopolds femaktstragedi "*Virginia*". Redan 1802, då den utkommit på trycket, skref Leopold till en af sina vänner, att han utgifvit en tragedi "af mindre värde än Oden", och tillade, att "den stora gustavianska andan har försvunnit från tidehvarfvet, litteraturen och i synnerhet från mitt hufvud".

Karl Gustaf af Leopold. Efter gravyr af A. U. Berndes.

I strängt dramatiskt hänseende anses dock den senare tragedien obestridligen kunna mäta sig med den förra. Den behandlar den romerske historieskrifvaren Titus Livius' berättelse om den högsinnade medborgaren Virginius, som dödar sin dotter för att rädda hennes kvinnliga ära undan decemviren Appius Claudius' förföljelse. Stycket är väl planlagdt, innehåller vackra verser och har flera sublima och rörande scener, men man känner ändå icke det verk-

liga lefvande lifvet pulsera i alla dessa akademiskt svarfvade tirader. Leopold, som i andra afseenden tog intryck af den nyare tyska poesien, förblef i sin dramatik trogen de sekelgamla franska mönstren, och fast han ägde flera förutsättningar för dramatiskt författarskap, utgöra dock hans tragedier den del af hans diktning, som utan tvifvel besitter den minsta lifskraften, ehuru, såsom Tegnér yttrade året efter hans död, "herrarna af den gamla observansen envisades med att just häri anse honom klassisk". *"Virginia"* vann beundran äfven hos det unga släktet, och såsom författare till *"Oden"* och *"Virginia"* blef Leopold kallad den svenske Euripides. Bägge dessa tragedier betraktades, i trots af att Lessings, Goethes och Schillers mästerverk redan tillkommit, såsom vår sorgespelsdiktnings yppersta alster, något som visar, att vi på detta område voro märkligt efterblifna.

Liksom *"Oden"* fick äfven *"Virginia"* ett förträffligt utförande. I synnerhet glänste Maria Franck i titelrollen, hvilken hon återgaf lika mästerligt som hon förut spelat Tilda i *"Oden"*. "Man klappade sig händerna fördärfvade", skref den tjuguettårige Esaias Tegnér, hvilken då såsom filosofie magister vistades i Stockholm, "alla aktörerna spelade ovanligt väl, den ende Hjortsberg undantagen, som ej passade i Sicinii roll". Han berömmer äfven det "gudomligt tragiska af katastrofen". Stycket bibehöll sig ändå icke länge på scenen. Den 30 oktober hade det uppförts tre gånger, och andre direktören Nordforss skref då till Leopold och föreslog honom att förkorta detsamma trettio à fyrtio minuter, så att man

kunde ge en efterpjäs "af nog vidd, att den kunde locka mängden", ty, tillägger han, teaterns plikt är väl att ge dylika pjäser, men utan förlust. De tre representationerna hade sålunda icke lämnat något fördelaktigt resultat. Samma bref ger äfven upplysning om dåtida författarhonorar. Nordforss skrifver, att Leopolds andel af de tre representationerna utgjorde 120 rdr 16 sk., hvadan 130 rdr af det ackorderade arfvodet återstod. När stycket efter flerårig hvila återupptogs 1821 med Sara Strömstedt i titelrollen, hade författaren vidtagit betydliga förändringar. I synnerhet var femte akten nästan helt och hållet omarbetad, och tragedien mottogs då med långt större bifall än nu var fallet.

* *
*

Af Frankrikes författare representerades Molière genom *"Läkaren mot sin vilja"*, som gick en gång, *"Den girige"*, som nådde tre uppföranden, och *"De löjliga preciöserna"*, som med Hjortsberg såsom Mascarille hade större framgång. Af Voltaire, som förr regerat enväldigt på den svenska scenen likaväl som på den franska, gafs endast *"Mahomet eller Fanatismen"* i en utmärkt öfversättning af Valerius elfva gånger och *"Semiramis"* i Anders Karlsson af Kullbergs lika förtjänstfulla tolkning. Den uppnådde dock ej mer än fyra föreställningar, och det i trots af att publikens favorit Fredrika Löf utförde titelrollen alldeles briljant. I synnerhet beundrades det verkligt kungliga majestät hon förstod att inlägga

i sitt spel. Hennes sköna, grekiskt formade ansikte och välljudande organ bidrogo äfven att skänka publiken ett intryck, som oemotståndligt hänförde. Men — smaken hade blifvit en annan. Numera hyllades Sébastien Mercier, som revolterade mot det pseudoklassiska franska dramat och yrkade på en natursann afspegling af det lefvande borgerliga samhället, och hans dramer *"Vestindiefararen"* och *"Öfverlöparen"* voro särdeles omtyckta. Pigault-Lebrun vann publikens erkännande genom flera af sina lustspel och vådeviller, af hvilka till exempel *"Charlatanerne"* med Hjortsberg i den ansträngande hufvudrollen gafs nittio gånger. Vid styckets uppförande i Göteborg ett par år senare inträffade en stor skandal. Åtskilliga af stadens garnisonsofficerare hade blifvit uppretade af en i pjäsen förekommande kuplett:

"Den tappre krigarn, nöjets vän,
går stolt och rak och grann i friden,
fast Gud vet, hvar historien
får rätt på hans bedrift i striden..."

Då komedien fjorton dagar därefter gafs för andra gången, infunno sig de förtörnade militärerna talrikt i salongen och försökte genom hvisslingar och hyssningar öfverrösta kuplettsångaren. Men den öfriga publiken fordrade att få höra visan, och det fingo de äfven, ehuru under fortsatt larm och oväsen. Efter spektaklets slut samlade sig de ursinniga martissönerna och öfverföllo flera af borgerskapet, hvarvid äfven åtskilliga damer blefvo förfördelade. Dagen därpå begaf sig en deputation af

borgare upp till platsmajoren och fordrade, att tilldragelsen skulle inrapporteras till höga vederbörande i Stockholm. Så skedde också med det resultat, att de värst kompromitterade officerarna genast måste taga afsked. Pigault-Lebrun eller Pigault de l'Epinoy, som han egentligen hette, var äfven författare till *"Skomakaren i Damas"*, hvilken med Hjortsberg i titelrollen och Schylander såsom skomakarhustrun gick öfver femtio gånger, och *"Den lilla matrosen"*, som länge hörde till Stockholmarnas favoritpjäser. Samma framgång rönte Joseph Marsollier med sina skådespel och opera-comiquer, till hvilka Dalayrac komponerat sina tjusande melodier, såsom *"Camilla eller Det underjordiska hvalfvet"*, *"Nina"*, *"Savoyardgossarne"*, *"De begge arrestanterne"*, *"Persiska slafvinnan"*, *"Gubben i bergsbygden"* och *"Leheman eller Fängelsetornet i Neustadt"*. Äfven Bouilly, den lyckade textförfattaren till Cherubinis *"Vattendragaren"* och Beethovens *"Fidelio"* samt en mängd af dåtida operetter såsom *"Intrigen i fönstren"* och *"Målaren och modellerna"*, hade rätt mycken tur med sina historiska skådespel: *"Descartes"*, som för första gången gafs 1802 till förmån för Eleonora Säfström, och *"Abbé de l'Epée"*, som en af våra memoarförfattare från den tiden anser vara "en verkligen mycket intressant pjäs". Den handlar om, att abbén, hvilken, som bekant, i Paris upprättade ett institut för döfstumma, där upptar en sådan gosse, hvilken man anträffat på gatan. Han börjar snart misstänka, att denne, som hvarken vet sitt namn eller födelseort, måste tillhöra en förnäm släkt och beger sig ut på vandring med gossen för att

lösa denna gåta. De ankomma slutligen, i pjäsens början, till Toulouse, där gossen genast igenkänner sitt fädernehem, hvilket fordom ägts af den numera aflidne grefve d'Harencour. Gossens morbror och förmyndare, den nedrige Darlemont, har bemäktigat sig hans egendom under påstående, att grefvens unge son redan var död. Emellertid har Darlemont en son, S:t Alme, som älskar en syster till advokaten Franval. Just till denne senare vänder sig abbén för att med lagens hjälp afslöja bedragaren. Franval vill nog vara abbén till tjänst, men önskar på samma gång skona fadern till sin vän och blifvande svåger. Konflikten löses därigenom, att Darlemont, efter långvarig kamp med sig själf, och sedan bevisen hopat sig emot honom, slutligen ger vika, då sonen hotar att annars döda sig själf. Han erkänner den unge Jules såsom grefve d'Harencour och återger honom hans rättmätiga egendom, hvarefter de bägge älskande förenas. Det hela är en sentimental anrättning i tidens smak utan någon karaktärsutveckling. Skurken är skurk alltigenom, och de goda äro änglar utan vank och lyte. Skådespelet slog ofantligt an och gafs från premiären i januari 1801 mer än sextio gånger. Titelrollen spelades förträffligt af Andreas Widerberg, styckets öfversättare, och den förtjusande Karolina Deland var alldeles ypperlig såsom den döfstumme gossen. Den nedrige morbrodern framställdes af Anders Lundberg, S:t Alme af Åbergsson, Franval af Ahlgren, hans syster af den unga aktrisen Hedvig Lagerqvist och hans mor af Ebba Morman. Tre betjänttyper utfördes af Schylander, Uttini och Berg.

I början af 1800-talet hittade man på att för de parisiska bulevardteatrarna sammanskrifva en med grofva effekter utrustad folklig dram i den känslostarka riktningen, hvilken försågs med korta musikstycken bestämda att understryka vissa händelser, en persons inträde på scenen eller bortgång därifrån, en hemlighetsfull scen och dylikt. Innehållet i dessa så kallade melodramer var byggdt på nästan oförändrade grundvalar. Händelsen tilldrar sig mellan fyra hufvudpersoner: en tyrann, befläckad af alla möjliga laster och passioner; styckets hjältinna, en ung kvinna, prydd med alla upptänkliga dygder och de mest älskvärda och intressanta egenskaper; en ung älskare, som är kär i den olyckliga kvinnan, och slutligen en enfaldig stackare, som skall locka publiken till skratt midt under tårarna. Tyrannen förföljer sitt offer, som lider outsägliga kval, men då hennes förtviflan och fasa nått höjdpunkten, kommer i det rätta ögonblicket riddaren för att befria henne och på hennes förtryckare ta en ryslig hämnd med hjälp af den komiske figuren, som alltid ställer sig på de förtrycktas sida, i synnerhet då de få öfvertaget. Styckets innehåll var alltid lika rörande som moraliskt och undergick inga andra förändringar än dem, som betingades af omständigheterna och de uppträdandes sociala ställning. Hjältinnan tillhörde än borgarståndet, än var hon prinsessa. Tyrannen var ibland en grym och blodtörstig furste, ibland en med en spetsig filthatt prydd röfvarhöfding, som vandrade omkring i trattformade stöflar och med en hel arsenal i bältet. Hvad komikern beträffar, var han alltid enfaldig, ofta pultron, någon gång stor-

ätare eller ägde samtidigt dessa olika egenskaper. Dialogen i dessa litteraturalster var i öfverensstämmelse med innehållet. I de tragiska scenerna hördes det mest svulstiga patos, späckadt af moraliska lefnadsregler med ett aldrig sinande förråd af de vackraste adjektiv, i de komiska förekom hvardagligheten och plattheten oftare än kvickheten.

Guilbert de Pixérécourt.

Under fyrtio år behärskade dessa melodramer bulevardteatrarna och utgjorde publikens förtjusning. En bland de förnämsta författarna inom denna genre var Merciers efterföljare Guilbert de Pixérécourt, bland hvars arbeten många blefvo ryktbara och gällde såsom typer inom sin art. Åtskilliga af dem letade sig väg till oss och blefvo äfven här särdeles omtyckta, såsom *"Coelina"*, som gafs fyrtio gån-

ger, *"Grefven af Castelli"* sjuttiofyra gånger, *"Två männers hustru"* tjugusex gånger, *"Mohrerne i Spanien"* fyrtio gånger, *"Prins Tekeli"*, som gafs på Djurgårdsteatern trettiotvå gånger, samt *"Polska grufvan"* och *"Kuluff"*, hvilka dock blefvo uppförda

Karl Fredrik Berg såsom Crispin medicus.

först i slutet af 1809, och om hvilka vi få tillfälle att tala längre fram.

En fransk treaktskomedi, som skänkte den tidens publik högtider af skratt, var den gamla af Hauteroche skrifna "Crispin médecin", för hvilken Ludvig XIV hade en alldeles särskild förkärlek. Det var den enda han ville åhöra, då han var bekymrad, illamående eller vid dåligt lynne, om man får tro

hans samtida. Redan i slutet af 1760-talet roade den under namn af "Doktor Truls" åskådarna på teatrarna i Bergstrahlska huset och vid Järntorget. Den uppfördes sedan på Eriksbergsteatern och, benämnd "Doktor Crispin", på Munkbroteatern. I mars 1800 togs den upp på den kungliga scenen i en ny öfversättning af Widerberg kallad *"Crispin medicus"* och gafs där under årens lopp närmare hundra gånger. I synnerhet den ypperlige komikern Karl Fredrik Berg firade i titelrollen verkliga triumfer. Innehållet är, att en gammal änkling, Lisidor, friar till doktor Mirobolans dotter, hvilken dock älskar Lisidors son Géralde. Fadern har doktorns löfte, sonen moderns och dessutom kammarjungfrun på sin sida. Géralde, som studerar vid akademien, har i hemlighet begifvit sig till staden och skickat sin dräng Crispin förut för att begära pengar af fadern och för att lämna ett bref genom kammarjungfrun Lisette till hans hjärtas utvalda. Innan han hinner utföra sitt ärende, höres frun nalkas, och han kan icke komma undan. Lisette råder honom att lägga sig på bordet och föreställa ett lik, som doktorn skall dissekera. Gumman tittar på honom och beklagar en så ung karls öde. Knappt har frun gått, förrän man hör doktorn komma, och Crispin måste åter upp på bordet. Doktorn får se det låtsade liket och frågar Lisette om det. Hon ljuger ihop en historia, och då doktorn finner kroppen ännu helt varm, vill han tvärt skära upp honom. Lisette lyckas emellertid lura honom ut ur rummet. Just som Crispin vill skynda bort, knackar det ånyo på dörren, men nu nekar han absolut att än en gång lägga sig på bor-

det. Lisette ikläder honom därför en doktors dräkt och går att öppna. In träder en sockenskolmästare, som vill bli älskad af en ungmö, och Crispin ordinerar honom en dosis piller. Därefter kommer en flicka för att fråga honom, hur hon skall kunna få igen en liten hund, som hennes matmor förlorat. Hon får också piller att ta in. Slutligen råkar han ut för doktorn själf, som vill inhämta sin ämbetsbroders råd i fråga om en patient. Crispin, som icke kan komma undan honom, ordinerar till doktorns stora förundran piller åt honom också. Slutligen kommer Lisidor, igenkänner Crispin, allt blir förklaradt och slutar på bästa sätt. Sedan pjäsen spelats i flera år, nödgades man en afton på grund af ett hastigt påkommet sjukdomsfall utesluta älskarinnans roll, och sen dess gafs pjäsen alltid utan henne, något som nog icke så lätt låter sig göra med hvilken komedi som helst.

Hvad de tyska författarna angår, torde för den tiden i allmänhet gälla, hvad som helt ironiskt anfördes i månadsskriften "Carolina", hvilken utgafs i Lund: "Hvarken Emilia Galotti eller Miss Sara Sampson eller Clavigo, Stella eller Dyveke får man se på vår smakfulla skådeplats. Herr von Kotzebue, den ömme, den starke, den människokännande herr von Kotzebue, se det är vår ledstjärna i smakens värld. Fritt må afunden kalla hans flesta pjäser för skenfagra foster af yrslan, hvilka äro utan sannolikhet i händelserna, utan människokännedom i karaktärerna, af ett tomt, ett tröttsamt ordsvall och skakande hjärtat med några vilda drag. Vi skola veta att värdera detta, tyvärr, annorstädes så obilligt be-

dömda snille." Goethe var visserligen bekant genom sin "Werther" här liksom i det öfriga Europa, men hans dramatik var för oss lika okänd som Schillers, och det är öfverhufvud taget först genom fosforisterna som dessa skaldekonstens heroer blifva kända i Sverige. Ett karakteristiskt exempel på underlig oförståelse lämnar biskop Bjurbäcks 1821 utkomna öfversättning af Schillers "Kabale und Liebe", där det i första akten säges: "Den unge baronen kommer ifrån det med en klädesborste: all olycka öfver spelmannen." (Der junge Baron bringt's mit einem Wischer hinaus...). *"Kabal och kärlek"*, som först 1833 gafs i Stockholm, uppfördes redan 1802 i Göteborg af Lewenhagen-Åbergssonska sällskapet, men kunde ej gifvas mer än en gång. Utvecklingen blef åskådarna för pinsam och katastrofen för uttänjdt ohygglig.

Samma år gjorde en annan tysk författare med mera framgång sitt inträde på den göteborgska scenen. Det var den store mästaren inom skådespelarkonsten, Iffland, med sin treaktsdram *"Förmyndaren"*, som dock aldrig nådde hufvudstaden. Däremot gafs året förut i Stockholm på Kungliga teatern ett annat af hans stycken, *"Bröllopsgåfvan"*, skådespel i fem akter, som gjorde stor lycka och uppfördes några och sextio gånger. Liksom hans andra stycken skildrar det med mycken sanning scener ur medelklassens lif, och karaktärerna tyckas gripna ur verkligheten. Pjäsen fick ett förträffligt utförande. Hofrådet och hans hustru spelades af Lundberg och Maria Franck, deras barn af Åbergsson och Karolina Deland, och hofrådets bror, kommissarien Wallman med de korthuggna replikerna, alldeles utmärkt af

Hjortsberg. Detsamma kunde man säga om Widerberg, styckets öfversättare, såsom den ädle Darner, Ebba Morman såsom den sippa mamsell Agata och Deland såsom lagman Gripman. Denne kalle egoist, som är allt för sig själf och öfvertygad om sin egen förtjänst utan förmåga att bedöma andras, som är likgiltig för brottet men fruktar vanhedern, spelades sedan af Schylander, hvilken lär ha varit utomordentlig i rollen. Ett skådespel i fem akter af Iffland, som väckte rätt mycket bifall, var *"Spelaren"*, hvilket uppfördes första gången på Djurgårdsteatern i juni 1808 och där gafs ett par och tjugu gånger.

Shakspere, denne "litteraturens skogsmänniska", såsom Leopold med Voltaire kallar honom, nådde oss tidigare än de tyska klassikerna, tack vare att han förelåg i fransk tolkning. Både Ljunggren och Levertin påpeka hans inflytande på Gustaf den tredje, som naturligtvis läst honom i Letourneurs berömda, Ludvig den fjortonde tillägnade öfversättning. Bland mycket annat äro spökscenerna i *"Gustaf Vasa"* i detalj kalkerade på *"Richard III"*. Men uppförd på Stockholms teatrar blef den store britten först under Karl XIV Johans tid. Om hur dåtidens franskbildade svenskar uppfattade Shaksperes tragedier kan man få en föreställning genom Zibets bref från Paris 1784 till Gustaf den tredje. Han skrifver på franska efter en representation af *"Kung Lear"*: Jag var chockerad för att icke säga skandaliserad af denna bisarra blandning af det löjliga med det patetiska, af tragedi, idyll och dårhus, af osannolika karaktärer och händelser. Oaktadt Brizards talang och makalösa utseende, oaktadt det in-

tresse, som figurens rang, ålder och olyckor borde uppväcka, kunde jag icke låta bli att skratta." Och då han kort därefter fått se premiären af "*Macbeth*", anser han denna tragedi för en andra del af "Kung Lear". Han berättar, att första akten blef lifligt applåderad, men att mummel sedermera förekom oftare än applåder, och skrifver slutligen: "Om man på detta sätt fortsätter att från scenen förvisa all nobless och anständighet, skulle det icke förvåna mig, om jag en vacker dag på Operan finge se Jupiter berusa sig, Mars slåss på en marknad och Venus göra något ändå värre."

Märkvärdigt nog uppenbarade sig Shakspere i svenska landsorten långt innan han framträdde i hufvudstaden. I mina anteckningar om Gustaf III:s teater omtalas, huruledes den Seuerlingska truppen redan 1776 för första gången gaf "*Romeo och Julia*" på Norrköpings teater, att detta skådespel 1781 uppfördes i Göteborg under herr von Blancs direktion, och att "*Hamlet*" 1787 gick öfver samma scen i Andreas Widerbergs gestalt. Att Shakspere redan då spelades i Göteborg berodde utan tvifvel på, att engelskt inflytande länge gjort sig gällande i den stora handelsstaden vid Göta älfs mynning.

Men om Shakspere den tiden förvägrades hemortsrätt på Stockholmsscenen, blef en hans landsman, Richard Cumberland, så mycket välkomnare med sin femaktsdram "*Juden*", som väl icke tillhör den engelska teaterns bästa alster, men dock utmärker sig genom ypperliga scener, kraftig karaktärsteckning och verklig kvickhet. I titelrollen, juden Schewa, firade Lars Hjortsberg genom sin förträffliga upp-

fattning och återgifvande af denna egendomliga karaktär en af sina varaktigaste triumfer, liksom äfven Louis Deland, lifligt hyllades såsom Jabal, judens utsvultne men alltid lika muntre och munvige betjänt. Då man besinnar, att pjäsen gick öfver hundra gånger, att publiken grät af rörelse, och att judarna i

Lars Hjortsberg såsom Juden.

Stockholm, hänförda af Hjortsbergs mästerliga spel, skänkte honom en gulddosa fylld med dukater, kan man förstå, hur hans konstnärsskap under årens lopp mer och mer utvecklat sig, och hvilken stor skådespelare han redan nu hade blifvit i den borgerliga dramen och lustspelet. Med en förvånande naturssanning förmådde han uttrycka hjärtats alla lidelser

af sorg och glädje, ömhet och harm, sällhet och förtviflan, hvilka, på samma gång replikerna bröto fram öfver hans läppar, återspeglades i hans blick och anletsdrag.

Sålunda gestaltar sig i korta drag den kungliga svenska talscenens utveckling under slutet af sjutton- och början af aderton-hundratalet. Det pseudoklassiska dramat är på väg att gå under. Man söker mer och mer frigöra sig från de tre enheternas tryckande tvång, från tidens, rummets och handlingens enheter, och äfven innehållet förändrar karaktär. Antikens hjältar försvinna, det tredje ståndet framträder på scenen liksom i staten. Man ser nu den harneskprydde riddarens gestalt vid skön jungfruns sida skrida fram öfver tiljorna lik en medeltida drömsyn, omgifven af sagans trollska skimmer, och romantikens drama börjar sitt segertåg öfver Europas scener.

* *
*

På sångscenen gaf man alltjämt de stora operorna af Gluck, Naumann, Sacchini, m. fl. ehuru rätt sparsamt. Så hade *"Iphigenie uti Auliden"* vid reprisen 1802 i flera år varit försvunnen från repertoaren. Musiken till denna mästerliga lyriska tragedi intager visserligen icke första rummet bland den odödlige Glucks förträffliga arbeten, men har dock med skäl ända från dess första framträdande på scenen utgjort alla kännares förtjusning och mottogs åter med det största bifall af publiken. Kritiken tyckte

emellertid, att orkestern kunde ha nyanserat bättre, och att solisterna i allmänhet sjöngo för långsamt. Till och med Karsten förebråddes att en och annan gång ha glömt den lågande häftigheten hos den karaktär han framställde och tagit "ett steg ned till en vanlig älskares langurösa expression". Man kinkade

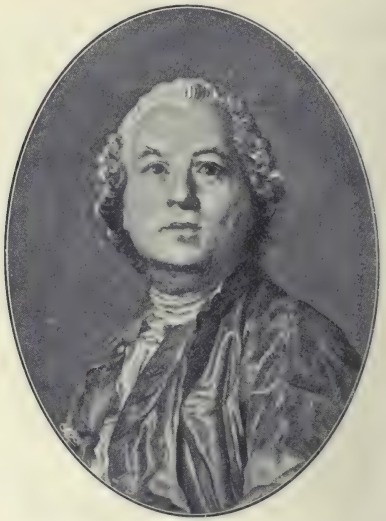

Christoph Willibald Gluck.

äfven på balettmästaren och tyckte, att figuranternas dans saknade hvarje uttryck. "Ser man ej nästan alltid på teatern gudar och vallhjon, väder och floder, hjältar och barn, prinsessor och pigor, greker och barbarer, otaheiter och svenskar dansa på ett och samma sätt? Blir icke denna monotoni, detta länge sedda och alltid återsedda slutligen rätt ledsamt? Är det icke möjligt att äfven i denna konst ha uppfin-

ning och låta smaken ge omväxling och kolorit åt det som framställes? Skulle icke en kompositör i konsten med kännedom om historien, om äldre och nyare nationers seder och bruk vid deras gudstjänster, fester, kämpalekar och danser, med något begrepp om skulptur och teckning, kunna göra teater-

Herr och fru Casagli dansande ett pas de deux i första akten af operan "Iphigenie" 1802.

dansen intressant och för åskådaren bilda taflor lika instruktiva som pittoreska och förnöjande?" Man längtade tydligen redan då, liksom hundra år senare, efter en danskonstens renässans. Kören tycks dock under årens lopp ha allra mest försämrats. Den sjöng icke alltid i takt och alldeles för ofta falskt. Dessutom deltog den icke alls i det, som tilldrog sig

på scenen. Dess medlemmar hade, liksom ännu i dag koristerna på teatrarna i Italien, blickarna endast riktade på kapellmästarens taktpinne eller på åskådarna i salongen och frågade föga efter, om hjälten eller hjältinnan eller kanske bådadera vredo sig i dödskval framför deras fötter. Kritiken råder t. ex. de herrar och damer af kören, som omgifva fru Müller i den af henne så mästerligt spelta tredje akten af *"Iphigenie"*, att skaffa sig något begrepp om det, som föregår omkring dem, "och icke genom en animalisk liknöjdhet, en dödlik brist på deltagande, fördärfva den illusion aktrisens lifliga spel väcker". Man började nu äfven offentligen fordra en öfverensstämmelse i kostymen med den tid och det folk, där handlingen föreställes tilldraga sig, något som onekligen höjer illusionen och ökar kännarens nöje. Efter hundra år ha vi omsider hunnit så långt, att den manliga dräkten numera oftast är alldeles riktig. Den kvinnliga däremot är fortfarande lika ofta oriktig, beroende på aktrisens fåfänga eller obenägenhet att vika från dagens mod, parad med vederbörandes artiga eftergifvenhet.

Den 29 januari 1801 uppfördes för första gången *"Renaud"*, opera i tre akter med musik af kapellmästaren Hæffner och baletter af Terrade. Titelrollen sjöngs af Karsten, den syriska prinsessan Armide, hans älskade, af kapellmästarens fru, född Gertrud Forselius, och hennes fader Hidraot af den kalle och stele men med en förträfflig röst begåfvade bassångaren Savenius. Maria Franck sjöng amasonen Antiope, och Jeannette Wässelius, Ulrika Wennerholm och Anne-Sofie Frodelius hade mindre partier.

För öfrigt uppträdde asiatiska konungar, saracenska höfdingar, furier, nöjen och lekar. Operan gjorde emellertid ingen lycka, och den tidens milda kritik jäfvade icke allmänhetens omdöme. Den påpekade den själlösa musikens brister, hvilken man påstod täflade i obehag med de hårda harmonierna.

Kristian Hæffner.

Kristian Hæffner var född i Kur-Hessen 1759. Han var musikdirektör vid flera teatrar i Tyskland och anställdes 1780 såsom organist vid Tyska kyrkan i Stockholm. Följande år biträdde han kapellmästaren Naumann vid inöfningen af *"Cora och Alonzo"* och blef 1783 sångmästare vid Operan. 1794 erhöll han fullmakt såsom kapellmästare. 1787 gifte han sig med den framstående skådespelerskan Gertrud

Forselius, från hvilken han skildes 1807, och dog 1833. Hæffner var ett original, på äldre dagar en liten gubbe med en krans af grått krusigt hår, lifliga ögon, platt näsa, bred mun och talade med strömforsens häftighet en barbarisk rotvälska af nedersaxiska och svenska. Inom teatern och Musikaliska akademien var han ett ständigt föremål för begabberi och missaktning. Man gjorde sig lustig öfver hans häftighet och hans rotvälska, hvaröfver han blef ännu mera rasande. "Agtriseback", "ferpannete pyke" lät det då. Med hela kapellet låg han i beständigt gräl, han tåldes af ingen, och det berättades, att de berömda valdthornisterna Steinmüller en gång så handgripligen tillrättavisat honom, att han blef sängliggande. Han måste skicka efter dåvarande konsertmästaren Du Puy för att be honom anföra. Du Puy, som kände till historien, sporde deltagande efter hvad som fattades honom. "Jack er ferpannet schuck, jack tror jack fått schlag", sa' Hæffner. "Många?" frågade Du Puy med en ironisk min.

Hans intolerans mot alla nyare kompositörer, såsom Weber, Rossini, m. fl. var otrolig. Hans påstående var ständigt: "Entel, Kluck und Pack (Hændel, Gluck och Bach) er Kut Fater, Kut Sohn und ten Helge Ante i musikken, resten er pare tynge!" För det allmänna lugnets skull måste han slutligen aflägsnas. Han kom då, 1808, till Uppsala såsom director musices, och med honom började den akademiska musiken en ny tideräkning. Hans företrädare, en gammal f. d. lifdrabant vid namn Leijel, spelade en erbarmlig fiol, och de, som hört det aka-

demiska kapellet under hans anförande visste, att Hans Järtas svartmålning af musiken vid prins Gustafs födelse, då han försvarade de anklagade i den beryktade musikprocessen, var efter naturen. Erik Gustaf Geijer skrifver i ett bref till sina föräldrar 1805 om en konsert, som han föröfrigt högeligen berömmer: "Men Leijel et Comp. var också med, och de skulle kunna skämma bort en konsert för själfva änglarna i paradiset." Hæffners ovanskliga heder är att ha skapat den svenska studentsången och körer, som ännu räknas bland dess dyrbaraste skatter. Jag behöfver endast erinra om "Under Sveas banér", "Vikingasäten" och "Låt dina portar upp", och han har dessutom den förtjänsten att ha gifvit rätta klaven till våra gamla folkvisors uppteckning. Lika missaktad som gubben var i Stockholm, lika allmänt aktad och afhållen var han i Uppsala. Hans fel voro sådana som ungdomen lätt förlåter, hans egenskaper sådana som den lätt älskar. Han lefde med en stor familj i en glad fattigdom, säger Geijer, och var i alla lifvets förhållanden en god man. 1833 ristades på en åt honom upprest minnesvård å Uppsala kyrkogård: "I svenska toner lefver främlingens minne."

Förutom iscensättandet af Hæffners opera sysselsatte man sig på sångscenen med att fortfarande göra åtskilliga repriser på de från den inköpta Stenborgska teatern kända succèspjäserna. Sålunda gafs bland annat den uppsluppna operacomiquen "*Nunnorna eller Besökelseklostret*" ett sjuttiotal gånger. Likaså Envallssons "*Colin och Babet*" och "*Mor Bobis bröllop*" med Schylander i sin gamla glansroll, mor Bobi. Åt samme författares "*Kronfogdarne*" förlä-

nade Hjortsberg ett nytt och långt lif. Hans öfverdådigt roliga Polykarpus blef en af hans mest berömda roller. Hans högdragna ämbetsmannamin, med hvilken han sökte tygla den enfaldige bondhopen, var ovärderlig liksom hans muntra förtrolighet och nedlåtande sätt mot fader Ambrosius, när

Lars Hjortsberg såsom Polykarpus.

han begär den rike traktörens dotter till äkta, och slutligen hans roliga åtbörder under ruset. Oförglömmeligt för den som skådat det lär i synnerhet ha varit hans sätt att krafla sig in på scenen genom dörren till värdshusbyggningen. Först såg man ett finger stickas ut och omkring dörrposten, så ett till och så småningom de öfriga, hvarefter han med en

slingerbult raglade in genom dörröppningen och klamrade sig fast vid husgafveln. Där stod han kvar en lång stund och brottades mot väggen under de mest löjliga försök att komma därifrån, allt medan han sjöng den kända visan:

"Hej! det vinet smakte godt, pirum,
men jag tror jag rus har fått
cum colleri perse pirum,
pirum nostrum parium
cum colleri duridarium." o. s. v.

Slutligen ramlade han omkull under trädet, i hvilket hans medbroder blifvit upphissad i gungan. Den där tiden, då det icke var någon skam att berusa sig, icke ens inom de högre sällskapskretsarna, och man jämt såg druckna personer både inomhus och på gatorna, hade publiken ofantligt mycket roligare åt dessa befängda upptåg än hvad den kanske skulle ha i våra dagar, och med Hjortsberg såsom Polykarpus gick pjäsen på Kungliga teatern ytterligare öfver hundra gånger. Den gamla älskvärda, gladlynta folklifsbilden *"Tillfälle gör tjufven"*, som sedan 1788 stått på Munkbroteaterns spellista och där gifvits femtiotvå gånger, rönte en ännu större framgång på de Kungliga teatrarnas tiljor, då dess lifliga scener våren 1802 ånyo framfördes i rampljuset. 1859 hade den hunnit gifvas närmare hundrafemtio gånger och återupptogs vid Operans sekularfest 1882. Pjäsen gafs ursprungligen af hofvets damer och herrar på Ulriksdals slott 1783, vid hvilket tillfälle Karl Mikael Bellman sammanskref och utförde den rolige Marktschrejerns roll, en figur som han

ånyo använde i det af honom till firandet af Gustaf IV Adolfs födelsedag 1794 författade och af hofvet spelade divertissemanget *"Mantalsskrifningen"*. På Kungliga teatern utfördes rollen af Hjortsberg, som

Lars Hjortsberg såsom Marktschrejern.

var särdeles lustig i sin lilla scen och sjöng sina kupletter till publikens nöje:

"Fifat, fifat charmante Margret!
Schene Spillewerk unt schene Raritet!"

Hjortsbergs röst var visserligen beslöjad och icke utan ett slags näsljud, men hans ypperliga sätt att säga kupletterna ersatte hvad som saknades i röstens klang.

"Ariadne på Naxos", som redan 1786 gafs hos Stenborg, denna melodram i en akt, till hvilken Georg Benda af den berömda skådespelerskan Brandes inspirerats att skrifva en utsökt musik, återupptogs 1802 med Karolina Deland i titelrollen och Cederholm såsom Teseus, hvilka spelade sina roller till åskådarnas fulla belåtenhet.

Äfven flera nyheter sattes upp, som vunno publikens bevågenhet, såsom tvåaktsoperetten *"Gubben i bergsbygden"* med Andreas Widerberg i titelrollen och Deland som den enfaldige drängen Zozo. Den är ett af dessa gamla sångspel, som lefver kvar i minnet ännu i våra dagar, tack vare Dalayracs lekande musik. Likaledes de glada enaktarna *"Poeten i sitt hus"* med musik af Bruni, *"Operakomiken"* med musik af Della Maria och *"De begge arrestanterne"* med musik af Dalayrac, där Karolina Deland i den kvinnliga hufvudrollen lär ha varit mer än vanligt intagande. Till *"Torparen"*, med Widerberg i titelrollen, och den mycket populära *"Ondsinta hustrun"* med Karolina Deland, eller Kuhlman, som hon då kallade sig, var musiken komponerad af Bernhard Struwe, en af Harmoniska sällskapets verksammaste medlemmar. Han var född i Stockholm, studerade musik i Wien och blef vid sin återkomst till Sverige organist vid Tyska kyrkan i Norrköping, hvarifrån han sedan flyttade till Stockholm, där han dog 1826. Ett större musikverk blef också uppfördt på Arsenalsteatern nämligen *"Vattendragaren"*, Cherubinis underbara skapelse, med den härliga uvertyren, som i skönhet söker sin like, den öfver all beskrifning förtjusande sextetten, soldatkörerna i andra akten

och den stora ensemblen i tredje. Operan med Widerberg såsom Mikeli blef en af publikens favoritpjäser och har ända till våra dagar bibehållit sig på repertoaren. En af den italienske komponisten Ferdinando Paërs numera föråldrade fyrtionio operor,

Luigi Cherubini. Efter gravyr af Sirotkin.

"*Sargines*", heroisk komedi med sång i fyra akter, af samma innehåll som Monvels på Munkbroteatern med Dalayracs musik gifna skådespel, uppfördes i ny bearbetning och med balett af Deland. Det effektfulla, grant uppsatta stycket vann nu större bifall än hos Stenborg och gick nära fyrtio gånger i olika repriser. Konung Filip August spelades af Ceder-

holm, Sargines af Lindström, hans far af sedermera sångmästaren vid Operan Stieler, som hade en präktig basröst, men var omöjlig såsom skådespelare, och Sophie af Jeannette Wässelius.

Först tisdagen den 18 januari 1803 klockan sex på aftonen gafs ånyo en ny stor opera, *"Anakreon på Samos"* i tre akter, briljant öfversatt från franskan af Valerius med musik af Grétry och baletter af Terrade. Den uppfördes med anledning af drottningens kyrktagning såsom galaspektakel, som bevistades af konungen, drottningen, hertigen och hertiginnan af Södermanland samt engelske prinsen Vilhelm Fredrik, hertigens af Glocester son, för hvilken konungen fattat mycken vänskap och inbjudit att tillbringa vintern i Stockholm. Konungens på Samos parti sjöngs af Karsten, hans dotter af Franciska Stading och den sextioårige skalden Anakreon af Stenborg. Den var bland de sista roller han kreerade på den kungliga scenen, och han hade till mönsterbild för den gamle skalden valt sin åldrige vän, den frejdade annalisten Karl Kristofer Gjörwell, hvilken blef mycket smickrad öfver imitationen. Intrycket af operan förhöjdes af Terrades granna baletter, där Apollo utfördes af Ludovico Casagli, Terpsikore af Hedvig Hjortsberg, Venus af Kristina Åbergsson, född Hallongren, Kärleken, Bacchus och Pan af Filippo Taglioni, Bautain och Louis Deland. Innehållet är i största korthet, att prinsessan med en skön yngling inlåtit sig i en hemlig förbindelse, hvars följd är en liten änglalik gosse, som också förekommer i pjäsen. Hennes far, tyrannen, rasar häröfver och hotar att döda dem alla tre, men försonas omsi-

der genom Anakreons bemödanden. Såsom exempel på Valerius' förträffliga tolkning vill jag anföra följande rader. Då tyrannen ber skalden förtro honom sin vishetslära får han till svar:

"Jag bryter glädjens ros, som för mig blomstrar än,
af forna ljufva dar jag ofta minnet njuter.
Jag bäfvar ej för framtiden,
men jag för henne ögat sluter.
Jag vördar snillets rätt och tänkarns högre vett,
men, för min del, jag tror de föga båta.
Jag ser ej likars fel, och om jag dem har sett,
så skyndar jag att dem förlåta.
För afund, raseri och harm
jag aldrig än har öppnat denna barm.

Men all den känsloeld, som kärleken bereder,
ack! i mitt hjärta jag den bär!
Min envåldsherre nöjet är,
naturen är den gud Anakreon tillbeder.
Emellan njutning och begär
jag drömmer bort det lif mig gudarna beskära.
— Nu känner du min vishetslära.

Operan blef emellertid uppförd endast denna enda gång. Konungen, hvars olyckliga fixa idéer allt mer fått makt öfver hans inskränkta omdömesförmåga och oerhörda högmod, fann sig i sin ömtålighet om den konungsliga värdighetens helgd högeligen förolämpad af någonting så otillständigt som att på en kunglig scen, inför hela hofvet låta en prinsessa, vore det också i urtiden och på Samos, befinna sig i en dylik situation, och han fann sig föranlåten att för de närvarande excellenserna och medlemmarna af diplomatiska kåren betyga sitt missnöje

och göra en ursäkt för sin teaterdirektörs bristande smak och omdöme. För att ytterligare markera sitt misshag lät han inkalla en ny fransk teatertrupp till Stockholm, förflyttade baron Hamilton till chef för densamma och lät Edelcrantz sköta den svenska

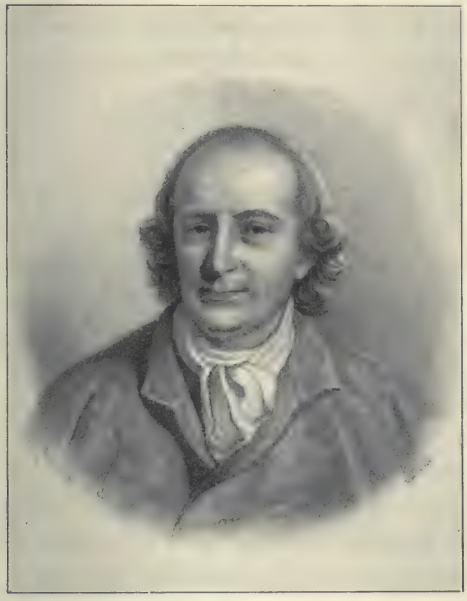

Karl Kristofer Gjörwell. Efter gravyr af J. Cardon.

scenen med dåvarande major Nordforss såsom andre direktör för Operan och öfverstelöjtnant Karl Brelin för talscenen. "*Anakreon på Samos*" var emellertid den sista nya stora opera, som i den kungens tid uppfördes här hemma.

Torsdagen den 14 juli 1803 gaf den kort förut anlända franska truppen sin första representation

på Stora operan, och både konungen och hans gemål samt änkedrottningen öfvervoro densamma uti de griljerade logerna. Man uppförde Dalayracs förtjusande sångdram *"Léon ou Le château de Montenero"*. Då konungen inträdde i sin loge, mottogs han af hela salongen med starka handklappningar för att betyga de närvarandes glädje öfver hans återvunna hälsa. Fransmännen blefvo ofantligt omtyckta af vår hufvudstadspublik i synnerhet af le beau monde, främst af teaterchefen baron Hamilton, för hvilken ingenting svenskt dugde. Monsieur Desguillons, vår gamle bekante från Gustaf den tredjes dagar, blef entreprenör för sällskapet, som räknade flera utmärkta förmågor bland sig. Madame Jolivet gjorde formlig furor genom sina fioriturer i Boïeldieus *"Le calife de Bagdad"*. Hon återvände till Stockholm 1812 och sjöng då några gånger mot Du Puy i *"Les deux prisonniers"*. En annan förträfflig sångerska var Cathérine Angelier, vidare madame Ducaire, och herrarna De Lille, Angelier, Lavillette, m. fl. Monsieur Pitou hänförde åhörarna i synnerhet såsom den unge älskaren i *"Le-château de Montenero"* och såsom kalifen i Bagdad. Då en ung dam af societeten yttrade sin förtjusning öfver honom och fann honom vacker, sade dåvarande öfverste Skjöldebrand, när han fick höra talas om detta: "Nå, det kan lätt gå öfver. Laga bara, att hon får se honom på närmare håll!"

Den mycket teaterintresserade Klas Livijn skref till sin vän Hammarsköld om dem följande omdöme: "Med fördomar mot Franska teatern gick jag dit, till en del utan dem gick jag därifrån. Onekligen

hafva fransoserna företräde. De spela enligt naturen, man skulle tro dem vara i den ställning de spela. Så väl, så naturligt sker det. Jag såg en spela spetsbof, och han gjorde det på det mest intressanta sätt. Jag förstod ej hvad orden betydde, men på hvarje min såg jag, hvad han menade. En annan agerade spratthök lika förträffligt, en annan åter betjänt, och det på det mest löjliga sätt i världen. Du bör veta, att pjäsen var komisk. — Äfven fruntimmerna spelade komiska roller oändligen väl; men i de tragiska, där synes de kommit öfverens med de svenska att täfla uti att spela galna. De känslofullaste grimaser uppväcka en helt och hållet motstridande tanke hos mig, ty andra människor hafva af naturen blifvit begåfvade med den häftigaste instinkt att klappa i händerna vid hvarje känslofull Danviksfukt. Jag vet, att jag inte förstår detta ämne, ty jag har inte läst Engels mimik; jag har kanske förvända begrepp rörande framställningssättet, men jag söker natur. Jag vet, att *jag* i den situationen ej kunde röra mig på samma sätt. —"

I sammanhang med detta Livijns yttrande om franska truppen torde det ha sitt intresse att anföra, hvad han skrifver till samme vän om framförandet af Kotzebues berömda "*Johanna af Montfaucon*" på den svenska scenen: "Jag menar, att du har läst denna pjäs af Kotzebue, och jag tror, att du snart skall komma att förlika dig med honom. Personerna speltes äfven ganska väl, i synnerhet Filip af Hjortsberg. Guntram spelades ock utmärkt väl, i synnerhet den scenen, hvarest han drar dolken och utropar: "stål för guld". Där lyste röfvaran-

förarn fram. Fru Deland, som spelte Hildegard utmärkte sig såväl nu som flera gånger genom sin oskyldiga naivité. Du skulle se henne spela, jag är alldeles intagen af hennes person i denna forntidens dräkt; det språk hon talade, allt tecknade en af flyktade tiders oskyldiga flickor, som, fastän de ej ägde så många partier och kunde sladdra franska, dock gjorde sig älskade genom kvinnans högsta

Klas Livijn. Efter anonym teckning.

prydnad, oskulden och ett godt hjärta. Ja, dess aktion var så mästerlig, att jag tviflar, om någon i Sverige kan jämföras med henne. Men detta kan jag ej säga om mamsell Franck, som spelade Johanna. En ful figur, en af débaucher fördärfvad och utmagrad varelse, steg fram att predika dygd, precis som en bock skulle predika återhållsamhet och måttlighet i en sädesåker. Och dessutom hvilka anfäktningar! Du skulle tro, att hon vore alldeles

rasande. Förmodligen anfäktade sig hela den svinahjorden, i hvilken Jesus indref djäflarna, ej så fasligt, ty snedsprång, dängskutt — jag kan ej finna några mera passande uttryck — voro så förryckta, att jag i hast trodde mig flyttad på Danviken, och åskådarna, öfver hvilka en häftig klappningsanda nedkom från höjden, kunde just ej heller öfvertyga mig om motsatsen. Men, bror, dåningarna de voro mästerliga, ty hon föll ihop som en fällknif. Dessutom skulle hon vara sjuklig utaf sig, så det var ganska naturligt.

Vet du, om alla präster i Svea landom öfverflyttade alla sina fukter, när andan faller på dem, på *en* präst, skulle denne präst ändå ej öfvergå hennes sätt att uttrycka sina böner, ty de voro så, att faen själf, om han fick se en sådan andäktig läsare, skulle inte, om han också hade kontrakt med blodsunderskrift, våga att knipa en fattig syndare. Det vore ganska väl, om några af våra nya adjunkter ville fara dit och lära sig några gester.

Det sorgliga i Johannas belägenhet verkade så starkt på mina känsliga nerver, att jag utbrast i gapskratt. En tre eller fyra röster hördes göra mig sällskap af hjärtans grund; men i en hast grep det hedervärda publikum sig an med en applåd. Jag trodde det vara en pik och klappade med, men — hvad tror du väl? — det var rena allvaret; på min ära var det inte det. Jo, så går det, när man tänker i fåvitsko. Men redan för mycket om mamsell Franck."

När man läser denna Klas Livijns drastiska beskrifning på Maria Francks berömda framställning af Johanna af Montfaucon, kan man förstå, att hon,

såsom elev af den ryktbare franske skådespelaren Monvel, liksom äfven öfriga agerande i de tragiska scenerna använde den högtrafvande diktion och det starka spelsätt, som fransmännen ännu i dag inom tragedien till en viss grad bibehållit, och som äfven de tyska skådespelarna af den gamla skolan begagnade. Såsom deras siste framstående representant får man väl anse den för några år sedan aflidne tragikern Adalbert Matkowsky, den siste skådespelaren af den moraliska halt, som Rousseau i så kraftiga färger skildrade i sitt berömda bref till d'Alembert.

Alexandrinen var under den gustavianska tiden på vår scen erkänd såsom uttryckssättet för det högstämda och poetiska, och man talade den så, som man af fransmännen fått lära sig det. På samma sätt behandlade man sedermera den af alexandrinens mästare, Leopold, så omhuldade femfotade jamben. Men man betonade ofta nog versmåttet för starkt och framhäfde rimmen ända till öfverdrift, hvarigenom en oupphörligt återkommande höjning och sänkning af rösten, en sjungande entonighet uppkom, som uttröttade åhörarna. Några af de sceniska artisterna gingo då till en motsatt ytterlighet och kastade alldeles bort det rytmiska framsägandet af versen. I slutet af den period, med hvilken vi här sysselsätta oss, lofordades till exempel Ahlgren, Hjortsberg, Schylander, Cederholm och fru Kuhlman för att de halkade öfver "de tröttande rimmen" och uttalade versen som prosa. Detta felaktiga beröm visar, att de öfriga skådespelarna hade för vana att framhålla rimmen på bekostnad af sammanhanget och trumfa fram versmåttet, så att det slutligen verkade pinsamt

på publiken. Tragediens hjältar och hjältinnor rörde sig icke heller på scenen på vanligt sätt, utan den alldeles sträckta öfverkroppen liksom drogs upp ur höfterna med mer eller mindre styfva knän under ett långsamt framskridande, hvarvid den fot, som tog steget, med en liten stöt sattes i golfvet. När man stod stilla, hvilade hela gestalten på den ena foten, under det att den andra endast med tåspetsen vidrörde marken. Gesterna voro öfverdrifna, enligt nutida begrepp, och råkade vid patetiska utbrott alldeles ur jämnvikt. Armarna sågade luften, benen skrefvade, och händerna skakades våldsamt. Hamlets visa råd till de agerande voro tydligen alldeles okända för den tidens aktörer, och när ändtligen den store brittens underbara skådespel uppfördes hos oss, uteslöto de första bearbetningarna den lärorika scenen, såsom saknande intresse för publiken. Dåtida tragedier och melodramer både på vers och prosa inbjödo också formligen de uppträdande till ett dylikt starkt spelsätt genom de oerhörda skurkstreck man där begick mot hvarandra, genom de jämmerfyllda klagolåtarna i ett svulstigt språk och de gräsliga samvetskvalen i långrandiga monologer. Det omtalas också ibland i pressen, huruledes många af våra storheter skreko sig hesa redan i tragediernas första akter och med möda kunde genomföra sina roller till slut. 1799 säger Journalen, då den i en anmälan af en nyutkommen pjäs omnämner, att öfversättaren bifogat anvisningar för de utförande, huru de böra uttala vissa stycken, och att sålunda hufvudrollens innehafvarinna, sedan hon vid en föregående replik blifvit påmind att deklamera *med känsla*, nu manas

att tala *med sansning:* "Hvar och en, som vet, huru svårt det är för våra aktriser att iakttaga den senast föreskrifna regeln, skall visst erkänna denna öfversättarens erinran för i allmänhet både giltig och nödig." Det var mot denna onatur i talet vår genialiske de Broen på sin tid ehuru förgäfves inlade sin gensaga, då han uppträdde i Leopolds tragedi *"Oden"*. En af de främsta skådespelarna från århundradets början, Gustaf Åbergsson, dref den franska skolans maner till det yttersta. Hans tragiska lidelsefullhet och svulstighet var svår. I de starka scenerna skrek han ut orden, eller också hväste han fram dem och rullade med ögonen, men beundrades mycket af alla, som hyllade den skolans grundsatser, och de voro den tiden de allra flesta. Men samme man var också samma skolas lärjunge i komedispelandet, det vill säga högst utmärkt. En sådan grandseigneur som han har ingen framställt hvarken förr eller senare, liksom heller ingen öfverträffat honom såsom Tartuffe. På samma sätt var Hjortsberg i högsta måtto förträfflig i den Molièreska komedien, bland annat såsom Mascarille i *"De löjliga preciöserna"*, *"Den girige"* och framför allt såsom Orgon i *"Tartuffe"*, i hvilka pjäser han af Monvel undervisats i det franska spelsättet. Personer, som sedermera sett samma stycken utföras i Paris, försäkrade, att det till och med i detaljerna funnos förvånande likheter mellan honom och de franska artister, hvilka utförde hans roller, något som visar, huru väl de Molièreska traditionerna bevarats genom århundradena.

Till den tragiska öfverdriften i spel och tal kom-

mo äfven de förkonstlingar, hvari vissa skådespelare under årens lopp förirrade sig. 1809 klagar en kritiker öfver primadonnans alltför breda uttal, så att hon sade tjarlek och hjarta i stället för kärlek och hjärta. En af vår scens prydnader under förra hälften af 1800-talet, Olof Ulrik Torsslow, försvagade intrycket af sin härliga röst genom det tillgjorda sätt, på hvilket han efter en tioårig teaterverksamhet började framsäga orden vid de patetiska utbrotten i tragedien. Till exempel:

> För fosterlandets väl och för dess gamla lagar
> jag offrat all min kraft i nätter som i dagar.

Här fördubblade han konsonanten g i rimorden och lade tonvikten på sista stafvelsen, så att det blef laggár och daggár. Dessutom uttalade han i allmänhet vokalen a i ett mycket högt tonläge. Dessa hans maner öfverskyldes naturligtvis af framställningens stora förtjänster i öfrigt, genom hvars sjudande värma och stormande kraft han ovillkorligen ryckte den stora publiken med sig, om han än stötte en och annan estetisk finsmakare för hufvudet. Men han fick efterapare, som under årtionden fortplantade detta konstlade sätt att tala, utan att äga hans geni, och då blef det mindre njutbart. Många bland oss äldre minnas nog ännu från ungdomstiden med ett småleende, hur det talades och agerades på landsortsscenen, när de dåtida tragedierna och melodramerna framfördes efter de traditioner dessa skådespelare hade från "den stora tiden". Och för mina öron ljuda ännu efter mer än fyrtio år Nils Almlöfs sätt att framsäga några rader i en af Edvard Bäck-

ströms enaktare, där han utförde den ålderstigne Gustaf Vasa:

"Och landet blef fritt,
ty hvar gjorde sitt,
och ingen var rädd hos herr Gösta!"

De två första raderna började han i vanlig ton, men åkte mot slutet af dem upp i hög diskant. Den sista raden däremot fördes småningom nedåt i den djupaste bas. Och han ansågs ändå ha modifierat sig efter den nyare tidens fordringar.

I komedien och lustspelet agerade och talade man för öfrigt långt friare och naturligare, ty man rörde sig där mera på verklighetens grund, om än skådespelarna stodo uppställda i en rad nere vid rampen och aldrig fingo vända ryggen åt åskådarna. Mot detta stela och det dagliga lifvet föga motsvarande spelsätt bröts hos oss först i slutet af 1840-talet, sedan Carl Sundberg en längre tid studerat de utländska teatrarna, hvarunder han äfven vistades tio månader i Paris, och framför allt efter Edvard Stjernströms utrikes resor. På hans scen, den dåvarande Mindre teatern, infördes det moderna franska konversationsstycket, och de unga franska realisterna, en Augier, en Sardou, blefvo där gifna. I midten af 1850-talet väckte det formlig sensation, då vid ridåns uppgång till en af den förres komedier de spelande sutto kring den öppna cheminéen på vänstra sidan af scenen i stället för att som vanligt stå nere vid rampen. De som mäktigt bidrogo till det realistiska spelets införande på våra scener i slutet af 1850-talet voro, utom Stjernström själf, Knut

Almlöf och hans hustru, född Betty Deland, liksom på kungliga scenen Edvard Swartz, med hvilken det psykologiska rollstudiet kan sägas hos oss ha tagit sin början, Elise Hwasser, född Jacobsson, och han, som tog upp manteln efter de patetiska älskarna från fyrtio- och femtiotalen, Axel Elmlund. Jag behöfver härvidlag endast erinra om de sistnämndas berömda återgifvande af *"Hamlet"* och *"Jane Eyre"* på 1850-talet samt *"Fäktaren från Ravenna"* 1862.

* *
*

För att nu återvända till Desguillons franska trupp, spelade den en gång i veckan på Operan och två gånger i veckan komedi på Arsenalsteatern. Den 2 april 1805 fick den till och med den äran att gifva galaspektaklet vid drottningens kyrktagning, hvarvid operan *"Dido"* uppfördes och bevistades af konungen, drottningen, kronprinsen, hertiginnan samt prinsessorna Sofia Vilhelmina och Sofia Albertina. Man förvånar sig med skäl öfver, att ej de svenska skådespelarna fingo uppträda vid ett sådant tillfälle, men måhända ville konungen därmed tydligt markera sin tilltagande ovilja mot institutionen. Fransmännen voro engagerade för tre år, men då de en afton längre fram på våren uppförde *"Ma tante Aurore"*, sårades konungens grannlagenhet ännu en gång af en prinsessas underbara missöden. Det förekommer i detta Boïeldieus sångspel en scen, där det ur en roman uppläses en berättelse om en prinsessa, som i en skog öfverfallits af stråtröfvare

och i en något oordnad toalett fastbundits vid ett träd, hvarvid några mindre vördnadsfulla repliker växlas. Detta uppväckte konungens högsta vrede, och truppen afskedades ögonblickligen genom ett kungligt bref af den 13 maj.

Äfven ett par italienare blefvo under Gustaf IV Adolfs tid anställda vid Kungliga teatern. Direktionen hade nämligen varit betänkt på att lifva Operans verksamhet genom sångpersonalens förstärkning, och sångmästaren Croelius utsändes för detta ändamål till Italien. Där engagerade han en kastratsångare Sebastiani och en signora Giulia Angelucci. Den förre kom emellertid aldrig att uppträda på scenen. Direktionen hade försport en allmännare motvilja mot personen och vågade därför icke släppa fram honom annat än vid några konserter. En recensent skref om honom: "Med en hes stämma i de gröfre tonerna släpar han sig till de finare genom en jamning, som man måste ha ett modernt italienskt öra för att icke finna högst obehagligt." Signora Angelucci var alldeles omöjlig som skådespelerska. Hon uppträdde endast en enda gång och gjorde då komplett fiasko. Som sångerska hade hon dock ganska stora förtjänster, ehuru rösten hvarken var stor eller fyllig, men hon hade den fullständigt i sitt våld och kunde göra med den hvad hon ville. Rullader, passager, löpningar och fiorituren förekommo därför i hennes sång ymnigare än den goda smaken medger. Det hände ej så sällan, att både rytm och melodi försvunno i grannlåterna. Erik Gustaf Geijer skrifver i ett bref, hvari han omtalar, att han varit på en Crusellkonsert: "Ingen

m:me Angelucci! Ingen Sebastiani! Hvarmed jag var rätt nöjd. Jag har hört dem en gång och kan därmed vara belåten. Det är ej röst utan fågelsång — och fula fåglar!"

Med några resande landsmän vann signoran däremot ett utomordentligt bifall, då de uppförde en liten operett *"Il brutto fortunato"*. Denna pjäs gaf anledning till ett lustigt impromptu af skalden Oxenstierna. Kellgren brukade likna honom vid en elektrofor, som man ej kunde vidröra utan att framlocka gnistor. Ehuru hans infall voro mer lekande än sårande, undsluppo honom dock sådana, hvilkas udd var hvass. På en soaré hos dåvarande öfverhofmästarinnan, grefvinnan de la Gardie, för hvilken den storväxte, fule baron Bennet gjorde sin, som det påstods, framgångsrika kur, ifrågasatte man att öfverflytta stycket till svenska. Någon anmärkte därvid, att man då måste ändra titeln, ty hur skulle det låta, om man återgaf den med "det lyckliga fula kreaturet"? Oxenstierna, som under samtalet suttit afsides och ritat af ett symönster, skref då på en papperslapp:

"Ehvad man ock må prata,
så öfversätts det lätt:
'La brutta fortunata' —
'Du lycklige Bennet!'"

* *
*

Den franska truppen hade under sin härvaro spelat flera operetter, som vunnit publikens synnerliga behag, och som efter deras afresa öfversattes och bibehöllo sin stora popularitet, såsom den nyssnämnda *"Califen i Bagdad"*, hvilken redan vid sitt första framträdande i Paris 1801 rönte en stormande

Lars Hjortsberg såsom Géronte.

framgång och ända in i senaste tid setts med nöje. Hos oss har den gått hundrafemtio gånger och gafs senast 1863. I *"Målaren och modellerna"*, hvars musik af Méhul "yrar af rikedom, yppighet och glädje" enligt Geijers uttryck, var Hjortsberg en öfverdådigt rolig Pelle Jonson Krycka och Deland en icke mindre förträfflig Räfklo. Operetten har på Kungliga

operan gått närmare tvåhundra gånger och stod ännu 1886 på repertoaren. Vidare *"En egendom till salu"*, *"Argsinte gubben"* och *"Slottet Montenero"* med Jeannette Wässelius och Axel Cederholm i de bägge älskandes partier och Anne-Sofie Frodelius såsom Veneranda, alla tre förträffliga. I synnerhet lär Cederholm utfört sin roll så mästerligt, att man gärna öfversåg med hans svaghet som sångare. Stycket uppfördes på de kungliga scenerna hundrasexton gånger, men en repris, som man på 1870-talet försökte på Djurgårdsteatern, misslyckades. Méhuls enaktsoperett *"Den föregifna skatten"* upplefde hundra föreställningar med Hjortsberg i girigbuken Gérontes roll och Deland såsom den listige betjänten Crispin, sedermera spelad af Karl Fredrik Berg. Uti *"Intrigen i fönstren"* med musik af Isouard fick publiken skåda något alldeles nytt i dekorationsväg, i det fonden upptogs af ett stort trevåningshus, där man kunde genom fönstren se allt, som passerade i rummen. Hjortsberg spelade där en olycklig älskare, en skefögd, fjäskig tapetserare, som stammade, och han skämde naturligtvis icke bort rollen. Pjäsen är en bland de längsta enaktare som finnes, ty den räcker i nära två timmar. I treaktsfarsen *"Herr des Chalumeaux"* med musik af Gaveaux beundrades samspelet mellan Deland i titelrollen och Hjortsberg såsom hans "gosse". "Det skall på hvad scen som helst räknas såsom mästerligt", skrifver en dåtida antecknare. En enaktare, som också obeskrifligt behagade publiken, var *"Den förmente prinsen"* med kuplettmusik af konsertmästaren Müller. Pjäsen är i och för sig en ren obetydlighet. Skräddaren Nadel

får genom ett bref veta, att landets arfprins reser omkring inkognito, och tror nu, att hans förrymde son, som just i detsamma återkommer hem efter många års frånvaro, är "hans durchlauchtighet, landets uppgående sol, den allernådigste prinsen". Han

Lars Hjortsberg såsom tapetseraren Salinette.

sätter fram dubbla stolar åt honom och krusar och fjäsar på alla möjliga sätt, tills han efter en stund upplyses om rätta förhållandet. Det är alltsammans. Men då publiken såg Hjortsbergs minspel, när han satt på skräddarbordet och läste brefvet tvärsöfver bägge sidorna, hvarigenom de befängdaste meningar uppstodo, som han alls icke kunde begripa, kiknade

den af skratt. Det lilla stycket kvarstod på spellistan i trettio år och gafs hundratrettiofem gånger tack vare Hjortsbergs öfverdådigt rolige Nadel. Man försökte på 1850-talet ett par gånger att ge det ånyo men utan någon framgång. Hjortsberg var en mästare i att skapa roller, att bortkasta sin egen in-

Lars Hjortsberg såsom Nadel.

dividualitet för att framstå i en helt ny skepnad, så att karaktär, minspel, stämma och åtbörder sammansmälte till den figur han ville återge. På det sättet lyckades han ofta att af bara skräp, som nu denne "förmente prins", göra en kassapjäs. Det finns en anekdot om det stycket och Hjortsberg. Edelcrantz ville ej ge det, oaktadt Nordforss öfversatt det, eme-

dan han ansåg, att det icke kunde behaga publiken. Hjortsberg, som genast hade klart för sig, hvad han kunde göra af Nadels roll, var däremot af en annan mening, envisades att få upp det på repertoaren och garanterade, att det skulle gå femtio gånger. "Ja, kan herrn det", sa' Edelcrantz, "så ska' herrn också få recetten för femtionde uppförandet." "Tack", svarade Hjortsberg, "men jag anhåller att få skriftligt på det löftet." Direktören log och villfor Hjortsbergs begäran. Pjäsen uppfördes och gick med lysande framgång på grund af Hjortsbergs mästerliga spel. Det drog om ett par år, ty den tiden filade man icke på med samma stycke dag efter dag, tills det var utspeladt, men då pjäsen omsider gafs för femtionde gången, och publiken efter slutet med vanligt jubel hälsat den store skådespelaren, uttryckte direktören sin glädje öfver "det fulla huset". "Jag är också rätt glad", replikerade Hjortsberg, "ty recetten är min." — "Hvad säger herrn? Är herrn galen?" — "Nej", svarar Hjortsberg och tar fram direktörens skriftliga förbindelse, "här har jag beviset."

* *
*

Den håg för teatraliska nöjen, som under tjusarkonungens dagar så småningom bemäktigat sig alla klasser, fortlefde ännu under Gustaf IV Adolfs regering. Karakteristiskt är till exempel Adlerbeths meddelande till Rosenstein år 1798, att också i Sunnerbo, "en af det magra Smålands magraste bygder", uppfördes komedier af ett skådespelarband, som van-

drade omkring till herrgårdarna och till och med "vänjde bönder och tjänstefolk vid detta sublima nöje". Inom hofvet och societeten, hos Rudbecks, Cronstedts, Paykulls, Helvigs, m. fl. spelades flitigt sällskapsteater liksom inom de då mycket talrika sällskapsordnarna. Mot slutet af 1700-talet instiftades sällskapet *"Nytta och nöje"*, hvilket fick ett väldigt uppsving, sedan dåvarande öfverste Skjöldebrand under åren 1802 till 1805 blifvit detsammas styresman. Det hade sina sammankomster i Kirsteinska huset vid Munkbron och gaf både svenska och franska spektakler samt konserter. Där glänste såsom skådespelerskor den vackra mamsell Betty Edman, sedermera gift med handlanden Åbom, och mamsell Kristina Wikmanson, sedermera gift med den blifvande förste direktören för Kungliga teatern, presidenten Per Westerstrand. På herrsidan utmärkte sig köpman Winberg och den unge Axel Lindgren, sedermera expeditionssekreterare och redaktör för tidningen Granskaren. Man uppförde bland mycket annat *"Tancred och Clarinda"*, med ord och musik af Skjöldebrand, samt en lustig och kvick operett af Litteraturtidningens utgifvare, sedermera kanslirådet och rikshistoriografen Gösta Silverstolpe, *"Det Kantiska giftermålet"*, likaledes med musik af Skjöldebrand. Den löjliga hufvudpersonen, professor Encyclopedini, spelades af författaren själf, som till sitt yttre var liten och puckelryggig, hvarför han af sina motståndare, fosforisterna, erhöll vedernamnet "rektor silfverpuckel". Äfven inom det 1805 stiftade sällskapet *"Nytta af enighet"* utöfvades en stor dramatisk verksamhet. Dess ännu bevarade "Repertoir

öfver de Théâtre-Pièçer som finnas och kunna spelas" upptager namn på icke mindre än fyrtio teaterstycken, bland hvilka det största antalet utgöres af Kotzebueska dramer och lustspel, men äfven sådana stycken som *"Kapten Puff"* och *"Diedrich Menschenschräck"* förekomma. Bland de spelande kunna vi nämna medlemmar af familjerna Rosenholm, Adler, Feychting, Tollstén, Norsell, Gustén, Hamberg, Lilliander och Lindborg, hvilken senare var mycket verksam och med förkärlek tycks ha spelat de Hjortsbergska rollerna t. ex. i *"Juden"* och *"Doktor Petit"*. På affischerna framskymtar äfven namnet Bong, som tillhörde en då från Kungliga teatern afskedad aktör, hvilken nu försökte sig på att utföra Schylanders mästerliga skapelse mor Greta i *"Qvinnorna och förtroendet"*, och en ung mamsell Dytz, som spelade Lisa Spitsenas i *"Kapten Puff"* och sedan kom till de resande teatersällskapen samt vid hög ålder slutade såsom komparspåkläderska vid Kungliga operan. Sällskapet upplöstes 1815, och medlemmarna ingingo i den då nyinstiftade *"Auroraorden"*.

År 1800 hade en så kallad "Dramatisk société", som skulle ge några skådespel, bildats af ett sällskap unga herrar, hvaribland märktes bröderna Stackelberg, den ene sedermera öfverstekammarjunkare, den andre generalmajor, Karl Brelin, sedermera andre direktör vid Kungliga dramatiska scenen, Gösta Lagerbjelke, sedermera förste direktör för Kungl. M:ts hofkapell och spektakler, statsråd och en af rikets herrar, samt Gustaf Fredrik Åkerhjelm, likaledes en blifvande kunglig teaterchef och statsråd. De fingo af konungen tillstånd att för sin första föreställning

den 21 februari 1800 begagna den Dramatiska teatern och inbjödo dit hela hofvet och öfriga bekanta i hufvudstaden. Man spelade Arnaults tragedi *"Marius à Minturnes"* och ett lustspel. En dåtida brefskrifvare omtalar, att pjäserna hade en framgång långt öfver hvad publiken vågat hoppas, i all synnerhet lär Brelin ha spelat titelrollen förträffligt, och man sade till och med, att han liknade den store franske skådespelaren Lekain. Filip Jennings hade varit en häftigt gestikulerande Geminius, i synnerhet var hans högra arm som vanligt i full verksamhet, men som han också efter vanligheten ej kunde sin roll, hade han nu som alltid varit Filip Jennings, utom det att han nu ovanligt nog var litet rädd och timid. Efterpjäsen hette *"Les petites maisons ou la rencontre de famille"*, caricature dramatique en 1 acte et en prose, melée d'ariettes et de vaudevilles, par un membre de la société dramatique, och säges ha varit charmant. Den var skrifven af Gösta Lagerbjelke, hvilken man jämförde med Molière såsom på en gång författare och aktör. Personerna voro föreståndaren på dårhuset, Renaud Stackelberg; en halfgalen charlatan, nyligen ditkommen, Lagerbjelke; hans fyra söner, alla halfgalna; en poet, hvars kläder hängde i trasor, Axel de la Gardie; en elegant småherre, kär i sig själf, August Adelsvärd; en musikvurm, som gjorde allt taktmässigt, Gustaf Åkerhjelm; samt en sentimental och romanesk tok, Adolf Stackelberg, hvilken skickade sig såsom en väl öfvad aktör. Pjäsen var full af kvickhet och infall, och förlöjligade alla möjliga svagheter. Den hade en lysande framgång, roade och behagade allmänt. Applådisseman-

ger utan all ända! Sedan ridån fallit, ropade man på författaren. Ridån drogs upp, författaren kom in på scenen, bugade sig och sade: "Messieurs, c'est une *seconde* caricature que vous voulez", och gick sin väg. Nya fördubblade applådissemanger! Bravo, bravissimo! ropades med entusiasm. Hertig Karl var i synnerhet den, som gaf signal härtill. Konungen och drottningen voro där inkognito i griljerad loge.

Äfven hos hertigparet af Södermanland njöt man liksom i forna dagar af sällskapsteaterns förströelser, och det höga herrskapet, som med stort nöje åsett uppförandet af Arnaults tragedi, instiftade i slutet af samma år en "Dramatisk Académie", som skulle ge sin första representation för att fira konungens hemkomst från Ryssland. Stadgar trycktes, där ingressen lyder: "Öfvertygad om det allmänna värde, som ett halft århundrades oafbruten skygd och uppmuntran ifrån Thronen i detta Land gifvit Scenens ädlare nöjen, har Hans Kongl. Höghet Hertigen af Södermanland, för att inom ett valdt Samfund förena smaken för dessa yrken och behagen af deras utöfning, med Konungens nådiga bifall, under namn af Dramatisk Académie inrättat en société och till dess efterlefnad fastställt följande stadgar." I dessa bestämdes ledamöternas antal att börja med till tvåhundra, dels honoraire, dels arbetande. Hertigen täcktes själf åtaga sig akademiens högsta styrelse, liksom hertiginnan täcktes under sitt enskilda nådiga hägn taga de damer, som i akademien ingingo. Tvenne ombudsmän, tvenne ordningsmän och en sekreterare skulle utses. Dessutom tillsattes ett utskott

af sex ledamöter, hvilka jämte akademiens ständige sekreterare skulle bestämma värdet af de pjäser, som på svenska eller franska språket inlämnades och utdela belöningsmedaljer åt författarna. Årsafgiften bestämdes till tolf riksdaler, men ogifta damer befriades från densamma. Kallelse till allmän sammankomst skulle ske genom tillkännagifvande i tidningen Dagligt allehanda.

Den 12 december kallades ledamöterna till repetition på en tillämnad balett, för hvilken hofbalettmästaren Terrade förut gifvit enskilda lektioner åt deltagarna. Idén till densamma var att Terpsikore, föreställd af kammarfröken Ebba Modée, som var mycket väl växt och dansade syperbt, inträdde med fyra dansande par. Efter en stund afbryter hon deras dans och framvinkar ett par, klädda i spanska dräkter, som dansa fandango: den bildsköna grefvinnan Aurora Gyldenstolpe, sedan gift Wetterstedt, och blifvande generalmajoren Karl Cederström. Därefter dansade figuranterna åter, tills Terpsikore framvinkade ett engelskt par, som dansade en matrosdans: grefvinnan Mina Gyldenstolpe, född de Geer, och sedermera öfversten Adolf Djurklou; därefter en fransk dans af grefvinnan Gösta Piper, född du Rietz, och Adolf Stackelberg. Sist utfördes en kosackdans af hoffröken Jacquette Cederström och Kasimir Reuterskiöld, sedermera generallöjtnant. Detta sista par lär ha öfverträffat alla de andra i behag och lätthet. Efter repetitionen var bal och supé, under hvilken hertigen föreslog, att man till firande af konungens hemkomst borde uppföra Gustaf den tredjes dram "*Gustaf Adolfs ädelmod*",

hvartill rollerna utdelades. Pjäsen skulle ges på slottsteatern, om konungen ville upplåta den till sin farbrors disposition, eller också på Dramatiska teatern. Man repeterade med all ifver, då i början af följande år från konungen ankom svar, att han hvarken ville upplåta slottsteatern ej heller gillade, att den "Dramatiska Académien" finge begagna Dramatiska teatern. Hela saken gick således om intet, och den tilltänkta "Dramatiska Académien" upplöstes.

Konungens återkomst högtidlighölls i stället genom en af Oxenstierna författad *"Mythologisk Scene"*, som den 13 januari 1801 uppfördes i hertigens audiensrum, hvilket med mycken konstnärlighet blifvit inredt till ett Valhall. Odens roll utfördes af grefve Hampus Mörner och Friggas af friherrinnan Munck, född Hebbe, hvilken lär ha varit "vacker som en dag". Deras söner Yngve, Sigurlam och Sköld framställdes af friherrarna Klas Flemming och Axel Lagerbjelke samt grefve Axel Otto Mörner. Major Karl Brelin var Brage och friherre Jöns Kurck Hermod. Dessutom spelades åtskilliga gudar och hjältar af friherrarna Reinhold Adelsvärd och Vilhelm Klinckowström, herr Johan Gabriel Aminoff, m. fl. Hela festen var särdeles smakfullt anordnad, efter hvad Leonard Hauswolff meddelar oss.

Hos konungen på Drottningholm brukade man också i början af hans regering rätt ofta inom hofkretsen ge dels operor dels småpjäser, vid hvilkas utförande artister både från sångscenen och från Dramatiska teatern befalldes att biträda. Men den frikostighet, som den konstälskande Gustaf III visat skådespelarna, var nu försvunnen, och den spar-

samme Gustaf IV bestod dem en dagaflöning af endast tjugufyra skillingar. Teaterdirektionen gjorde väl häremot invändningar och framhöll, att till exempel på hösten resorna ditut voro både farliga och ofta ganska långsamma, så att man på vägen behöfde någon slags förfriskning, frukost eller dylikt, och då förslogo ej tjugufyra skillingar långt. Men konungens svar lydde: "De få ej någon annan resevoiture, de skola så färdas, om jag ock skulle allt intill februari månad finna för godt att här kvarblifva; det är nog, att jag dem det befaller, ej heller skola de undfå ett enda runstycke mera i dagtraktamente." Nöjet att fara till hofs var sålunda ganska ringa, men det upphörde också snart nog på grund af konungens tilltagande ovilja mot teatern. Hofvets damer och herrar roade sig i stället med att själfva uppträda på tiljan. I synnerhet blef det nya århundradets första år rikt på lustbarheter. Den 3 april kröntes konungen och drottningen i Norrköping under en i högsta måtto obehaglig väderlek och under en följd af ogynnsamma tillfälligheter. På aftonen var stor supé, hvarunder Karsten och fru Müller läto höra sig, och äfven friherre August Adelsvärd sjöng en italiensk aria. Den 6 april afbrände stadens borgerskap ett ståtligt fyrverkeri på Saltängstorget, och dagen därpå ägde hyllningen rum, åtföljd af bal paré. Hösten tillbragte de kungliga på Drottningholm med en stor societet. Den 23 augusti började ett tornerspel, som räckte månaden ut. Den första täflingsdagen spelades på aftonen af Kungliga teaterns sujetter en dram med sång i tre akter af Pigault-Lebrun med musik af Bruni, kallad

"*Major Palmer*". Den uppfördes sedan på Operan, men kunde ej ges mer än två gånger, och ceremonimästaren von Hauswolff säger i sin Journal, att den "kan i min tanke ej sättas i rang af ett vackert spektakel, ty sujetten var högst besynnerlig". Efteråt dansades en balett. Under september månad var lustläger vid Strömsholms slott. Den 19 oktober gafs af societeten på Drottningholm ett fransyskt spektakel, hvarvid uppfördes en komedi i tre akter, "*Le mariage secret*", i hvars författande grefven af Provence, sedermera konung Ludvig XVIII, säges haft största andelen. M:me de Volmar och Emilie spelades af statsfruarna, grefvinnorna Stierneld och Gyldenstolpe. Därefter gafs Sedaines enaktskomedi "*La gageure imprévue*" med grefvinnan von Nolcken, född Manteuffel, i m:me de Glainvilles roll. Öfriga medverkande i de bägge pjäserna voro hoffröknarna Kaulbars och Emilie de Geer, öfverstekammarjunkaren friherre Flemming, teaterchefen friherre Hugo Hamilton, kammarherrarna, grefvarna Karl och Gustaf Löwenhjelm samt kammarjunkrarna friherre Gustaf Lagerbjelke, Fredrik Stockenström och Filip Jennings. Johan Gabriel Oxenstierna hyllade de uppträdande med verser, som slutade sålunda:

"Et quelle gageure jamais
pourrait-on bien craindre de faire,
si l'on peut fonder son succès
sur votre sûreté de plaire?"

Den 23 oktober förnyades spektaklet för hertiginnan Hedvig, hvilken nyss inflyttat från Rosersberg, samt några andra inbjudna. På konungens

födelsedag öfvervar man på Kungliga teatern första uppförandet af Sacchinis härliga opera *"Oedip i Athen"*, hvarom jag förut talat. Det inom alla samhällsklasser jäsande missnöjet hade till följd, att de sedvanliga handklappningarna alldeles uteblefvo, då konungen inträdde i sin griljerade loge, hvilket väckte ett enormt uppseende. Hans kort därefter infallande namnsdag firade hofvet genom att spela *"Siri Brahe"*. Friherre Flemming, som utförde Erik Bielkes roll, uppläste sedan af Oxenstierna skrifna verser till konungens ära. Kronprinsens födelsedag den 9 november uppförde hofvet återigen *"Siri Brahe"* samt *"Les rivaux d'eux-mêmes"*. Före pjäserna deklamerade grefvinnan Stierneld från scenen klädd i vanlig hofdräkt verser till drottningen af major Karl Brelin, andre direktör vid Dramatiska teatern. Under återstoden af månaden öfverraskade pagekåren de kungliga genom ett par spektakler. Den ena gången gåfvo de Desforges' förträffliga treaktskomedi *"Den döfve"* och *"Kapten Puff"*, den andra tvenne af Molières komedier och *"Kapten Puff"*, hvilka stycken de lära ha spelat "ganska väl", efter hvad Hauswolff förtäljer oss. Den 19 november gaf societeten ännu en föreställning, då tre små franska pjäser uppfördes: *"L'avantageux"*, författad af Gustaf Lagerbjelke, *"Les rivaux d'eux-mêmes"* och *"Les projets de mariage"* af Duval, hvilken året därpå gafs på Arsenalsteatern ett fyrtiotal gånger under namn af *"Giftermålsvurmen"*. Den 29 november togo nöjena på Drottningholm slut, ty då afreste konungen till allmän förundran och nästan bestörtning på inbjudan af kejsar Paul till Ryssland, hvar-

ifrån han ej återkom förrän i januari påföljande år.

I september 1801 besökte de kungliga Göteborg, där teaterdirektören Anders Lundqvist med sitt skäligen klena sällskap gaf ett galaspektakel, bestående af en svassande prolog, skrifven af A. D. Hummel, och Jüngers lustspel *"Den nyfikne eller Han blandar sig i allt"*, hvilken titel af några ansågs under dåvarande politiska förhållanden såsom en bitter elakhet mot själfva festföremålet. Påföljande månad anlände drottningens föräldrar på ett kortare besök, som dock förlängdes ända till midten af december. De firades med en rad af lysande fester. Den 12 oktober öfvervoro de i de griljerade logerna ett uppförande af *"Dido"* på Operan, och fjorton dagar därefter gafs på Drottningholm ett fransyskt spektakel, hvarvid hofvets damer och herrar utförde *"Le mariage secret"* och *"Les rivaux d'eux mêmes"*. Gustaf Lagerbjelke hade skrifvit en icke alldeles lyckad epilog, som han ensam spelade, om hvilken statsfrun, grefvinnan Caroline Lewenhaupt yttrade, "que l'auteur eût mieux fait de rester aux petites maisons", hänsyftande på den kvicka pjäs han författat till det ofvan omtalade societetsspektaklet i februari året förut. Den 2 november fingo de höga resandena höra *"Gustaf Vasa"*, som den aftonen började redan klockan half sex, på det att de skulle kunna i tid hinna till slottsfesten efteråt. I december flyttade de kungliga ut till Gripsholm jämte en mycket talrik ditbefalld societet, och tiden fördrefs där med att hvarannan dag ge fransyskt spektakel och bal de öfriga dagarna. Dessa glänsande nöjen

fingo en sorglig afslutning genom arfprinsens hastiga död i Arboga under hemresan. Ledsnaden satte därefter sin stämpel på hofvets hvardagslif, och konungen ägnade sig uteslutande åt regeringsärenden och politiska vurmerier.

För att förströ sin gemål företog han i juli 1803 den för Sverige och honom själf så ödesdigra resan till Tyskland. Den hyllning, som mötte honom redan vid hans ankomst till Frankfurt af Tysklands och andra länders furstar, den mängd af högförnäma franska emigranter, som af honom hoppades deras fäderneslands befrielse, allt detta gaf åt hans högmod en flykt, som hans svaga omdömesförmåga ej förmådde styra, och det låg sanning i hofkansleren Zibets ord: "Det är då tusan djäflar, att en herre, som visar så mycket förstånd i våra inhemska saker, skall vara så galen i de utländska."

Under konungens uppehåll i Weimar gafs Schillers "*Wallenstein*" såsom galaspektakel för honom, och den store skalden förde dit sin son för att visa honom "den då lefvande märkligaste regent, arftagaren af den store Gustaf Adolfs namn och krona". Efter skådespelets slut talade konungen länge med Schiller, på hvilken han gjorde ett lifligt intryck, och lämnade honom till minne en dyrbar juvelring.

* *
*

Omsider återvände de kungliga personerna i januari 1805 öfver Danmark till Sverige och ankommo den 7 februari till Stockholm. För att fira deras återkomst gafs den 11 februari ett galaspektakel,

hvarvid operan "*Cora och Alonzo*" uppfördes, då Stenborg trots sina femtiotvå år med bravur sjöng Alonzos parti. Dagen därpå gåfvo officerarna af Stockholms garnison en lysande bal i stora börssalen, vid hvilket tillfälle vår forna folksång, "Bevare Gud vår kung", för första gången afsjöngs. Den var skrifven af dåvarande förste direktören för Kungliga teatern Edelcrantz efter den engelska folksången. Karstens härliga stämma gjorde därvid en skön effekt, men det bästa saknades dock: entusiasmen och kärleken till den konung, som firades. Ty lika populär konungen var bland de lägre klasserna för sin gudsfruktan, enkelhet, rättvisa och stränghet mot hög och låg, lika litet omtyckt var han af hofvet, den högre societeten och den tidens opposition, nämligen de liberalt och franskt sinnade, för sin sträfhet, sparsamhet, själfrådighet, afsky för nöjen och för allt slags frihet.

Några månader efter sin hemkomst afskedade konungen den franska teatertruppen, såsom förut berättats, och då Kungliga teaterns direktion hösten 1806 beredde sig att börja det nya spelåret, väcktes en allmän bestörtning genom ett från konungen ankommande bref, dateradt Beckaskog den 27 september, af innehåll: "Att till vinnande af en betydlig besparing i Kongl. M:ts handkassa kommer Stora operan alldeles att indragas, samt nu genast anses som upplöst. Däremot må indragningen icke sträcka sig till upphäfvande af de små så kallade operetter, som oftast endast på Mindre teatern blifvit gifna, hvilka kunna umbära kören och baletten och hvarvid flera af de spelande ej egentligen höra till Stora

operan eller där göra tjänst. De sujetter, hvars kontrakt äro tilländalupna, komma att åtnjuta sex månaders lön; och de som på vanliga grunder kunna anses berättigade till pension äga att därom göra anmälan, börande den högsta pension icke öfverstiga 333 r:dr 16 sk. b:ko."

Detta konungens beslut försänkte den talrika tea-

Gustaf Adolfs torg. Efter oljemålning af Elias Martin å Nationalmuseum.

terpersonalen i den djupaste förtviflan, då de flesta i synnerhet inom kör- och balettstaterna sågo sig alldeles utblottade. När man besinnar, att 80,000 riksdaler, som konungen af sin handkassa anslagit åt teatern, i förening med recettinkomsterna utgjorde det belopp, hvaraf närmare tusen personer hade sin utkomst, af hvilka större delen icke ägde annat medel till försörjning, kan man förstå den känsla af ogillande, som spred sig i hufvudstaden.

Och dock fanns det en hel del godt folk, som ansåg, att det egentligen icke skett någon så förfärligt stor skada genom denna stängning. De höllo före, att Operans konstnärliga nivå sjunkit ganska betydligt under de senare åren. Karsten hade visserligen ännu kvar sin sköna stämma, men de öfrigas röster voro betänkligt på retur, och trots all den stora förtjänst andre direktören, öfverste Nordforss, ådagalade, lutade hela operainstitutionen obestridligen mot sitt förfall. Mycket bidrog nog därtill, att den numera alldeles saknade den uppmuntran den fordom varit van att röna från högsta ort. Gustaf IV var ingen mecenat, men han hade säkerligen tolererat inrättningen, om han icke varit intagen af ett formligt hat mot själfva byggnaden. Det var ju där hans afgudade fader träffats af lönmördarens skott, och han kände sig formligen illamående, då han var tvungen att passera förbi densamma på sina färder till och från Haga och Drottningholm. Trolle-Wachtmeister berättar, att kungshusbyggnadsdirektionen under vintern 1807 anbefalldes yttra sig om sättet att använda operabyggnaden. Den föreslog då att inreda den åt Museum, Vetenskapsakademien eller Kungl. galleriet. Men detta behagade ej konungen. "Jag ser knepet", sade han under häftiga svordomar„ "de vilja vänta, tills jag ej mer är till, för att ge operor igen, men det ska', ta mig dj—n, intet operahus nå'nsin bli!" Och då han samma vinter, under sitt vanvettiga krig mot Napoleon, med hela hofvet vistades i Malmö, satte han sin länge närda plan i verkställighet. Genom en skrifvelse, dagtecknad den 16 mars, samma datum som attentatet mot

Gustaf den tredje ägt rum, tillkännagaf konungen sin befallning, att operahuset skulle nedrifvas, platsen planeras i likhet med torget, och Gustaf II Adolfs staty dit förflyttas. Vidare förordnades, att ett mindre hus å östra sidan om Arsenalen utmed den där gående gatan skulle uppbyggas och inredas till boningsrum för de ämbets- och tjänstemän vid de Kungliga spektaklerna, hvilka därtill kunde vara berättigade; till magasiner och bostäder, m. m., som för spektaklerna erfordrades, samt till bekvämliga källare- och kafferum för allmänheten. Verkställandet uppdrogs åt "Kommitterade öfver gamla kungshusets återuppbyggande", hvilka förständigades att "skyndsamligen inkomma med underdånigt utlåtande, på hvad sätt detta kunde ske snart och med minsta kostnad; om och i hvad mån med operahusets nedrifvande i anseende till de delar däraf, som icke voro bebodda, genast nästföljande sommar början kunde göras; och hvilket vore förmånligare, antingen rifningen skedde för kronans räkning — — — eller ock att samma hus på auktion till nedrifning föryttrades; samt om denna nedrifning — — — kunde innan vintern fullbordas, m. m." Man har ju förut hört liknande åtgärder omtalas såsom en förment försoning af stora brott, och 1828 inträffade det i Paris, att man ref ned det operahus, vid hvars ingång hertigen af Berry mördades, men detta skedde genast. Nu hade fjorton år förflutit, sedan det Anckarströmska skottet lossades.

Så snart befallningen om denna vandalism blifvit känd, reste Edelcrantz med kurirens hastighet ned till Malmö och besvor konungen att återtaga den,

men förgäfves. Lika fåfänga voro andra framstående personers föreställningar. Till Gyllenborg yttrade han: "Är ni galen, herre! Får jag inte rifva ned mitt eget hus, om jag vill?" Danske legationssekreteraren A. D. Gyllenpalm berättar i sina meddelanden från Stockholm under den 29 maj om händelsen: "Konungens beslut att nedrifva den präktiga operabyggnaden kommer snart att gå i verkställighet. Hvarken regeringens föreställningar eller den för staten beräknade kostnaden af 40,000 r:dr i och för detta arbete, icke ens H:s M:t änkedrottningens ifriga bemödanden hafva i minsta mån kunnat rubba ett beslut, i hvilket allmänheten tager en så liflig del. Alla dessa föreställningar hafva endast haft den verkan, att de påskyndat början med nedrifvandet af sagda byggnad. Tvåhundra man af Helsinge regemente äro redan på väg för att gripa sig an med arbetet, som kommer att taga sin början den 6 nästkommande juni." Kommitterade sölade afsiktligt med sitt utlåtande, och för att lugna konungens otålighet började man den 11 juni ehuru ytterst långsamt att rifva de näst intill själfva operahuset liggande byggnaderna. I början af 1808 utbröt emellertid kriget mot Ryssland. Strax därpå förklarade också Danmark krig, och höga vederbörande glömde för en tid bort operabyggningen.

Man föreställer sig gärna i våra dagar, att hufvudstaden den tiden var försänkt i djup nedslagenhet och förtviflan, men det var långt ifrån fallet. På Arsenalsteatern försökte man sig på ett nytt skådespel i tre akter "*Ariodant*" med musik af Méhul, som själf ansåg det såsom ett af sina mest lyckade

arbeten. Titelrollen sjöngs af Lindström och andra partier återgåfvos af Cederholm, Jeannette Wässelius och hennes yngre syster Justina, som ännu tillhörde elevskolan. Memoarer, tidningar och bref förkunna oss, att spektakler, baler och picknicker aflöste hvarandra. Man dansade i Amaranter-, Innocence- och Narcissaner-ordnarna, spelade teater i "Nytta

Etienne Nicolas Méhul.

och nöje" med flera sällskap — allt gick sin gilla gång. Flera af de blifvande konspiratörerna roade sig icke minst. Den rådande sinnesstämningen fick sitt fullödiga uttryck i Tegnérs landtvärnssång:

"Ryssen kommer — men från Narva!
Dansken — men från Helsingborg!"

Till följd af den stränga censuren fick man genom tidningarna inga tillförlitliga meddelanden om ställningen. Enligt deras notiser segrade vi alltjämt,

och endast småningom spred sig dunkla rykten om hemska tilldragelser. Så var teatersalongen den 6 maj 1808 på de bättre platserna endast besatt af fem personer, då ridån gick upp. På eftermiddagen hade nämligen en kurir ankommit från Finland med underrättelsen, att Sveaborg några dagar förut fallit i ryssarnas händer. Samma år uppläts operahuset till lasarett för en del af det genom vanskötsel, elände och köld förstörda landtvärnet. Den 13 mars 1809 inträffade ändtligen den efterlängtade katastrofen, och konung Gustaf IV hade upphört att regera. Tillfredsställelsen var allmän i hufvudstaden, och teatern fortfor att spela som om ingenting händt. Erik Gustaf Geijer skrifver till sina föräldrar den 20 april: "Man har åter begynt att gifva operor, ehuru ej på operahuset utan på den mindre teatern. Man begynte med *"Iphigenie i Tauriden"*. Det är en verkligt gudomlig musik. — — Blir nu fädernesland räddadt, så komma väl också sånggudinnorna åter."

I slutet af oktober gafs en tragedi i fem akter, *"Tempelherrarne"* af Raynouard, i en som vanligt förträfflig tolkning af Valerius. Den handlar om Jacques de Molays afrättning genom Filip den sköne 1314. Man förebrådde skådespelet, att det saknade karaktärsteckning och sannolikhet samt var för stillastående, men erkände, att det innehöll många vackra scener. Widerberg, som spelade Molays roll, var något osäker på läxan, men hans utrop: "Prins! jag förlåter er", lär ha sagts, "med en ton af godhet och sinneshöghet, som ej låter beskrifva sig." Åbergsson var förträfflig såsom den unge tempel-

riddaren Marigni. Konungen och hans gemål utfördes af Cederholm och Maria Franck, dåmera fru Ruckman, med all den talang dessa artister ägde; likaså Ahlgren som Marignis far, ehuru han säges ha varit åtskilligt våldsam i gesterna. Stycket kunde emellertid föga intressera större delen af publiken, då det totalt saknade några kärleksscener. Man fann det tråkigt, och det kunde ej ges mer än två gånger. Bättre lycka hade Pixérécourts treaktskomedi *"Kuluff eller Fêten i China"* med musik af Dalayrac och dansdivertissemang af Deland. Intrigen har författaren lånat från Holbergs "Jeppe". Här är det skogvaktaren Kuluff, som får sömndrycken och tror sig vara härskare öfver en provins i Kina, när han vaknar. Pixérécourt har likväl förökat intresset genom en inflätad plan af den verklige härskarens förskjutna älskarinna att med tartarernas hjälp hämnas på honom, hvilket lyckligen förhindras af Kuluff och hans bror, hvarigenom den förre får den flicka han älskar. Pjäsen är liflig, moralisk och äfven kvick, och de kupletter Kuluff sjunger om sin hydda göra ett högst behagligt intryck. Uppsättningen i dekorationer, kostymer och baletter var praktfull. Deland var ypperlig i Kuluffs roll, och eleven Elise Frösslind visade vackra anlag såsom den unga flickan. Baletterna voro karakteristiska och Hedvig Hjortsbergs elev Fredrika Grönforss erhöll mycket bifall för sin dans. Både kören och ännu mer orkestern föreföllo svaga och i behof af betydlig tillökning. Man klagade också öfver belysningen i salongen. De forna lamporna hade ersatts genom en gammal ljuskrona midt

öfver amfiteatern med endast åtta ljus. Man hoppades få två ljuskronor vid avantscenen i likhet med hvad som stundom brukade användas vid konserterna.

* *
*

Karl XIII.

Det var ett gladt tidskifte, som ingick med det i början så ohyggliga året 1809. Aflägsnandet af Gustaf den tredjes ätt, säger Beskow, återförde egendomligt nog en om också svagare förnyelse af den vår han en gång skänkte åt vitterhet, konst och sällskapsglädje. Öfver dessa hade sonens spira hvilat

tungt. Hertig Karls hof var däremot alltid muntert och fritt från all öfverdrifven etikett, hvartill mycket bidrog hans gemåls okonstlade och glada lynne, och upphöjelsen på tronen gjorde däri inga förändringar. I stället för Gustaf IV:s baler för tusen personer eller middagar för flera hundra, roade man sig med små fester, konserter och spektakler inom en liten utvald krets liksom på Gustaf III:s tid, och Oxenstierna var som förut hofskald. Bland annat gafs den 17 juli 1809, årsdagen af slaget vid Hogland, en bland de vackraste fester, som ägt rum på Stockholms slott. Den inleddes af en prolog, skrifven af Oxenstierna, med musik af konsertmästaren Müller och kammarmusikus Crusell, och var en hyllning icke blott åt den nye härskaren utan äfven åt Gustaf III:s minne. Svea utfördes af statsfrun grefvinnan Aurora Gyldenstolpe, Mars af grefve Karl Anckarsvärd och Neptun af hofmarskalken baron Fredrik Klingspor, riksbekant för sina stora fötter, hvilket gaf den kvicke grefve Robert Rosen anledning till det infall, att det var alldeles riktigt, att man placerat hafvets gud på ett par kanonslupar. Fyra sirener framställdes af grefvinnan Erik Cederström samt fröknarna Lewenhaupt, Friesendorff och Silfversparre, hvilka sjöngo:

"Öfver rymden af den bölja,
som har sett hans första bragd,
svärja vi att hjälten följa,
hvar hans kungaflagg blir laggd,
och med hägnad af de länder
himlen lämnat i hans makt,
åt hans vimpel och hans stränder
helga en odödlig vakt."

Efter en kör afslutade Svea hyllningsprologen med följande ord: "Älskade konung! lämna dig åt gudarnas och ditt folks önskan! kom att dela glädjens fest i dina bragders minne. Hur dubbelt kär är ej nu denna dagen för mig. Min hjältes högtid är äfven min konungs." Hon räckte därefter konun-

Johan Gabriel Oxenstierna. Efter porträtt af Ulrika Pasch.

gen handen och förde honom in till det fransyska spektaklet. Man gaf en komedi i en akt af Picard: *"Monsieur Musard ou Comme le temps passe"*, där monsieur spelades af grefve Gustaf Löwenhjelm och madame af statsfrun grefvinnan Lewenhaupt, Sophie af hoffröken Sofia Silfversparre och de öfriga rollerna af den franske emigranten hertig de Pienne, kgl. sekreteraren Nils af Wetterstedt och friherre

Reinhold Adelsvärd. Därefter uppfördes Pigault-Lebruns roliga enaktare *"Les rivaux d'eux-mêmes"* med grefve Löwenhjelm och den vackra hoffröken Marianne Koskull såsom monsieur och madame Dorval, fröken Karolina Lewenhaupt i subrettens roll och friherre Adelsvärd såsom Forville. Hertig de Pienne var värdshusvärden och grefvarna Etienne

Drottning Hedvig. Efter porträtt af Wertmüller.

de la Gardie och Magnus Brahe tvenne kypare. Efter spektaklet superades, och sedan följde en bal, som räckte ända till klockan två på morgonen.

Sällskapet *"Nytta och nöje"* hade 1805 efter Skjöldebrands afgång från ordförandeskapet fått till styresman ingen mindre än öfverstekammarjunkaren friherre Klas Flemming och hade blifvit ett mycket förnämt sällskap. Karl XIII förklarade sig vilja

vara sällskapets beskyddare och åse dess spektakler, hvarför man i teatersalen inrättade åt honom en griljerad loge. Högtidsdagen, som annars firades den 25 oktober, uppsköts detta år ända till den 22 december, men kungen var sjuk och vågade sig icke dit. Han tillät emellertid, att man bar till honom sällskapets matrikel, och inskref däri sitt namn. Drottning Hedvig och prinsessan Sofia Albertina öfvervoro en del af festen, som tog sin början klockan sex på aftonen. Vid ankomsten mottogos de af styrelsen och hälsades i ett tal af friherre Flemming. Johan Gabriel Oxenstierna hade strängat sin lyra till ära för de kungliga personerna, och hans verser utdelades i tryckta exemplar till festdeltagarna.

Den gamle kungen ägnade han detta kväde:

"Prins! uti din barndom Astrilds like,
Glädjens furste i din ungdoms vår,
segrare och värn af Vasars rike,
när du fortgick i din mandoms år;
för ditt land, två gånger fallet nära,
skyddare, förrän du var dess kung,
ändtligt höjd i ålderdomens ära
på den tron du stödde ren som ung.

Kärleken har då med dig omsider
alla dina skiften genomgått,
och för hvar af dina lefnadstider
för sitt offer ombytt ämne blott.
Fordom i Behagens häfder skrifven,
nu i Ärans, som din ålder lönt,
hvila myrten, lagern och oliven
samfäldt på den bild de ömsom krönt."

Hans artiga hyllning till drottningen hade följande lydelse:

"Glädjens barn! dem vänskap, dygd och snille
samlat här i Nöjets högtidslag!
för den drottning, som åt eder ville
lämna hägnande sin blick i dag,
fyllen upp med rätt af tacksamheten
vördnadens såväl som hjärtats bud:
sången sakna må fullkomligheten,
känslans röst är mer än lyrans ljud.

Hennes godhet ej sitt bifall nekar
åt de konster dem hon gett försvar.
Främst i Gracernas och Smakens lekar
fordom själf hon deras krona bar.
Sångmön då får åter med Behagen
nalkas *Hedvig* som i förra dar.
Om hon är från dem som drottning tagen,
är hon där som skyddsgudinna kvar."

Prinsessan Sofia Albertina hedrade han med dessa strofer:

"Ren församlades inom vår hydda
Nöjenas och Sångens barn i kväll,
ren en älskad drottning att dem skydda
viste sig i deras glada tjäll;
men en glans ännu var öfrig blifven
för det rum, där ädla konster bo,
och den blef med *Albertina* gifven,
när hon kom att skåda deras ro.

Vänligt då hon i vårt samljud kände
offren på en gång förenade
af den gärd vår kärlek ger åt henne
och af den, som vi åt minnet ge.
Hvar sig smak, behag och snille visa
vårdade bland oss af hennes ätt,
Gustafs syster, dottern af *Lovisa*
tar dem mot med ärfd och egen rätt."

Sedan sällskapets orkester under anförande af konsertmästaren Kr. Fr. Müller utfört en uvertyr, tog spektaklet sin början. Det var inöfvadt af sällskapets teaterdirektör, kaptenlöjtnanten grefve Axel Otto Mörner. Man uppförde först på franska Picards komedi *"Les ricochets"*, där frutimmersrollerna utfördes af sekreteraren i kgl. statskontoret Wennermarks bägge döttrar, och de manliga rollerna af grefvarna Mörner och Löwenhjelm, friherre Ludvig Manderström och löjtnant Axel Ehrengranath. Stycket lär ha spelats utmärkt väl efter en af de närvarandes ännu bevarade omdöme. Sedan följde en kvartett för klarinett och tre fagotter utförd af Bernhard Crusell och bröderna Preumayr. Till sist gafs i svensk öfversättning ett lustspel af Patrat *"Den förnuftige token"*, spelad af samma personer, som utförde förpjäsen jämte medicine doktor Hampus Björkman. Klockan var nu tio, och de kungliga åkte hem. De öfriga superade, och festen afslöts med bal.

Dessa sällskapsordnar bidrogo icke litet till, att de förut åtskilda samhällsklasserna mer och mer började sammansmälta, och att afståndet mellan förmän och underlydande förminskades. Tonen blef friare, men äfven sederna. Lättsinnet florerade. Man skulle vara, som det hette, "en toujours karl", med om allting. Såsom ett bevis på, hvad man den tiden kunde tillåta sig, vill jag anföra, att, då den kände sällskapsaktören Lindgren i *"Nytta och nöje"* gifte sig med en af de utmärktaste skådespelerskorna i samma sällskap, lät han viga sig på själfva scenen i närvaro af hela sällskapet, hvaribland de förnäm-

sta hofdignitärer och ämbetsmän befunno sig. Valerius hade till festen skrifvit en kvick och rolig visa, upptagande de roller Lindgren redan spelt och dem hvilka återstodo honom såsom äkta man.

* *
*

Redan en månad efter Gustaf IV:s afsättning utfärdades den 8 april nådig befallning om Operahusets skyndsamma iståndsättande och genom skrifvelse den 12 juni gaf konung Karl XIII teaterdirektionen till känna, att vid bestämmandet af de högtidligheter, hvilka komme att anställas under den instundande kröningen, konungen trott sig gifva rikets församlade ständer anledning till ett verkligt nöje, då han funnit godt förordna, att de redan i nåder beslutna representationerna uti Operahuset skulle börja med operan *"Gustaf Vasa"*. Åt generalen, friherre Armfelt anförtroddes öfverinseendet vid operans uppförande "med all den högtidlighet detta spektakel åtföljer", och statskontoret erhöll befallning att till kostnadens bestridande anordna af extra utgiftsmedel 4,000 r:dr b:ko. Af allt detta blef dock intet, ty tiden var för knapp, och materielen under dessa år för mycket förstörd. Först den 6 december slog Operan åter upp sina portar för allmänheten, och konstens vänner ansågo det såsom en nationalhögtid, när det tempel Gustaf III ägnat fosterlandets sånggudinnor åter öppnades med Kellgrens *"Drottning Christina"* och Boïeldieus *"Califen i Bagdad"*. Också hann ridån knappast gå upp,

förrän hela salongen genljöd af dånande handklappningar och jubelrop. En af de närvarande har yttrat, att det var nästan för mycket för ett svenskt hjärta att på samma afton återkalla minnet af Kristina, Karl Gustaf, Axel Oxenstierna, Torstensson, Gustaf III och Kellgren. Spektaklet gafs till förmån för Gustaf Åbergsson, som då utförde ett par af sina förnämsta glansroller, ty man kunde ej få se en grannare de la Gardie, än han var i Kellgrens heroiska dram, eller en präktigare kalif i efterpjäsen, där han förtjusade hela salongen både genom sitt spel och sina lysande från Paris hemförda kostymer. Äfven Inga Åberg spelade där med sin vanliga liflighet och ledighet och belönades rikligen genom publikens handklappningar liksom Jeannette Wässelius, hvars intagande blygsamhet och härliga röst i Zelindas roll väckte rättmätigt bifall. Baletterna fingo också sin andel af den allmänna belåtenheten, i synnerhet den vackra "Zelindas kröning", där framför andra utmärkte sig Louis Deland och den sjuttonåriga Fredrika Grönforss. Kvällens nöjen annonserades första gången den 24 november, och redan fyra dagar därefter kunde den lycklige recetttagaren tillkännagifva, att endast några få parterrbiljetter funnos kvar, trots att han, förlåtligt nog vid ett sådant undantagstillfälle, passade på och tog ganska förhöjda priser, för hvilket tilltag han dock fick uppbära åtskilligt klander genom insändare till tidningarna. Man klandrade "en viss aktörs behjärtenhet att något groft taxera den skådande allmänheten" och påstod, att man fått betala tio riksdaler för en biljett. En annan tyckte det icke var skäl att

skrika, ty alla biljetterna hade ju gått åt, och hans dräng hade icke betalt mer än tre riksdaler för sin biljett, fast den förstås var ända uppe på fjärde raden. Man fick vara glad, att recettagaren icke fordrat ändå högre priser. Åbergsson förklarade i Allehanda, "att ingen enda plats blifvit taxerad till tio riksdaler, att det högsta, som blifvit fordrat för de förnämsta platserna (amfiteatern och första raden) är fyra riksdaler, att många af nämnda platser äro sålda till lägre pris, att de öfriga platserna kosta i proportion därefter, och att för ingen biljett å sidan af fjärde raden eller parterren blifvit begärt mer än en rdr b:ko." Han tillägger, att insändaren måtte köpt sin biljett genom ett mindre pålitligt ombud, och att drängen sagt en oförsvarlig osanning. Sitt svaromål afslutade han med följande ord: "Jag vore högst beklagansvärd, om jag, genom hvad emot mig, obevisligt, blifvit anfördt, borde frukta att förlora den smickrande välvilja jag genom ett mångårigt bemödande af en vördad och upplyst allmänhet länge erfarit. Gustaf Fredrik Åbergsson." Hur det än må hafva förhållit sig med biljettpriserna, säkert är, att han ej förlorade publikens välvilja, därom vittnade nogsamt det ljudliga bifall, som ägnades recettagaren af de förtjusta åskådarna.

Ahlgren fick likaledes tillåtelse att den 16 december ge sin beneficeföreställning å Operan, och den 12 december var salongen utsåld. Utom nöjet att åter få besöka den minnesrika lokalen lockades åskådarna genom ett nytt skådespel i tre akter: *"Edvinsky och Floreska eller Den polska grufvan"* af Pixérécourt samt baletten *"Dansvurmen"*, där fru Koers-

ner, född Hjortsberg, med sin femåriga dotter för denna gång benäget lofvat biträda. En ytterligare dragningskraft fanns i annonsens meddelande, att "uti första pjäsen visar sig endast för denna gången herr Lars Hjortsbergs sjuåriga dotter i en intressant roll med dans och pantomim". För att läsaren må få ett begrepp om, hvad den då mycket omtyckta melodramförfattaren kunde laga ihop för nervkittlande scener, vill jag här meddela innehållet af ifrågavarande stycke. Zamoski, vojevod af Sandomir, älskar Floreska, gift med Edvinsky, vojevod af Rava, och har vid en fest röfvat bort henne och hennes dotter, som är endast ett barn. Sedan han länge hållit henne fången i Sandomir utan att kunna vinna hennes ömhet, och då han ser sig oupphörligt blottställd för Edvinskys hämnd, besluter han föra Floreska till ett aflägset slott i Karpaterna, och där spelar pjäsen. I första akten yppar Zamoski sina planer för kosackchefen Ragotzi och sin förtrogna Polina. Han har skickat några lejda banditer att mörda Edvinsky och utlofvat en stor belöning åt den, som fullgör hans uppdrag. Under samtalet införes den afdånade Floreska, och Zamoski aflägsnar sig. Ragotzi bemödar sig vinna Floreskas förtroende och går att hämta hennes dotter för att återförena denna med modern. Polina begagnar sig af hans frånvaro för att underrätta Floreska, att hon vill bistå henne, emedan Floreskas far en gång räddat hennes egen fars lif och heder. Ragotzi återkommer med dottern Angela, och en fest anställes för att roa dem. Därunder inkommer Polinas brorson Peters, som berättar att han till slottet åtföljt en polack, som före-

ger sig ha varit vittne till Edvinskys död och anmodats af honom att lämna Floreska hans porträtt. Zamoski bringar själf denna underrättelse, och polacken, som är ingen annan än Edvinsky själf, införes. Floreska, som igenkänner honom, lyckas förställa sig, men Edvinsky förråder sig, då han får se sin dotter. Bestört öfver att ha blifvit upptäckt drar han sin sabel och anfaller Zamoski, men blir sårad, och Floreska kastar sig emellan dem för att rädda hans lif. Vakten kommer in, och Zamoski låter beveka sig att skänka Edvinsky lifvet, men befaller att inspärra dem båda i en grufva, ehuru på skilda ställen. Andra akten spelar i grufvan. Man får veta, att den öfre delen användes af Zamoski till ett fängelse för hårdhjärtade skönheter och står i förbindelse med slottet genom en hemlig gång. Edvinsky hissas ned i en tunna och föres genom en gallerport till ett undre hvalf. Nu inkomma Floreska och Polina, som uppmuntrar henne och i hemlighet för Angela till henne. Ragotzi har emellertid börjat tycka om Floreska och smickrar sig med att småningom vinna hennes bevågenhet genom den tillgifvenhet han låtsar visa. Sedan han skickat bort de kosacker, som åtföljt honom och läst igen gallerdörren till Edvinskys fängelse, öfverlägger han under en längre monolog om den plan han bör följa och lägger därunder ifrån sig nyckeln, som Angela på ett tecken af modern ögonblickligen stjäl och öppnar fängelsedörren, hvarefter hon lika behändigt lägger den tillbaka på sin plats. Knappt har Ragotzi gått, förrän Edvinsky uppkallas. Han berättar, att han i närheten har en pålitlig trupp, men fruktar,

att de skola skingras, då han icke kommer tillbaka till dem. Nu inträder Peters sjungande, men innan man hinner meddela sig med honom, återvänder Ragotzi, och Edvinsky måste gömma sig. Ragotzis misstankar väckas vid åsynen af Peters, ehuru denne omtalar, att han blifvit befalld att möta en afdelning kosacker, som väntas till förstärkning, men att han icke kunde komma ut, innan han fått ett pass af Ragotzi. Denne beslutar utforska sanningen. Han befaller Peters gå förut och låtsar följa honom, men stannar och får höra en del af Polinas samtal med Floreska om deras flykt, som genast skall verkställas. I detsamma nedfaller en sten, kring hvilken ett bref från Peters är lindadt, hvari han låter dem veta, att allt är upptäckt, och att Zamoski strax skall vara där. Polina hittar genast på en list för att vända beskyllningen mot Ragotzi själf. Hon låter Floreska skrifva ett bref till en af sina vänner om sin befrielse och ber Angela vid ett gifvet tecken smyga det i Ragotzis ficka. Zamoski kommer. Polina anklagar Ragotzi för att vara kär i Floreska, påstår att han lofvat hjälpa henne ur Zamoskis våld, och att det är han, som fört Angela till henne. Slutligen ber hon, att man skall visitera Ragotzi, och man finner då brefvet hos honom. Zamoski blir nu öfvertygad om hans förräderi, låter afkläda och binda honom vid en pelare och går själf med vakten ner i det undre hvalfvet för att se, om hans befallningar rörande Edvinsky blifvit verkställda. Denne bemäktigar sig ögonblickligen Ragotzis päls och mössa, fängelsedörren tilläses, Polina blir på egen begäran fastbunden vid en stege, Floreska och An-

gela stiga i tunnan, som på gifven signal upphissas och Edvinsky skyndar upp på stegen. Hur han hittar vägen och träffar sin maka, får åskådaren själf fundera ut. I tredje akten befinna vi oss på en af slottets yttre gårdar. Edvinsky lyckas förklädd till Ragotzi att efter flera hinder passera de yttre vakterna, men strax därefter inkommer Zamoski, som med sina kosackers hjälp sönderbrutit gallerporten. De flyende förföljas, och Peters underrättar oss snart, att de blifvit ertappade. I hemlighet låter han likväl Polina veta, att han träffat Edvinskys vänner, rådt dem att anfalla den förstärkning Zamoski väntar, och, då de äro dem betydligt öfverlägsna i antal, beröfva dem deras kläder och sålunda förklädda inträngа i slottet. Edvinsky och Floreska införas nu till den uppretade Zamoski, men i stället för att genast döda sin fiende eller åtminstone skilja honom från maka och barn, nöjer han sig med att instänga dem i ett torn. Han förvarar själf nyckeln till ingångsdörren, men nyckeln till ett åt älfven vettande gallerfönster har Polina. Den lämnar hon åt Peters, som genast ror med en båt intill tornet, äntrar upp till fönstret, kastar in nyckeln och mottager Angela, hvilken hissas ner i en korg. Zamoskis ankomst hindrar de andra att rädda sig, och i hastigheten glömma de att stänga fönstret, hvilket upplyser honom om Polinas brottslighet. Han förställer sig emellertid och frågar efter nyckeln. Den finnes icke, och nu förebrår han Polina för hennes förräderi, hotar att instänga henne i grufvan, men låter henne i stället gå fri och berättar endast om de försiktighetsmått han ämnar vidtaga, hur han miss-

tror besättningen på slottet och vill lämna bevakningen åt den nya trupp, som ankommer. Den består, som man kan ana, af Edvinskys vänner, hvilka slagit kosackerna och nu inträda i deras kläder. Slottsvakten instänges i en af salarna, Ragotzi befrias, och Zamoski ämnar nu låta döda Edvinsky i hans makas åsyn, som förgäfves ber om nåd för honom. Han är redan färdig att dö, men i samma ögonblick Zamoski ger de förmenta kosackerna tecken att lägga an, rusa de på honom, gripa och afväpna honom. Edvinsky är emellertid alltför ädelmodig att själf straffa sin fiende, utan öfverlämnar honom åt lagarna att dömas. Peters inkommer med Angela, och både han och Polina få löfte om stora belöningar. Man kan just icke förebrå författaren, att han sparat på effekterna, men å andra sidan måste man medge, att få pjäser mera stöta sannolikhet och god smak för hufvudet än denna. Emellertid lära de spelande till största delen öfverskylt styckets många brister. Ahlgren var förträfflig i Zamoskis roll liksom Åbergsson i Edvinskys. Såsom Floreska hade Karolina Kuhlman sin första tragiska uppgift och löste den på ett högst förtjänstfullt sätt. Fru Fahlgren, såsom fru Hæffner sedan 1808 kallades, spelade Polina och Axel Cederholm Ragotzi särdeles väl. Lars Hjortsbergs lifliga aktion och oefterhärmliga mimik gaf åt Peters roll en lyftning, som den knappast i sig själf äger, och hans unga dotter utförde Angela "med all den älskvärda naivité, som tillhör hennes ålder, och dansade med ett behag, som förvärfvade henne ett odelt bifall äfven bland den delen af publiken, som äger nog liten känsla för det sköna att uttrycka sitt

nöje genom skrik", efter hvad en af de närvarande försäkrat oss.

Under åren 1809 och 1810 blef emellertid Operans scen icke särdeles ofta begagnad. Operettspektaklerna gåfvos mestadels på Mindre teatern, vanligen måndagar och torsdagar, och Karl XIII:s afsikt att på Operan återupptaga musikverk i den högre stilen kunde ej på något fullt värdigt sätt förverkligas till följe af de ringa sångkrafter, som stodo direktionen till buds. De unga voro ej ännu mogna för de maktpåliggande uppgifterna, ehuru man med alla krafter arbetade på deras snabba utbildning, liksom man äfven inrättade nya kör- och balettskolor. Af de äldre artisterna, som vid Operans indragning 1806 pensionerades, var det endast Karsten, hvilken ännu med framgång kunde låta höra sig.

Karl Stenborg, som till följe af sin förstörda ekonomi måste bilda en teatertrupp och med den beresa landsorten alltsedan hösten 1804, samtidigt med att han ehuru sällan uppträdde på Operan, tog offentligen farväl af Stockholmspubliken vid en till hans förmån anordnad konsert i riddarhussalen den 27 februari 1808. Elisabet Olin sjöng då ännu en gång trots sina sextiosju år med förvånande färdighet en aria di bravura och återkallade därmed hos de äldre minnet af Operans forna glansdagar. Själf föredrog Stenborg ett af honom både till ord och musik komponeradt recitativ med aria samt kupletter, där det bland annat hette:

"Det var en blick så mild, så tjusande,
som skyddande mig uppå scenen förde.
Ung, utan hopp, ett prof jag vågade

och i mitt bröst ert bifall hörde.
Vid denna dom allt tvifvelsmål försvann,
jag sjöng till dygdens lof och hjältars ära,
i eder ro jag min belöning fann
och kunde högre nöje ej begära."

Därmed afslutade han sin trettiotreåriga teaterverksamhet i hufvudstaden och lyckades genom goda vänners bemödanden den 5 maj 1809 bli antagen såsom notarius publicus i Stockholm. Några dagar därefter afbröt han sin mer än halfåriga sejour i Göteborg och återvände till Stockholm för att tillträda sin nya befattning. Hans sista dagar fördystrades dock af tilltagande penningebekymmer. Han rent af led nöd. Den 1 augusti 1813 träffades han af ett slaganfall, som inom en timme ändade hans lif. Han var sedan 1793 gift med Betty Olin, Elisabet Olins dotter, som vid svenska operans instiftande sjöng Kärlekens roll i *"Thetis och Pelée"*, och som öfverlefde honom trenne år.

Franciska Stading, Antigones ljufva och behagfulla framställarinna, erhöll titel af hofsångerska och blef ledamot af Musikaliska akademien. Hon lämnade Sverige 1806 och bosatte sig i Dresden, där hon vid sjuttiotre års ålder afsomnade den 8 februari 1836.

Karolina Müller, den firade tolkarinnan af Alceste och Armide, uppträdde sista gången 1810 på galaföreställningarna vid kronprinsen Karl Johans hyllning. Hon erhöll likaledes titel af hofsångerska och hedrades med ledamotskap af Musikaliska akademien. Åren 1812—1815 var hon lärarinna för teaterns elever samt afled den 27 november 1826, sjuttio-

ett år gammal. Året därpå dog hennes man, förste konsertmästare i kungliga hofkapellet och en af sin tids förnämsta violinvirtuoser.

Kristofer Karsten pensionerades äfven 1806, men fortfor dock att mot särskildt arfvode emellanåt uppträda på Operan, sista gången på galaspektaklet den 6 november 1821, då han vid sextiofem års ålder ännu en gång briljerade med sin konung Oedip. Ehuru rösten blifvit något tunn, var han dock i det artistiska utförandet ännu i det närmaste allt hvad han varit på höjden af sin förmåga, efter hvad samtida försäkrat. "Där han blind och stödd på Antigone framstapplade i sin grekiska dräkt och trefvade framför sig med stafven, var hans figur så ädel, så antik, att han till illusion återgaf bilden af dessa forntidens gestalter, som ännu befolka museerna i den eviga staden." Karsten föddes i Ystad 1756. Hans sångaranlag voro redan tidigt så utvecklade, att han fick biträda i Lunds domkyrka vid universitetets jubelfest 1768. Då änkedrottningen tre år senare begaf sig till sitt hemland öfver Ystad, anordnades därstädes till hennes ära en konsert, hvarvid äfven Karsten lät höra sig. Drottningen blef så intagen af hans klockrena stämma, att hon skaffade honom tillfälle att studera vid den då nyss instiftade Musikaliska akademien från hösten samma år. När Gustaf III skapade svenska operan, blef Karsten anställd i kören och debuterade sedan i operabaletten "*Adonis*" 1776 med sådan framgång, att han följande år af konungen sändes till Köpenhamn för att under ett helt år låta sin röst utbildas af den berömde italienske sångläraren Potenza.

Efter sin återkomst uppträdde han med stormande bifall i januari 1778 såsom Bore i prologen till Naumanns opera *"Amphion"* och anställdes vid Kungliga teatern i egenskap af förste aktör och sångare. Under sin långa konstnärsbana sjöng han ett stort antal kräfvande roller med odeladt erkännande och

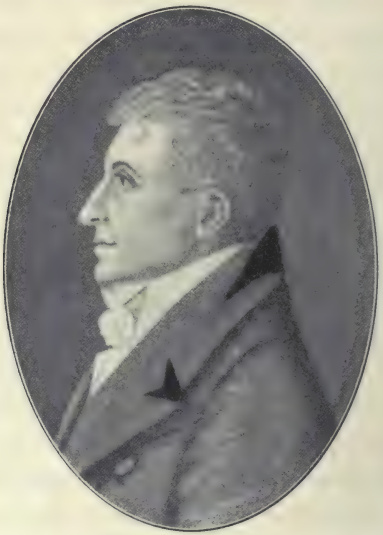

Kristofer Karsten. Efter gravyr af Quenedey.

ansågs som sångscenens yppersta prydnad. Utan tvifvel var han en af de utmärktaste sångare, som någonsin beträdt vår scen. Hans röst hade en sällsynt renhet och skönhet och ett omfång, som tillät honom utföra både Achilles' tenorparti i *"Iphigenie i Auliden"* och utan transponering titelrollen uti *"Oedip i Athen"*, som är skrifven för basröst. Till dessa partier, som räknades bland hans allra för-

nämsta, kunna vi lägga hans Kristian i *"Gustaf Vasa"*, kunglig i later och åtbörder, hvilken han spelade enligt Gjörwells ord "som en hel mästare". Hans deklamation var förträfflig. "Äfven som skådespelare berömdes han", säger Benjamin Höjer, "hufvudsakligen för sin vackra imponerande figur och ädla hållning." Oaktadt han naturligtvis tillhörde franska skolan, hade han dock mycket litet af dess öfverdrift i sceniskt patos. Sitt majestätiska sätt att föra sig bibehöll han äfven utom teatern, om det också icke alltid öfverensstämde med omgifningen, hvaröfver man ibland kunde tillåta sig ett lätt skämt dock utan elakhet, ty han var en i alla afseenden aktningsvärd, angenäm och intressant personlighet, ehuru han blifvit bortskämd af allt smicker och fjäsande, hvarför han var utsatt, och som han för öfrigt med mycket välbehag mottog. Nils Arfvidsson berättar, att efter en stor middag, där Karsten enligt dåtidens sed, vid desserten sjungit åtskilliga svenska och franska visor, flera af gästerna bildade en grupp kring honom och sade honom några uppriktigt menade artigheter bland annat för hans förträffliga sätt att utföra kungaroller. "Jag är alltid kung", svarade Karsten med den lugnaste och naturligaste uppsyn i världen. Arfvidsson inföll då på franska, som han visste Karsten satte värde på, att man talade med honom: "Oui, le roi de l'harmonie." "C'est cela, mon cher monsieur", genmälde han med en olympisk nick och lade beskyddande sin hand på Arfvidssons axel med den mest älskvärda, nedlåtande min man kan föreställa sig. Ett tillfälle, då han emellertid tycks åtminstone för en stund

glömt bort sin kungliga värdighet, var när han en afton sjöng hos Cronstedts på Karlberg. En af de unga deltagarinnorna omtalade, att han, sedan han med sin sköna röst förtjusat alla åhörarna, ombads att ackompanjera sig själf till någon favoritvisa. Han slog sig då ned vid instrumentet och föredrog

Mariana Teresia Karsten.

en liten dansk kärleksvisa, hvarunder han adresserade sina miner och blickar till de unga flickorna, som skockat sig omkring honom, med en öfverdrifvet tillgjord artighet. Han nästan kröp på tangenterna och tycktes alldeles försmäkta af ömhet och förtjusning ända till löjlighet.

Efter en kort förlofning med operasångerskan Marie Louise Baptiste, hvarom jag berättade i första

delen af dessa anteckningar, gifte Karsten sig 1781 med den sköna polskan Mariana Teresia Stebnowska, hvilken hitkommit i den engelska ministerns följe Under åren 1782—1803 var hon anställd vid Kungliga operan, ehuru hon på grund af sin obetydliga röst där aldrig kom att intaga någon framstående plats. Däremot var hon en utmärkt harpspelerska. Af deras döttrar blef den äldre gift med den här såsom balettmästare engagerads italienaren Filippo Taglioni, i hvilket äktenskap föddes den framdeles europeiskt ryktbara dansösen Marie Taglioni. Den yngre debuterade på Kungliga teatern såsom Taglionis elev i baletten till operan *"Cora och Alonzo"* i februari 1805 och hade under ett år anställning därstädes med rang af premiärdansös. Hon blef sedermera gift med dåvarande öfverstelöjtnanten vid kejserliga ryska generalstaben Kachanoff.

Af kunglig nåd tillförsäkrades Karsten 1783, i likhet med Stenborg några år förut, en lifstidspension af 333 rdr 16 sk. specie. Följande år reste han till Köpenhamn och lät höra sig inför hofvet och allmänheten samt fyra år därefter till Berlin, då han sjöng på hofkonserter i Sans-souci och Ludwigslust och återkom till Sverige först i slutet af året. 1791 rönte han ett nytt prof på sin konungs bevågenhet, då han utnämndes till hofsekreterare. Han blef äfven ledamot af Musikaliska akademien. Efter konungamordet inställdes teaterverksamheten under flera månader, och Karsten for då till England, där han medverkade vid flera konserter hos hertigen af York. Till Paris kom han i slutet af 1810 för att gästa sina barn och barnbarn och stannade hos dem

ända till påföljande höst. Han fick under denna tid nöjet sammanträffa med flera ryktbara musici såsom Grétry, Cherubini, Méhul, Paër, m. fl.

Äfven såsom kostymreformator har Karsten gjort sig förtjänt om vår teater. Då "*Iphigenie i Auliden*" 1802 återupptogs på Operan, skrefs därom en längre artikel i Stockholmsposten, i hvilken bland annat kostymeringen klandrades. "Däremot", fortsätter anmärkaren, "hade herr Karsten berömligen iakttagit den historiska sanningen, klädd i dräkt och mantel af ylle, ungefär sådana de underrättelser man har från antiken säga, att Achilles bar dem. — — — I Achilles' hjälm såg man denna gång ej heller några fjädrar. Så mycket bättre; de voro hos de äldsta greker en okänd vapenprydnad. Allmänheten och konstälskaren, som redan stå hos herr Karsten i så mycken förbindelse för hans lyckliga talanger, äro honom ny tack skyldiga för den omsorg han sig ger att utforska och nyttja det rätta i kostymen. Men så länge ej alla personer i en pjäs gemensamt instämma i ett sådant bemödande, blir taflan af den ofullständig och svärjande för dens öga, som häri önskar enhet och sanning. Om mamsell Stading, så ganska intressant i denna pjäs, och några få personer af dansen och kören tycktes hafva förenat sig med herr Karsten att gifva sina dräkter den simplicité i form, den ledighet i påklädning, som förer åskådarens inbillning tillbaka till Iphigenies tider, så såg man däremot alla de öfrigas kostymer af så krånglig skapnad, så mångfaldig och påpackad prydnad, af så stel och snörpt påklädning, att tanken mer fördes på nyssledna sekels fula, spända,

missformande habits habillés och rober med snörlif och styfkjol, än på grekernas simpla, behagligt bildande dräkter. Man måste dock medgifva, att fordran på en allmän reform af kostymerna vore obillig, då utförandet ej kan undgå att vara ganska kostsamt. — — Svenska teatern felar i denna del mycket mindre än den engelska alltid gjort och ännu gör. Till och med den franska har, som jag haft tillfälle att med egna ögon se, ganska nyligen börjat sanningens stränga iakttagande i denna artikel, och den reform, som skall ha skett i Lekains och Clairons tid, eller af dem, var ingenting mindre än en fullständigt riktig reform. Svenska teatern kan häri och i de flesta andra delar, om den bemödar sig därom, lätt rivalisera stora och berömda teatrar i andra länder. — —"

Karstens gästspel på Kungliga operan fortfor ända till den 1 oktober 1817. Sista gången han visade sig där var, såsom ofvan nämnts, vid galaspektaklet 1821. Då det 1820 stiftade "Harmoniska sällskapet" i förening med hofkapellet och Kungliga operans kör för första gången 1824 i Ladugårdslands kyrka gaf Haydns oratorium "Skapelsen" utförde Karsten Uriels parti. Sin svanesång sjöng han vid en konsert i stora börssalen den 6 mars 1825, då han trots sin höga ålder uppträdde i ej mindre än sex olika kompositioner af Reichardt, Paisiello, Paër och Naumann. Den 7 augusti 1827 träffades Karsten af ett slaganfall och insomnade på aftonen för alltid i det trefna hem på Drottningholm i Kanton, som Gustaf den tredje skänkte honom och hans maka vid deras giftermål. Liksom Lars Hjortsberg af sin

samtid betraktades såsom Sveriges störste dramatiske skådespelare, ansågs Karsten vara den svenska operans ypperste representant. Bernhard von Beskow, Marianne Ehrenström, Nils Arfvidsson, Anders Lindeberg, Kristian Molbeck, m. fl. betyga alla, att han varit begåfvad med den skönaste stämma Sverige frambragt och tillika varit den förnämste dramatiske sångare vi ägt.

Hans maka öfverlefde honom i mer än tjugu år. Först vid 95 års ålder afled hon 1848, ömt vårdad i det gamla hemmet af en kvarlefvande son. En person, som känt henne under hennes äldre dagar, har sagt, att hon var ett förkroppsligande af hoftonen under tjusarkonungens dagar. Hon tog den med sig i grafven liksom Ludvig Filip sade sig göra med franska konungadömet. Det var en sällsam njutning att höra henne berätta om kungens menus plaisirs — och kungen i hennes mun utan tillägg af namn betydde alltid Gustaf III —, om hans favori Monvel och dylikt och då tillika se den fina dragningen i gummans mungipor och den milda skalkaktigheten i hennes ögon. Hur lifligt, hur målande framställde hon icke allt det lysande, det beundransvärda hon under sitt långa lif fått upplefva!

Talscenens på sin tid främste skådespelare, Abraham de Broen, skattade redan 1804 vid några och fyrtio års ålder åt förgängelsen. I det kungliga brefvet 1798 angående Stenborgska teaterns inlösen stadgades visserligen, att inga enskilda teatrar finge i Stockholm inrättas, men redan 1795 hade de Broen erhållit privilegium att bygga en teater på Djurgården på grund af de svårigheter han hade att underhålla

sin talrika familj, bestående af hustru och tio barn. Han skulle där få spela från 1 maj till 1 oktober komedier, dramer och operetter, dock icke dem som gåfvos på skådeplatserna i staden. Teatern blef dock ej färdig förrän 1801, och privilegiet öfvergick efter hans död till änkan och barnen, af hvilka Isak 1810 erhöll personligt privilegium att öppna teater äfven inom hufvudstaden och där spela tre gånger i veckan: söndag, onsdag och lördag på åtskilliga billiga villkor. Skådeplatsen inrättades på dåvarande Barnhusgården, en i gamla Stockholm känd förlustelseplats, och den 21 april 1813 invigdes den under namn af "Nya komiska teatern". Kotzebue tyckes ha varit flitigt anlitad för repertoaren, och bland de spelande träffa vi mamsell Karolina Richter, som året därpå anställdes vid den kungliga scenen, hvilken hon sedan tillhörde långt in på 1860-talet under namnet fru Bock. Teatern rönte dock så ringa uppmuntran, att redan följande år den 20 mars sista spektaklet gafs, hvarvid uppfördes *"Den musikaliske skräddaren"* med musik af Gaveaux och Kotzebues fyraaktsskådespel *"Grefven af Burgund"*. Kort därefter dog Isak de Broen. Djurgårdsteatern fortfor däremot ända till 1863, då de Broenska privilegiet upphörde genom änkefru Wildners död, det sist kvarlefvande af Abraham de Broens barn. Byggnaden nedrefs, och ett nytt teaterhus uppfördes af ett därför bildadt bolag.

Vid tiden för kronprinsen Karl Johans ankomst till Sverige och öfvertagande af regeringen inträffade stora förändringar icke blott inom den politiska världen utan äfven inom teaterns trånga område. Det var ej allenast Operans framstående artister,

som försvunno från skådebanan, utan samma förhållande ägde rum också vid den Dramatiska scenen. Andreas Widerberg, en af de mångsidigaste aktörer vi haft, dog 1810. Hans hufvudfack var, såsom vi af det föregående sett, sorgespelet, där hans Tankred

Karl Gabriel Schylander såsom prostinnan i "Marcus Wimmerberg". Efter blyertsteckning af friherrinnan C. C. Cederström f. Mörner (f. 1760 d. 1832), tillhörig fil. stud. Bengt Hildebrand.

och Helmfelt prisades såsom mästerstycken. Men han spelade äfven till exempel fader Ambrosius, krögaren, i "Kronfogdarne" och var ypperlig i sångroller, sådana som Vattendragaren, Gubben i bergsbygden, Leheman, Torparen m. fl. Den lättfotade Inga Åberg, om hvars utomordentliga skönhet till och med Goethe fick höra talas, då han reste i Italien,

försvann samma år från den kungliga scenen. Schylander, den ryktbare framställaren af den tidens käringroller: fru Slammerström, fru Etternäbb, mor Bobi, friherrinnan Torrved och hvad de allt hette, dog året efter Widerberg eller 1811 och lämnade efter sig vid teatern ett tomrum, som helt säkert aldrig blef riktigt fylldt. Herman Kullberg ägnade vid begrafningen i Klara kyrka åt hans minne ett kväde, som där afsjöngs, hvari det bland annat hette:

— —

"Med kindens purpurfärg och prydd med silfverhåren,
en bild af vintern och af våren,
sköt snillets stråle ur dess blick,
och i dess mun hvart ord en egen tjuskraft fick
att lifvets tyngd och hjärtats kval förjaga.
Han syntes född att den nation behaga,
hvars bifall han i alla tider vann;
Och världen ganska få utaf hans likar känner,
som ägt så många sanna vänner,
och som så väl förtjänt att saknad bli som han."

Fredrika Löf visade sig under de senare åren sällan på scenen och då endast i en af sina gamla glansroller, drottning Kristina: sista gången vid galaspektaklet för tronföljaren Karl August. Vid detta tillfälle hade Leopold till prinsens ära skrifvit verser, hvilka inpassats i själfva pjäsen. Innan Kellgrens skådespel började, gick von Engeström in i kungliga foajén och underrättade drottningen om det ställe, där dessa verser förekommo med begäran, att hon ville börja applåderna, emedan ingen annan annars vågade göra det. Emellertid misstog sig drottningen om stället och applåderade i stället följande passus:

"Jag känner detta folk. Vant att af sig värderas,
det tål ej, att dess land af svagheten regeras:
förskräckligt i sin hämnd mot kungar utan dygd..."

Fredrika Löf. Ffter teckning af Bossi 1800, tillhörig kapten Fritz Sergel å Sponga.

Och applåderna i salongen blefvo så häftiga och långvariga, att man trodde de aldrig skulle sluta. Publiken fann i meningen en allusion å den afsatte

konungen, hvilket drottningen icke tänkt på, och det som var skrifvet för prins Karl August gick alldeles spårlöst förbi. Jag har förut talat om Fredrika Löfs skönhet och hennes galanterier, men uraktlät då att nämna en af de ryktbaraste af hennes många tillbedjare, nämligen Kellgren. Han omtalar 1790 i bref till Edelcrantz, att han var "allvarsamt kär, dödeligt som en galning", att han lyckats af den liberala skönheten "efter mycket intriger, brefväxlingar och kulissmöten" utverka åt sig ett par rendezvous, som gjorde honom ändå mer yr i hufvudet, och förbannade slutligen sitt öde att någonsin ha lärt känna henne. Måhända, säger Otto Sylvan i sin Kellgrenmonografi, var det för hennes räkning han åtog sig öfversättningen af Voltaires "*Olympie*", där hon fick hufvudrollen, och kanske var hennes personlighet icke utan inflytande på tillkomsten af själfva "Nya skapelsen", "det första af alla lyriska skaldestycken", såsom Benjamin Höijer kallade den sången. Hon dog 53 år gammal 1813.

Eleonora Säfström fick ej mycket tillfälle att vid den kungliga scenen utveckla den talang hon visat på Munkbroteatern. Medtäflarinnorna voro för många och kabalerna för starka. Därtill kom att hon träffades af ett svårt och långvarigt nervlidande, som slutligen orsakade, att hennes engagemang uppsades 1806. Hennes anhållan om en pension af 66 rdr 32 sk. b:ko, hvilken understöddes af teaterdirektionen, afslogs af konungen. Hon flyttade då till Ystad, där hennes syster, friherrinnan von Kaulbars var bosatt, och förestod i denna stad under många år en småbarnsskola. Först 1857 slöt hon sin långa lef-

nadsbana, den sista kvarlefvande från den gustavianska teatern.

Johan Samuel Ahlgren, om hvilken jag förut berättat många historier från hans ungdom, då han var en stor bråkmakare, blef sedan en mycket exemplarisk herre och teaterns ordningsman, samt fick titel af hofkvartermästare, hvaröfver han var mycket stolt. Emellertid funderade han längre fram på möjligheten att stiga litet högre på rangskalan och talade därom med Hjortsberg. "Ja", svarade denne, "det skulle jag väl kunna utverka åt dig. Jag vet bara inte, hvad vi ska hitta på för något. Kanske du skulle kunna vara belåten med hedersbenämningen hofhalfstopsmästare?" I Dahlgrens Anteckningar står, att han "vanligtvis spelade skrymtare, bedragare och förrädare" utan att nämna en enda af hans många betydande roller. Ett stort antal af dessa utgöres dock af de ädlaste karaktärer. Sålunda spelade han till exempel: Mahomet, Helmfelt, Soliman den andre, Gengis Chan, Sune Jarl, Leonidas i "Chelonid", Ingiald Illråda, Johan Gyllenstierna i "Siri Brahe", Yngve i "Oden", Appius i "Virginia", Grefven af Walltron, major Wärnhjelm i "De okände", Franval i "Abbé de l'Epée", "Den okände sonen", Gustaf Vasa i "Svante Sture" och Axel Oxenstierna i "Drottning Christina", m. fl. Han hade ett starkt spelsätt efter tidens sed och slog nog många gånger öfver enligt modernare begrepp, men Gustaf III fann behag i hans framställningar, och Journalen säger om hans Axel Oxenstierna 1809, att han "gaf åt sin roll all den värma och värdighet, som den fordrar. Scenen med drottningen i andra akten, där

han öfvertalar henne att afstå från sin tillämnade förbindelse med de la Gardie, den förträffliga apostrofen till den aflidne konungen, som på detta ställe är af en så stor effekt, och tredje scenen i fjärde akten, där han lämnar henne det bekanta brefvet, tillvunno honom i synnerhet åskådarnas bifall." Bernhard von Beskow påstår, att han aldrig kunde förgäta honom i denna roll. "Det går ännu en lätt rysning öfver mig, när jag minns det vördnadsbjudande allvar, den innerliga faderskänsla, hvarmed han ömsom förkrossade, ömsom upplyfte den store Gustaf Adolfs dotter. Och när han slutligen sammanfattade allt i denna enkla fråga:

'Har Gustaf Adolf mer ej någon dotter?'...

och tårar strömmade öfver hans, liksom åskådarnas kinder — då förvånades man öfver den oemotståndliga makt, som ligger i känsla, röst och blick." Ahlgren lämnade teatern 1815 vid nyss fyllda femtio år och afled 1816.

Gertrud Forselius blef 1783 vid tolf års ålder elev vid Operan, tre år därefter anställd vid Nya svenska teatern och följande år hos Ristell. Samma år gifte hon sig med dåvarande sångmästaren Hæffner, från hvilken hon blef skild 1807, och ingick året därpå nytt äktenskap med skådespelaren Fahlgren. 1788 engagerades hon vid de Kungliga teatrarna. Hon var en förträfflig och mycket mångsidig förmåga, spelade Natalia Nariskin och sjöng Armide i operan *"Renaud"*, var utomordentlig såsom fru Äppelmos i *"Kusinerna"*, men envisades att nära fyrtioårig vilja spela ungmö. Detta gaf slutligen an-

ledning till, att i pressen 1809 syntes en artikel, där det bland annat heter: "Då fru Fahlgren ännu framgår såsom flicka, vet man ej antingen man skall döma henne själf, som åtar sig att göra denna osanning sannolik, eller de som befalla henne att i den framträda och äfventyra missnöjda hviskningar." Hon lämnade scenen 1812 och afled vid nära åttio år 1850.

Anna Löfborg, född Brandt, anställdes samma år som Gertrud Forselius i egenskap af aktris vid Kungliga dramatiska teatern, efter att förut ha varit figurantska vid Operan, och blef samtidigt gift med kamreraren i tullverket Nils Löfborg. Hon var då tjugufyra år och spelade den tiden kammarjungfrun i *"Visittimman"*, Lisa Klarsynt i *"Michel Wingler"*, borgmästarinnan Sliddersladder i *"Kapten Puff"*, fru Slammerström i *"Tadelskolan"*, titelrollen i *"Hofrådinnan af Gyllenpalm"* (La comtesse d'Escarbagas af Molière), men blef sedan äfven berömd i mère-noble-roller. Hon afgick redan 1806 och dog 1834 sjuttio år gammal.

Äfven de Kungliga teatrarnas chef Abraham Niklas Edelcrantz lämnade denna sin befattning 1810. I förra delen af dessa anteckningar gaf jag några kortfattade meddelanden om hans person, hvilka jag här vill söka fullständiga. Han var född under namnet Clewberg 1754 i Åbo, där han blef filosofie magister, docent i fysik och litteraturhistoria och 1780 universitetsbibliotekarie. Ett sorgetal på vers, som han höll öfver den afdöda änkedrottningen Lovisa Ulrika, de svenska sånggudinnornas hulda fostrarinna, väckte Gustaf III:s uppmärksam-

het, utmärkt som det var af känslans djup och idéernas rikedom. "Clewbergs ode", skrifver Adlerbeth till Rosenstein 1783, "har en rikedom, en nyhet, en styrka i sanning och tankar, som jag sällan sett förbunden med en temligen harmonisk versifikation. Det är recenseradt i Stockholmsposten, och det är det första stycke, som jag där funnit berömdt." Bland de af tidningen mest beundrade rader äro följande om den dygdige vid lifvets slut:

"Dig ger ej döden skräck, för dig han lian döljer,
han räcker blott sin arm, och du med nöje följer.
Odödlighetens hopp skall sväfva kring din säng
liksom en aftondagg på en förvissnad äng.

— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — Din äras rena sken
ej mörkna skall en gång, när tidens tempel remnar,
och han sin fallna tron till evigheten lämnar."

Gustaf III lät kalla Clewberg till Stockholm, gaf honom fullmakt såsom kunglig sekreterare och utnämnde honom till andre direktör vid de kungliga spektaklerna 1783. 1786 skref Clewberg sitt "Ode till svenska folket", en sång full af nordisk anda och kraft, som väckte en allmän beundran. Det är egentligen ett lofkväde öfver Gustaf den tredje, där skalden i manliga toner prisar konungens dygder, vältalighet, milda sinne och förunderliga inflytande på folket, som gjorde

"att han sin egen själ i våra själar göt."

Samma år invaldes han i Svenska akademien och blef för öfrigt ledamot af alla Stockholms veten-

skapliga och vittra samfund liksom af ett flertal utländska. 1789 adlades han, hvarvid han ändrade namn, och upphöjdes 1815 i friherrligt stånd, 1793 fick han titeln kansliråd, blef 1805 öfverintendent och 1813 president i kommersekollegium. Han hade ett utmärkt godt hufvud och en sällspord arbetsförmåga. Också togos hans krafter i anspråk för alla möjliga uppdrag af de mest olika slag, och han har haft ett stort inflytande på vårt fosterlands allmänna hushållning, dess handel, sjöfart, slöjder och näringar, och detta äfven genom en mängd af honom gjorda snillrika uppfinningar inom skilda områden. Han företog vidsträckta resor genom England, Holland, Frankrike och Tyskland, hvarvid han äfven ägnade sin uppmärksamhet åt teatern och dess utveckling i de respektive länderna, hvilket utförligt omtalades i föregående del. 1804 utnämndes han till förste direktör för Kungl. Maj:ts hofkapell och spektakler, hvilken konstinstitution han tillhörde i tjugusju år. Under hans styrelse gafs ingen enda ny opera, man lefde på repriser, och 1806 stängdes hela inrättningen. Då Stockholm i våra dagar räknar nära nog ett dussin teatrar utom alla varietéer och biografer, som ofta allesamman spela för fulla hus, vittnar det mer än mycket annat om, hur stort våra dagars Stockholm är, och hur allmänt spektakelnöjet nu blifvit mot för hundra år sen, då man endast hade Arsenalsteatern, som just icke rymde flera åskådare än nuvarande Södra teatern, och trängsel där ändå sällan ägde rum. Ryktet förtäljer, att Edelcrantz "gärna såg på sina egna fördelar", och teaterns affärer trasslades till. Hvad som

mycket bidrog att hämma Operans pånyttfödelse 1809 var den ofördelaktiga ekonomiska ställning, hvari teatern då befann sig. Gustaf III hade skänkt Edelcrantz ett landställe ute på Djurgården, det så kallade "Skuggan", som Edelcrantz hade ganska mycket förskönat. Malisen påstod, att ej så litet af teaterbalansen blifvit placeradt i nybyggnader därute. En gång då Hjortsberg jämte några andra aktörer begärde förskott, svarade Edelcrantz: "Ack, mina bästa herrar, jag ser verkligen för närvarande ingen dager till det." Hjortsberg replikerade genast: "Ne-nej! det ligger nog i skuggan!" men med en så oskyldig min, att han icke kunde förebrås för någon dubbelmening. En kommitté måste tillsättas för att utreda de trassliga affärerna. Det uppdagades då, att balansen utgjorde mer än 23,000 r:dr. En förklaring begärdes af den afgående direktören, men det var omöjligt att förmå honom därtill, och kommittén afsade sig vidare befattning med saken. En ny kommitté tillsattes då. Utom allt annat, som ej kunde med säkerhet utredas, befanns det, att direktionen bekommit 13,500 r:dr b:ko af statskontoret till aflöningar, m. m., men att dessa ej blifvit utbetalade. Slutligen måste regeringen för skams skull ålägga f. d. direktören att förklara sig. Det gjorde han i ett mycket vältaligt anförande, däri han slutligen sade sig i tre konungars tjänst uppoffrat, hvad lifvet har dyrbarast. Kommitterade, som i denna skrift hade fått några skarpa hugg, svarade, att de ej ville inlåta sig i pröfning af hans förtjänster, utan endast begärde redovisning för de medel han haft om händer. Direktören hade själf kvitterat

medlen i statskontoret, men efter hvad handlingarna utvisade, endast lämnat kamreraren en ganska liten del däraf. Kommittén yttrade slutligen, att den ej liksom direktören kunde berömma sig af att ha uppoffrat, hvad lifvet har dyrbarast, ty den ansåg det vara heder och ära. Så sjuk var saken, att direktören eller hans beskyddare ej vågade för detta grofva tillmäle låta tilltala kommitterade, som läto trycka handlingarna. Tvisten räckte i flera år. Slutligen blef direktören af kammarrätten dömd att betala 13,500 r:dr. Domens riktighet var så klar, att den ej kunde häfvas å högre ort. En del betalade han själf, det öfriga lär ha blifvit betaldt af konungen eller af allmänna medel.

Öfverhofpredikanten, professor Karl Peter Hagberg, säger i sitt minnestal öfver honom, att "hans teaterförvaltning, trägen och mödosam, var förenad med bekymmer, som följde honom till grafven. Det skall likväl aldrig någon tid kunna bestridas, att han var upplifvad af ett varmt nit för dramatikens fullkomning i alla dess utgreningar, att han var en upplyst och djup kännare af alla de särskilda ämnen, som angå scenen, och af alla de vackra konster, som därmed äro närmast besläktade, att han sökte bilda och leda allmänna omdömet, rena och stadga smaken, uppmuntra snillet och talangerna, afvisa odugligheten, häfva missbruken, näpsa självsvåldet och befrämja ordningen. Såsom styresman bibehöll han aktning och lydnad genom allvarsamhet och rättvisa. Driftig och verksam fortskyndade han ärendenas gång. Utan anseende till personen yttrade han fritt sin öfvertygelse." Mot slutet af sitt minnestal

yttrade Hagberg: "Det gifves icke i naturen något ljus utan skugga. Själfva solen har fläckar. Friherre Edelcrantz kunde icke vara lottlös i de mänskliga bristernas arf, ty det är gemensamt för alla." Hvilka fel man än kunde tillvita honom, icke var det otacksamhet. Till en hyllning åt sin kunglige beskyddare hade han på väggen i entrérummet på "Skuggan" låtit rista följande verser, Gustaf den tredjes dödsdag den 29 mars:

"Gråt sanning, snille, konst er skyddsgud och er vän!
Din lager, Svea, gå att i cypress förbyta!
Vänd, mänsklighet, din syn från jordens sorgsna yta!
Split, självsvåld, grymhet, hat far bort att härja den!
Och du, som af Hans hand en längtad fristad vann
vid lifvets afton, frälst för yra skiftens vindar,
i Skuggan lyckligt gömd, betäckt af egna lindar,
gråt, tysta tacksamhet! gråt din välgärningsman!"

Edelcrantz dog 1821. Då han icke efterlämnade några arfvingar till sitt namn, krossades vid båren hans sköldemärke af statsrådet grefve Gustaf Lagerbjelke, som i ett af kraftfull vältalighet formadt tal tolkade hans utmärkta förtjänster. Vitterheten och de sköna konsterna framburo i helgedomen en tacksam gärd åt hans stoft, och de närvarande ägnade hans minne vördnadens, högaktningens och vänskapens tårar.

Den närmast följande tiden, då Operans verksamhet återupplifvades, och de kungliga scenerna under en rad af dugande styresmän höjde sig till en glans, som erinrade om Gustaf den tredjes lysande tidehvarf, står i samband med Karl Johans ankomst

till Sverige samt hans öfvertagande af regeringen och skall behandlas i en kommande del af dessa anteckningar: Svenska teatern under Karl XIV Johans dagar.

ANMÄRKNINGAR OCH TILLÄGG.

I första delen af dessa anteckningar yttras sid. 61 om det franska teatersällskapet i Stockholm 1724—25, att dess spellista är »alldeles obekant». Herr professor Karl Warburg har emellertid i Sveriges teaterhistoriska samfunds årsskrift för 1913 meddelat en del notiser om denna trupps repertoar, som han funnit i Karl Gustaf Tessins bref till sin trolofvade.

Sid. 11.

Hösten 1865 gjordes en repris af »*Qvinnorna och förtroendet*» å Djurgårdens Konsertteater. Nyåret 1868 uppfördes stycket å dåvarande Nya teatern (»Hammerska ladan») samt slutligen samma år under sommaren en gång å Manegeteatern, men utan att på någotdera stället göra nämnvärd lycka.

Sid. 18.

Uppgifterna i Dahlgrens Anteckningar om Stockholms teatrar rörande uppförandet af »*Den förförde ynglingen*» äro icke fullt riktiga, emedan han besynnerligt nog tagit fel om styckets premiärdag. På grund af mellankommande hinder kunde dramen icke gifvas på den ursprungligen annonserade dagen, den 14 september, utan först fyra dagar senare, den 18 september. Det af Björn i hans tillkännagifvande premiärdagen i Dagligt allehanda omtalade missnöjet hos en del personer hade uppkommit efter genomläsandet af den tryckta pjäsen. Hade stycket gifvits redan den 14 september, skulle han icke talat om »allmänna berättelser», ty då hade publiken redan hunnit lägga sina åsikter tydligt i dagen i teatersalongen. Björn omtalar själf i sin insändare i Dagligt allehanda för den

20 september, hvad han till publiken yttrade kvällen förut vid andra uppförandet af pjäsen, och »berättelsen om förloppet» är af Björn själf författad.

Sid. 27.

Fransmännen berätta oss dessutom, att hvarannan söndag gåfvos på stora börssalen af borgerskapet baler, där inträdespriset var tjugufyra skillingar specie. »Societetslifvet i Stockholm är tråkigt och inskränker sig till tebjudningar klockan fem eftermiddagen. Damerna ha sina mottagningsdagar, och klockan sju äro alla hus stängda med undantag af grosshandlarnas, där det ännu är brukligt att supera, och där en middagsbjudning gäller för hela dagen. Under vintern ha vi, om man undantar festerna på hofvet, varit inbjudna till supé allenast hos en enda svensk, riksmarskalken grefve Bonde. Några middagsbjudningar gifvas visserligen, men icke många. Orsaken är missnöjet hos adeln, som dragit sig tillbaka till landsorten». Den kvarvarande adeln var fattig och föga bildad — rent af okunnig. Borden upplystes endast af talgljus. Man drack i allmänhet oförsvarligt, men läste böner före och efter maten, och värdfolket tackades med mycket krus och komplimanger.

Sid. 48.

Rörande händernas betydelse i mimiken vill jag här endast erinra om, hvad redan Qvintilianus, som lefde under det första århundradet efter Kristi födelse, i sin Institutio oratoria yttrar om dem: »De andra lemmarna hjälpa den talande, men dessa — vågar jag nästan säga — tala själfva. Ty fordra vi icke med dem? Lofva, ropa, afskeda, hota, bedja, uttrycka afsky, frukta, fråga, ljuga vi icke med dem? Visa vi icke glädje, sorg, tvifvel, bekantskap, ånger, mått, mål, tal och tid med dem? Uttrycka de icke mod? Bedja, försvara, gilla de icke? Uttrycka de icke beundran och blygsel? Det är det uttrycksmedel, som jag har gemensamt med alla människor, oaktadt folkslagens så vidt skilda språk».

Sid. 88.

Vid galaföreställningen på Drottningholm af operan »Iphigenie» riktade Karsten Achilles' aria »Sjung folk till eder drottnings ära» till prinsessan Fredrika, och den efterföljdes af jubelrop och applådissemanger.

Sid. 89.

Vid hufvudstadens illuminering märktes bland transparangerna en med inskriften: »Fyra ljus i raden för prinsessan ifrån Baden». På hattmakareämbetets hus stod: »Gud gifve hufvud åt vår smorda, nog skall han få hattar gjorda.»

Sid. 92.

Porträttet af friherre Jonne Hugo Hamilton af Hageby, den s. k. franske Hamilton, är en akvarell af teaterns d. v. andre direktör Karl Brelin. Han var född 1768, blef redan 1782 fänrik vid örlogsflottan och deltog i alla sjödrabbningar under ryska kriget, bl. a. vid Hogland och Öland, samt utnämndes till öfveradjutant och major. Under åren 1792—1794 tjänstgjorde han såsom legationssekreterare och sedan chargé d'affaires vid portugisiska hofvet. 1799—1813 var han andre direktör vid Dramatiska teatern, befordrades 1802 till öfverstelöjtnant i flottorna samt adlades och adopterades 1805 under moderns styffaders namn Carlheim—Gyllensköld. 1814 blef han konteramiral, 1817 friherre under namnet Gyllensköld och dog i Augsburg 1819. Brelin var en lång, mager man med sjukligt utseende, stora insjunkna ögon, stor krokig näsa, hög panna, sluten mun med tunna läppar och liknade i profil Napoleon Bonaparte.

Sid. 94.

Flerstädes har anekdoten om Karsten hänförts till sångdramen »Torparen», men alldeles oriktigt, ty Karsten spelade aldrig den rollen, utan Widerberg.

Sid. 99.

Du Puys födelseår uppgifves olika. I Dahlgrens Anteckningar säges det vara 1772 eller 1773, men enligt hans dotters uppgift lär han varit född 1771.

Sid. 108.

Adlerbeth berättar i sina Historiska anteckningar, att kronprinsens döpelseakt ägde rum i Storkyrkan den 15 november, och att galaspektakel samma afton gafs å Operan. Han missminner sig däruti, ty enligt ceremonimästaren Hauswolffs Journal förrättades döpelsen i Slottskyrkan, och spektaklet uppfördes ej förrän den 18 i samma månad.

Sid. 147.

När »Romeo och Julia» 1776 gafs i Norrköping med Margareta Seuerling, född Lindahl, i Julias roll, väckte hon formlig hänförelse hos publiken, och i stadens tidning lästes en versifierad hyllning, som slutar sålunda:

»Min fru! Det fordras ömma slag,
en lycklig skald, en bättre luta,
om er förtjänst sin lön kan njuta,
en allmänhet och icke jag.

Det har ock skett: ni är belönt,
vår allmänhet syns ge er ära,
och innan Muser offer bära
så har Olympen er bekrönt.»

Sid. 191.

Etiketten var för konungen numro ett. Han och änkedrottningen voro mönster af högdragenhet, köld och etikett. I de kungligas närvaro fick man endast tala hviskande. När någon röst höjde sig på en slottsfest, ropade konungen: »Sch! . . .» och hans uppvaktning efter honom: »Sch! sch!» Icke ens i dödens närhet glömde han, hvad etiketten och hans värdighet kräfde. Vid hemfärden från Tyskland i december 1804 voro

konungen och drottningen under en våldsam storm nära att omkomma och kunde endast med största svårighet räddas i en fiskarbåt. Fiskaren slungades af en stormil i hafvet, men drogs upp af dåvarande generaladjutanten Cardell, som med den andra armen uppehöll den afsvimmade drottningen. Då Cardell under farans förfärligaste ögonblick hade kastat sin värja och battong ifrån sig i botten af båten, vände sig konungen till honom och yttrade: »Hvem är med mig i egenskap af generaladjutant? Hvar är generaladjutantens battong och värja?»

Alla, som kunde tänkas i uniform, ikläddes sådan, äfven hofkapellet och baletten. Den gamle statssekreteraren Klintberg, som icke följt med sin tids fåfänglighet, fick en dag i vaktrummet hos konungen se en herre, som han icke kände, i en guldsmidd uniform, lysande liksom en fältmarskalks. Han frågade vakthafvande adjutanten, hvad det var för en främmande minister, och fick till svar, att det var hofbalettmästaren Deland.

Sid. 207.

I Dahlgrens Anteckningar liksom i några senare teaterhistoriska uppsatser uppgifves, att detta galaspektakel verkligen ägt rum, hvilket ej kan vara riktigt. Om pjäsen blifvit färdig till kröningen, hade helt säkert denna omtyckta och efterlängtade opera äfven gifvits någon gång under den närmast följande tiden, hvilket icke var fallet, Skjöldebrand hade heller icke behöft ett så vidlyftigt arbete, som han fick vid anordnandet af galaspektaklerna för att fira Karl Johans hitkomst hösten 1810, då operan verkligen uppfördes, om den gått öfver scenen så kort förut, Under de år operaverksamheten varit afbruten hade icke blott dekorationerna blifvit skadade af takdropp, utan äfven orkestermedlemmarna liksom större delen af kör- och balettpersonalen förskingrats.

Sid. 228.

Då Domenico Bossi utförde sitt ypperliga miniatyrporträtt af Fredrika Löf, hvilket hennes intime beundrare,

den store Sergel, ägde, var hon redan fyrtio år. Hennes fordom underbart vackra ansikte hade antagit ett visst fryntligt utseende, och hela hennes väsen hade fått något rentaf karlavulet öfver sig. Men man såg dock ännu spåren af den skönhet, som afspeglar sig i den i förra delen af dessa anteckningar meddelade bild af m:lle Georges, med hvilken skådespelerska hon lär ha haft en alldeles märkvärdig likhet. Hennes vid mognare år något omfångsrika figur är ofta föremål för Sergels karikatyrer, och då hon vid Operans återöppnande 1809 utförde sin gamla glansroll, drottning Kristina, säger en kritiker: »Anmärkaren kunde väl icke genast försona sig med den persons figur, som föreställde den så väl växta tjuguåriga drottningen», men han medger dock, att hon under pjäsens gång fullkomligen utplånade detta mindre behagliga intryck genom sitt mästerliga spel.

PERSON-REGISTER.

De romerska siffrorna beteckna arbetets delar, de arabiska sidan.

Adelcrantz, K. Fr. I 156, 159, portr. 161.
Adelsvärd, Aug. II 183, 187.
Adelsvärd, R. II 186, 203.
Adlerbeth, G. J. I 119, 133, portr. 136, 137, 141, 170, II 92, 105, 109, 132, 180, 232, 242.
Adlerfelt, K. I 60, 82.
Adolf Fredrik I 71, 82, 88, 111.
Ahlberg, J. II 88.
Ahlgren, J. S. I 167, 175, 198, portr. 203 o. följ. 227, 264. II 29, 37, 38, 40, 57—60, 87, 106, 123, 132, 133, 139, 168, 199, 209, 214, 230, 231.
d'Albedyhll, Charl. II 126.
Albrici, V. I 42.
Alix, J, I 214, 220.
Alix, mr II 38.
Alströmer, P. I 92, 128, 246.
Altén, M. II 122.
Ambrosiani, G. II 109.
Aminoff, J. G. II 186.
Anckarsvärd, K. II 201.
Angelier, m:me II 164.
Angelier, mr II 164.
Angelucci, m:me II 174.
Annerstedt, N. I 92, 102.
Appelgren, E. I 37.
Arfvidsson, N. I 213. II 219, 224.
Armfelt, G. M. I 164, 165, 167, 168, 171, 173, 174, 186, portr. 187, 201, 213, 220, 231, 279. II 9, 23.
Arnault, A. V. II 183.
Asteropherus I 18.
Augusti, Sofia. I portr. 114, 120, 121, 130, 132, 136, 137, 138, 141, 156, 183, 215, 219.

Baptiste, m:me I 83.
Baptiste, M. L. se Marcadet.
Barck, Nils I 81, 125, 126.
Barnekow, A. F. I 137, 145, 146, 148, 149, 164, 166, 169.
Baron, d. y. m:lle I 278.
Bassi, G. I portr. 214, 215 220; II 38, 49.
Bautain II 161.
Beaulieu, A. de I 36.
Beaumarchais I 146, 254; II 59, 64.
Beethoven II 50, 138.
Bellman I 94, 168, 199, 201, 219, 224, portr. 233; II 43, 44, 157.
Benda, G. II 159.
Berg, K. Fr. II 62, 115, 139, kost. 142, 143, 177.
Berghult, J. I 73, portr. 188.
Berndes, A. U. II 134.
Besche, de. I 164, 167, 173, 220, 225; II 13, 15.
Beskow, B. von. I 47; II 96, 200, 224, 231.
Björkman, Hans. I 92, 101, 105, 111, 112, 132, 154, 162.
Björkman, Hampus. II 206.
Björn, D. G. I 222, 227, 254, 255, 259, 261, 280; II 12, 13, portr. 14 o. följ. 40, 59, 122, 123, 239.
Blanc, J. von. I 146; II 147.
Boïeldieu. II 163, 173, 207.
Boisgelin, L. de II 25.
Bonde, K. J. I 172.
Bonn, M. I 247, 255.
Bossi, D. II 228, 243.
Bouilly, J. N. II 138.
Bournonville, Ant. I 214, 219.
Bournonville, Aug. I 214.
Brahe, A. I 33, 34.
Brahe, M. II 203.
Brahe, P. I 18.
Brask, S. I 18.
Breda, I 196; II 62, 63.
Brelin, K. II 92, 126, 163, 182, 183, 186, 189, 241.
Bretten, M. von I 33.

Broen, A. de. I 156, 167, 183, 198, 201 o. följ. 219, 222, 224, 226, 227, 231, 261, 279; II 29, 30, 38, 40, 49, 53, 54, 64, 76, 107, 123, 129, 170, 224, 225.
Broen, I. de. II 225.
Brooman, J. E. II 83, 84.
Brunati, A. I 37.
Bruni, Ant. II 93, 159, 187,
Bunge, M. II 107.
Börk, J. I 52.

Calderon. I 191; II 16.
Cardon, J. II 163.
Carlheim-Gyllensköld, se Brelin.
Carstenius I 19, 20.
Casagli, H. E. II 109, kost. 151.
Casagli, L. II 109, kost. 151, 161.
Catonius I 25.
Cederholm, Ax, II 62, 87, 159, 160, 168, 177, 197, 199, 214.
Cederström, C. C. II 226.
Cederström, J. II 185.
Cederström, K. II 185.
Champein, II 62.
Chanut, P. I 35.
Cherubini, II 138, 159, portr. 160, 222.
Cimarosa II 57, 60, 111, portr. 112.
Clewberg, se Edelcrantz.
Cormarten I 54.
Corneille I 54, 61, 67, 102, 146.
Croelius II 174.
Crusell, B. II 201, 206.
Cumberland, R. II 147.

Dahlqvist, L. II 106.
Dalayrac I 248; II 11, portr. 12, 29, 30, 49, 57, 62, 81, 96, 111, 138, 159, 164, 199.
Dalin, O. von I 34, 67, 80.
Deland, Kar. II 63, 76, 97, 106, 109, 126, 129, 139, 145, 159, 166, 168, 214.

Deland, Louis I 207; II 30, 38, 75, 94, 98, 106, 109, 113, 116, 129, 146, 148, 159, 160, 161, 176, 177, 199, 208, 243.
Delille, mr II 164.
Desguillons, A. M. I 195; II 64.
Desguillons, J. S. I 195; II 64, 164.
Desprèz I 180 portr. 181, 253.
Destouches I 81.
Devienne, Jr. II 50.
Didelot I 216.
Djurklou, A. II 185.
Dubois, N. I 195.
Ducaire, m:me II 164.
Du Londel I 72, 86.
Duni, E. I 248.
Du Puy II 56, 90, 98, 99, portr. 100, 101—104, 153, 164, 242.
Du Tillet I 130, 137.
Duval, A. II 189.

Eckerman, Charl. I portr. 121 o' följ.
Edelcrantz, Clewberg I 178, 195, 199, 206, 220, portr. 221, 226 o. följ. II 13, 15, 28, 37, 163, 177, 180, 192, 195, 232—237.
Edman, Betty II 181.
Ehrengranath, Ax. II 206.
Ehrensvärd, G. I 76, 89, 90, 120, 131, 137, 143, 145, 148, 157, 208, 273.
Ehrenstrahl, D. Kl. I 38, 48.
Ehrenström Mar. I 145, 210, 212; II 40, 42, 111, 224.
Ekeblad, J. I 39, 42, 58.
Engeström, J. von I 212.
Envallsson I 146, portr. 249 o. följ. II 38, 81, 82, 113, 119.
Eurén, G. II 120, 122, 127.
Euripides I 20.

Fahlgren, G. se fru Hæffner.
Falkenberg, H. I 81.

Favart I 143.
Félix, mr och m:me I 195.
Fernstedt, C. J. I 219.
Fersen, Axel von I 84, 90, 124, 127, 166, 218, 263, 277, 278.
Fersen, Karl von I 80, 81, 86, 93, 125, 126, 149, portr. 150, 164, 178, 186.
Feuk, L. I 127.
Fischerström, J. I 105, 106.
Flemming, Kl. II 186, 188, 189, 203, 204.
Flintberg, K. H. I 130, 135, 273.
Flodell, N. I portr. 68.
Flodin, J. G. II 79, 107.
Fornenbergh, J. von I 49.
Forsslund, J. II 8.
Fortia de Piles II 25.
Franc, U. I 218; II 12.
Franck, M. I 193, 207; II 30, 40, 106, 124, 126, 129, 130, 132, 135, 145, 152, 166, 199.
Fredrik den förste I 60, 71.
Fredrika af Baden II 87, portr. 88, 90, 109, 161, 164, 173, 184, 187, 189, 241.
Frigel, Per II 108.
Frischlin, Nic. I 28.
Frodelius, A. S. II 63, 123, 130, 152, 177.
Frossard I 82, 83, 90, 115, 130.
Frösslind, E. II 111, 199.

Gallodier, L. I 82, 90, 103, 112, portr. 113, 119, 130, 132, 136, 137, 143, 214; II 39, 49.
Gardie, Ax. de la. II 183.
Gardie, Et. de la. II 203.
Gardie, H. de la. I 164, 165, 168.
Gardie, J. de la. I 209; II 53.
Gardie, M. G. de la. I 42; II 31.
Gaveaux, P. II 102, 225.
Geer, Em. de II 188.

Geijer, E. G. I 12, 90, 136; II 155, 174, 176, 198.
German, P. I 146.
Gjörwell, K. Kr. I 94, 112, 118 o. följ. 128, 132, 136, 148, 153, 183, 195, 200, 209, 211, 234, 248, 254, 257; II 30, 43, 48, 52, 65, 98, portr. 163, 219.
Gluck I 111, 115, 141, 152, 162, 213; II 88, 109, 149, portr. 150.
Goethe I 254; II 128, 135, 145, 226.
Goldsmidt, O. II 53.
Grétry I 132, 140, 178, 248, 257; II 49, 74, portr. 75, 96, 97, 109, 161, 222.
Grönforss, Fr. II 199, 208.
Grönlund, D. II 107.
Gustaf den förste. I 30, 31, 34.
Gustaf II Adolf. I 17, 30, 34.
Gustaf den tredje. I 77, 81, 83—87, portr. 88, 105, 147, 159, 177, 179, 187, 192, 200, 201, 216, 218, 250, 254, 262, 264, 265, 274, 275, 279; II 7, 10, 13, 14, 25, 39, 44, 45, 47, 108, 146, 180, 186, 201, 207, 217, 223, 224, 230, 232, 233, 235, 237.
Gustaf IV Adolf. I 141, 185; II 7, 55, 74, portr. 78, 80, 89, 90, 108, 158, 161—164, 173, 180, 184—187, 189—192, 194, 196, 198, 201, 242.
Gyldenstolpe, Aur. II 185, 188.
Gyldenstolpe, Kr. I 164.
Gyldenstolpe, M. II 185.
Gyllenborg, G. Fr. I 171, portr. 172, 201, 242.
Gyllenborg, K. I portr, 65, 119.
Gyllenpalm, A. D. II 196.
Götz, se Remy.

Hæffner, Gertrud I 176, 208, 224; II 30, 152, 154, 214, 231.
Hæffner, Kr. I 145, 217; II 38, 46, 56, 88, 152—155, portr. 153.
Hagberg, K. P. II 236, 237.
Hall, John I 128, 212.
Hall, J. I 182.

Hall, P. A. I 87.
Hallman I 146, 197, portr. 236.
Hamilton, A. I 125.
Hamilton, f. Petersens I 168.
Hamilton, H. II 91, portr. 92, 93, 163, 164, 188, 241,
Hammarsköld II 19, 105.
Hastfehr, F. I 72.
Hauswolff, L. II 186, 188, 189, 242.
Hauteroche, N. II 142.
Hedvig Elis. Charl. I 119, 123 o. följ. 164, portr. 166, 172, 190, 224, 277; II 95, 161, 173, 184, 188, 201, portr. 203, 204, 205, 227.
Heland, M. I 91, 179; II 127.
Hilleström, P. I 115, 140, 143, 153, 155, 168, 183.
Hjortsberg, H. II 42, 110, 116, 199, 210.
Hjortsberg, Lars I 162, 168, 175, 176, 188, 193, 201, 202, kost. 207, 234; II 29, 30, 38, 48, 53, 54, 55, 59, 64, 65, 84, kost. 85, 106, 113, 116, 129—131, 135—138, 146, 147, kost. 148, kost. 156, 157, kost. 158, 165, 168, 170, kost. 176, 177, kost. 178, kost. 179. 180, 210, 214, 223, 230, 235.
Hjärne, U. I. 45, portr. 46.
Holberg, L. I 61, 146, 189, 236, 253; II 55, 199.
Hus, S. I 195, portr. 196.
Höijer, B. I 202; II 219, 229.

Iffland II 145.
Isouard II 177.

Jacobi, H. I 16, 33.
Jennings, F. II 183, 188.
Johnsen, F. I 119.
Jolivet, m:me II 164.
Jünger, J. Fr. II 61, 190.

Karl IX. I 34.
Karl X Gustaf. I 41, 45.
Karl XI. I 47, 48, 52, 53.
Karl XII. I 56.

Karl XIII. I 85, 118, 119, 123, 164, portr. 165, 171, 173, 261, 275, 278; II 7, 9, 56, 161, 184, 185, portr. 200, 201, 203, 207, 215.
Karl XIV Johan. II 225, 237, 238.
Karsten, Kr. I 92, 113, 132, 136, 137, 141, 144, 154, 155, 162, 182, 213, 215, portr. 217, 219; II 25, 38, 49, 74, 94, 109, 110, 149, 152, 161, 187, 192, 194, 215, 217—224, portr. 218, 241.
Karsten, M. T. I 144; II portr. 220, 221, 224.
Katarina II. II 79, 111.
Kellgren, J. H. I 134, 141, 156, portr. 175, 176, 178, 179, 180, 210, 218, 226, 230, 233, 260; II 39, 64, 108, 175, 207, 227, 229.
Kexél, O. I 146, 198, 201, portr. 246; II 29, 40.
Klingspor, Fr. II 201.
Knöppel, Kr. I portr. 68.
Koskull, Mar. II 203.
Kotzebue. II 13, 29, 40, 56, 61, 82, 106, 119 o. följ., portr. 121, 144, 165, 225.
Krafft, P. d. y. I 165, 180.
Kraus, J. I 156, 252; II portr. 108.
Kreutzer, R. II 50, 55.
Kristina I 35, 37, 40, 42.
Kuhlman, Kar. se Deland.
Kullberg, A. K. af. II 136.
Kullberg, H. II 227.
Kurck, J. II 186.
Köningsmark, A. von. I portr. 51.

Lagerbjelke, Ax. II 186.
Lagerbjelke, G. II 182, 183, 188, 189, 190, 237.
Lagerlöf, P. I 52.
Lagerqvist, H. II 139.
Lalin, J. S. I 183, 219; II 56.
Lalin, L. I 92, 101, 105, 111, 112.
Landé. I 60, 61.
Langlois I 61, 65, 72.
Lannerstierna, J. M. I 201, 252; II 74.

Lantingshausen, J, von I 167, 177.
Lavillette, mr II 164.
Lenngren, A. M. I 117, 132, 140, 143.
Leopold. I 140, 152, 198, 201, 215, 216; II 97, portr. 134, 135, 136, 146, 167, 227.
Lessing. I 146; II 16, 30, 135, 144.
Levertin, O. I 175, 177, 216, 260; II 146.
Lewenhagen, J. P. II 72, 73, 83, 145.
Lewenhaupt, C. grefv:n. I 125, 126, 127; II 190, 202.
Lewenhaupt, Kar. fkn II 201, 203.
Liljegren, S. I 217.
Liljensparre, H. I 197, 232; II 22, portr. 23, 24.
Lindahl, P. I portr. 69, 70, 73, 188.
Lindeberg, A. II 224.
Lindegren, K. J. II 54, 56, 129—132.
Lindgren, Ax. II 181, 206, 207.
Lindschöld, E. I 48, 52, 53.
Lindström, K. G. II 62, 161, 197.
Lindström, E. se Frösslind.
Livijn, K. II 164 o. följ. portr. 166.
Ljunggren, G. I 12, 18; II 122, 146.
Ljungström A. K. II 40
Lovisa Ulrika I 71, portr. 79, 84; II 217.
Ludvig Filip II 56, 224.
Ludvig XIV. I 90.
Ludvig XVI. II 74.
Ludvig XVIII. II 188.
Lundberg, A. I 247, 255; II 52, 97, 113, 129, 230, 139, 145.
Lundberg, G. I 124, 172.
Luther. I 17.
Löf, Eufr. I 210; II portr. 39, 41.
Löf, Fredrika. I1 76, 193, 198, 208, 209, 210, 227, 234; II 29, 37, 54, 64, 87, 106, 107, 122, 136, 227, portr. 228, 243.
Löfblad, Joh. I 70.
Löfborg, A. II 64, 232.
Löwenhjelm, G. II 188, 202, 203, 206.
Löwenhjelm, K. II 188.

Mancini Mazarini, L. II 97.
Manderström, L. II 206.
Marcadet. I 137, 214, 219; II 38, 60.
Marcadet, M. L. I 139, portr. 140, 141, 144, 176, 183, 215, 216, 224, 227, 230; II 38, 49, 59, 60, 220.
Maria, Dom. Della II 98, 159.
Marie Antoinette I 254; II 13.
Marivaux, P. I 80, 81, 230, 273.
Marsollier, J. II 138.
Martin, Elias. I 233, 235; II 193.
Martin, J. F. I 95, 121.
Méhul, E. H. II 177, 196, portr. 197, 222.
Mercier, S. II 58, 137.
Messenius, J. I portr. 21, 27.
Modée, R. G. I 67.
Modée, Ebba. II 185
Molière. I 57, 59, 61, 67, 81, 146, 199, 236, 253; II 136, 170, 232.
Monsigny, P. A. I 143, 248.
Montgommery-Silfverstolpe, M. I 207, 214; II 111.
Monvel. I kost. 193, 197; II 43, 57, 86, 168, 170.
Moreto y Cabana. II 106.
Morman, E. II 12, 53, 106, 129, 130, 139, 146.
Munck, frih:n II 186.
Munck, A. F. I 215.
Müller, Kar. I portr. 151, 153, 156, 157, 182, 213, 219; II 30, 38, 43, 49, 74, 98, 108, 109, 152, 187, 216.
Müller, Kr. Fr. I
Müllster, D. I 45.
Mörner A. O. II 186. 206.
Mörner, H. I 277; II 186.

Naumann, J. G. I portr. 135, 136, 137, 157, 179; II 149, 153, 218, 223.
Neuman, Ch. I 193, 210, 227, 230; II 30, 123.
Nolcken, Fr. von I 86.
Nolcken, grevf:n von. I 167; II 188.
Nordén, A. I 92, 101, 105, 111, 130, 132, 133.

Nordforss, K. G. II 28, 64, 93, 112, 135, 136, 163, 177, 194.
Norman, L. I 157.
Noverre, J. G. I 214, 216.

Olin, Betty I 92, 101; II 216.
Olin, Elisabet I 92, 101 o. följ., portr. 108, 112, 114, 115 o. följ., 120 o. följ., 129, 136, 137, 138, 141, kost. 142, 144, 162, 163; II 90, 215.
Olthoff, Kr. von. I 62, 65.
Oxenstierna, J. G. I 75, 107, 125, 150, 164, 165, 167, 168, 169, 174; II 79, 175, 186, 188, 189, 201, portr. 202, 204.

Paër, F. II 160, 222, 223.
Paijkull, G. I 201, 260.
Paisiello, G. II 50, portr. 51, 85, 223.
Pasch, L. I 108.
Pasch, U. F. I 110; II 202.
Patrat, J. II 206.
Pergolese, G. B. I 248.
Petri, Olaus I 16.
Philadelphia, M. II 21 o. följ.
Philidor, Jr. I 248.
Picard, L. II 202, 206.
Piccinni, N. I 155, 248.
Pienne, de II 202, 203.
Pigault-Lebrun, II 137, 187, 203.
Piper, G. II 185.
Pitou, mr II 164.
Pixérécourt, G. II portr. 141, 199, 209.
Pollet, M. se Ehrenström.
Posse, K. I 81.
Potenza, II 217.
Preumayr. K. J. II 206.
Preymayr, F. K. II 206.
Preumayr, J. K. II 206.
Price, m:me I 228.

Prytz, A. I 22, 24.
Puschkin. I 216.

Queneday II 75, 218.
Quintilianus II 240.

Racine. I 51, 80, 81, 126, 133, 146.
Raynouard, Fr. II 198.
Regnard, J. Fr. I 8, 57, 60, 88, 236.
Rehn, J. E. I 85, 93, 250.
Remy, L. S:t., I 210, 228; II 29, 106, 130.
Reuterholm, G. A. II 7, portr. 8, 9, 10, 72, 79.
Reuterskiöld, K. II 185.
Ristell, A. Fr. I 155, 178, 181, 197, 199; II 56.
Roche, de la I 195.
Rondeletius. J. I 18.
Roos, L. H. I 211, 217; II 95.
Rosen, Rob. von II 201.
Rosenhane, S. I 130, 131, 194, 216, 218, 263.
Rosenlund, Ulrika I 133, 134.
Rosenstein, N. von I 195, 220; II 15, 46, 180, 232.
Rosidor I 56.
Roslin, A. I 161, 166.
Ruckman, M. se Franck.
Rudbeck, O. I 36, 45, 52.
Rudbeckius, J. I 20, 29.
Rudenschöld, M. II 19.
Rålamb, K. II 27, portr. 28, 57, 58, 84, 91.
Röök, L. J. von II 107.

Sacchini, A. II 110, 149, 189.
Sachs, H. I 3.
Saint-Foix, G. Fr. I 80, 81, 227.
Savenius, K. J. I 219; II 152.
Schef, J. II 32.
Schiller, Fr. von. II 123, 128, 135, 145, 191.
Schroderus, A. I 22.
Schröderheim, E. I 169, portr. 170, 173, 198, 199, 201, 220, 278.

Schück, H. I 53.
Schylander, K. G. I 175, 176, 198, portr. 204, 222, 234, 252, 253, 280; II 11, 12, 30, 40, 49, 53, 54, 55, 86, 107, 114, 123, 124, 130, 138, 139, 146, 155, 168, kost. 226, 227.
Scio, Seb. del. I 50.
Sebastiani. II 174.
Sedaine, J. M. II 188.
Seneca, L. A. I 35.
Sergel, J. T. I 113, 161, 175, 209, 277; II 39.
Seuerling, K. G. I 188, portr. 189—192, 272; II 43, 72, 147.
Shakspere, W. I 33, 147; II 146, 147.
Sigismund. I 33.
Silfversparre, S. II 201, 202.
Silverstolpe, G. II 113, 181.
Sirotkin. II 160.
Skjöldebrand, A. Fr. II 39, 110, 164, 181.
Slottsberg, G. I 103, 112, 123, 214, 220.
Snack, J. I 160, 170.
Sofia Albertina. I 85, portr. 124, 165, 173, 174; II 173, 204, 205.
Soligny, m:me I 90, 103, 130, 137, 144.
Sollenius, L. I 90.
Sotberg, E. af. I 118.
Sparre, Charl. I 80.
Sparre, Ebba. I 38.
Sparre, Fr. I 84, 126 o. föij.
Sparrschöld, N. B. I 220, 230.
Spinacuta, H. I 253.
Stackelberg, A. II 182, 183, 185.
Stackelberg, R. II 182, 183.
Stading, Fr. I 144, portr. 145, 156, 158, 162, 178, 183, 215, 217, 219; II 38, 49, 110, 111, 161, 216, 222.
Stenberg, L. I portr. 255; II 12, 18, 50.
Stenborg, K. I 88, 89, 92, 101, o. följ. portr. 110, 112, 115, 120, 122, 129, 131, 135, 137, 141, 154, 156, 162, 182, 213, 219, 248, 255, 257, 258; II 10, 11, 12, 13, 50, 56, 59, 60, 64, 75, 81, 84, 106, 109, 158, 161, 192, 215, 216.

Stenborg, N. I 92, 101, 111.
Stenborg, P. I portr. 73, 88, 235, 247, 273.
Steinmüller, J. J. II 28, 154.
Steinmüller, W. II 28, 154.
Stieler, K. A. II 161.
Stierneld, A. II 118, 189.
Stiernhielm, G. I 37, portr. 38, 39, 41.
Stockenström, Fr. II 188.
Stolpe, J. P. II 55
Stridsberg, K. II 53.
Struwe, B. II 159.
Sundelius, H. O. II 73.
Sundström, L. I 91.
Sundvall, K. Fr. II 32, 33.
Svartling, P. I 216.
Säfström, E. I portr. 256; II 11, 12, 30, 57, 59, 83, 138, 229.

Taglioni, F. II 161, 221.
Taube, Aurore I 173.
Tegnér, E. II 135, 197.
Terentius. I 20, 21, 29.
Terrade, F. N. II 55, 56, 74, 94, 109, 152, 162, 185.
Tessin, K. G. I 60, 80, 84; II 239.
Tessin, N. I 56, 59.
Thorild. I 236, 250; II 115.
Thum, Kr. I 34, 44, 272.
Troil, U. von. II 89, 109.
Trundman, D. I portr. 69.

Uggla, A. I 122, 123, 125, 126.
Uttini, C. I 134, 234; II 40, 54, 55, 87, 106, 123, 130, 139.
Uttini, Fr. I 73, 90, 94, portr. 102, 105, 119, 130, 131, 133, 144, 141.

Valerius, J. D. II 94, portr. 95, 96, 97, 103, 106, 109, 136, 161, 162, 198, 207.
Wallenberg, J. I 146, 253.
Waltman, K. I portr. 205, 206, 252, 253, 254, 280; II 29, 30, 49, 53, 97, 123.

Vandoni, T. II 62, portr. 63,76.
Warburg, K. I 68, 239.
Wellander, J. I 90, portr. 95.
Wennberg, T. II 54.
Wennerholm, U II 63, 126, 152.
Wennermark. II 206.
Werner, F. II 35.
Wertmüller, A. U. II 203.
Westerstrand, P. II 181.
Vestris, G. I 229.
Wetterstedt, N. af II 202.
Whitelock, B. I 43.
Widerberg, A. I 147, 167, portr. 206, 207, 279; II 29, 30, 37, 39, 53, 54, 55, 64, 106, 107, 114, 132, 139, 143, 146, 147, 159, 160, 198, 226.
Wieselgren, O. I 49.
Vigée Le Brun, E. II 51.
Wigert, H. Kr. I 111, 112, 133, 134.
Wikmansson, Kr. II 181.
Wikström, J. F. II 62.
Wild, fru. II 38.
Vogler, G. J. I 178, 215, 218; II 27, 39.
Voltaire. I 67, 69, 80, 81, 85, 86, 126, 134, 135, 146, 236, 353, 273; II 96, 106, 133, 136, 146, 229.
Wrangel, E. I 67.
Wässelius, J, II 63, 123, 152, 161, 177, 197, 208.
Wässelins, Just. II 197.

Zander, J. D. I 251; II 11, 60.
Zibet, Kr. B. I 120, 129; II 146, 191.
Zöge von Manteuffel, O. J. I 81 174.

Åberg, J. I 210, portr. 211, 212, 213, 216, 219; II 40, 41, 49, 75, 107, 109, 113, 208, 226, 227.
Åberg, U. II 38.
Åbergsson, G. I 207; II 52, 84, 97, 106, 114, 129, 133, 139, 145, 170, 198, 208, 209, 214.

Åbergsson, Kr. II 110, 161.
Åhlström, O. I 215; II 88, 113.
Åkerhjelm, G. Jr. II 182, 183.

Öhrn, M. I 255.

SKÅDESPELS-REGISTER.

De romerska siffrorna beteckna arbetets delar, de arabiska sidan.

Abbé de l' Epée II 138, 139.
Acis och Galatea I 112.
Adam och Eva I 54.
Adamsspelet I 268.
Adelaide du Guesclin I 126.
Adonis I 130, 132; II 217.
Aeglé I 119.
Aeneas i Carthago se Dido och Aeneas.
den Afwundsiuke I 67.
Alceste I 152, scenbild 153, 155, 276.
Alcides' inträde i verlden II 38.
Alexis I 135, 257; II 60.
Alexis Michaelowitsch I 176, 227.
Aline I 130.
Alla människors vän I 88, 89.
Alle bedlegrannas spegel I 32,
Alzire I 85.
Amphion I 136; II 218.
Anakreon på Samos II 96, 161, 163.
Andria I 20, 29.
Andromaque I 178.
l'Anglais à Bordeaux I 126.
Annette et Lubin I 85.
Argsinte gubben II 177.
Ariadne på Naxos II 159.
Ariodant II. 196.
Arlequin kejsare i månen II 65 o. följ.
Arlequin squelette I 228.
Armida I 213; II 28, 94.
Arsène I scenbild 143, 149.
Athalie I 126 129, 131; II 43.
Attendez-moi sous l'orme I 60.
l'Avantageux II 189.
Azemia I 256; II 30.

Barberaren I 254; II 13; 14, 64.
Barberaren (op.) II 84.
Barnevelt I 75; II 18.
Baron Sjelfklok I 189.
den Bedragne bachan I. 175.
de Begge arrestanterne II 11, 138, 159.
de Begge kammarpagerne II 41, 48.
Bergslagsfröken I 198, 201, 225.
det Besynnerliga spektaklet I 259.
den Besynnerlige II 73.
Beverlei II 60.
Bildhuggaren II 85.
Birger Jarl I 119, 122, 164.
Blancka Märeta I 24.

den Blinde älskaren II 54.
la Bohèmienne I 126.
Boussaronerne I 213, 245.
Britannicus I 80.
Brodertvisten II 83, 123.
il Brutto fortunato II 175.
Brynilda I 67, 189.
Bröllopsgåfvan II 145.

Cæsars död 1 69.
le Calife de Bagdad II 164.
Califen i Bagdad II 176, 207.
Camilla II 81, 138.
Caravanen II 74, 77.
Casper och Doretea I 237.
Casper och Lona II 81.
Celinde I 126.
Cendrillon II 84.
Charlatanerne II 137.
Chelonid II 132, 133.
Christina och Magnus de la Gardie I 164.
Christmannus I 27.
Cinna I 126.
Clavigo I 254.
Coelina II 141.
Colin och Babet I 252; II 82, 155.
Cora och Alonzo I 157; II 133, 153, 192, 21.
Crispin medicus II 143.
Cyclops I. 20.
Czar Peter den store, II 82.

de Danckbaarheit I 50.
Dansvurmen II 209.
Den ena för den andra I 175.
Den om sin lycka skrytande cavalieren I 273.
Descartes II 138.
la Désertrice I 197.
les Deux prisonniers II 164.
le Devin du village I 273.
Dido och Aeneas I 156, 157; II 108, 173 190.
Diedrich Menschenskräck II 55, 182.
Doktor Petit II 131, 182.
Domaren i Zalamea II 16.
Donnerpamp I 244.
Don Micco och Lesbina I 255.
Don Ranudo II 55.
Dramatiska sammankomsten I 233.
Drottning Christina I 174; II 31, 207.
den Döfve II 189.

Edvinsky och Floreska se den Polska grufvan.
Elektra I 217; II 26.
En egendom till salu II 11, 177.
den Enleverade fästmön II 61.
En lustigh comoedia om Gustaf then första I 24.
Enn lustigh comedia om Doctor Simon I 17.
Eremiten eller Fadershjärtat II 83.
Eugenie I 254; II 13, 59.
Eunuchus I 20.

Fale Bure II 53.
den Falska blygseln II 83.
det Farliga förtroendet II 49.
la Fête de l'amour I 273.
la Fête du village I 82.
Fidelio II 138.
Figaros bröllop I 254; II 12, 106.
Finkel eller Det underjordiska bränvinsbränneriet I 239.
Finkels parentationsakt I 240.
Fiskaren II 93.
Fjäsken I 170.
Folke Birgersson till Ringstad II 29.
le Français à Londres I 81.
Fredsafl I 37.
Frigga I 164, 168, 210, 215, 216.
Fru Rangsiuk I 67, 189.
Fröken Snöhwits tragædia I 67.
then Fångne Cupido. I 37.
Fästningen i Boston II 84.
Födelsedagen I 177.
För att vinna tiden I 199.
den Föregifna skatten II 177.
den Förförde ynglingen II 18, 19, 20, 239.
den Förlorade katten I 258.
den Förmente prinsen II 177.
Förmyndaren II 145.
den Förnuftige token II 206.
den Försonade fadern II 54.
den Förtroliga aftonmåltiden II 64.

la Gageure imprévue II 188.
la Gageuse I 126.
General Eldhjelm II 129.
General Schlenzheim II 64.
Gengis Chan I 126, 135, 261.
Giannina II 60.
Giftermålsvurmen II 189.
den Girige II 136, 170.
le Glorieux I 81.
Grefvarne Klingsberg II 128.
Grefven af Burgund II 225.
Grefven af Castelli II 142.
Grefven af Walltron II 38, 57.
Gubben i bergsbygden II 11, 138, 159.
Gustaf Adolf och Ebba Brahe I 164, 173, 206, 218, 279; II 39.
Gustaf Adolfs ädelmod I 164, 165, 166, 210; II 185.
Gustaf Ericsson i Dalarne I 250.
Gustaf Vasa I scenbild 179, 180, 181, scenbild 182, scenbild 183, 184, scenbild 185, 186; II 25, 44, 89, 91, 146, 190, 207, 219.
Gustava Gök I 278.

Hamlet I 33, 147; II 147.
Helmfelt I 164, 167, scenbild 168, 278.

det Hemliga giftermålet II 111.
Herr des Chalumeaux II 177.
thet Himmelska Consistorium I 20.
Hofrådinnan af Gyllenpalm II 232.
Holofernis och Judiths commoedia I 27.
l'Honnête criminel I 128.
Hon vill och hon vill inte I 191.
Huru jwll och fasta the trätte I 31.
Håkan Smulgråt I 67, 189.
den Häftige friaren I 194.

I Kantons förstäder I 279.
l'Inconnu I 83.
Indianerne i England II 29, 120.
Ingiald Illråda II 92, 105, 133.
Intrigen i fönstren II 138, 177.
Iphigenie I 51, 133, 190; II 133.
Iphigenie den andra I 249; II 113—119.
Iphigenie i Auliden I 141, 149; II 88, 149—151, 218, 222, 241.
Iphigenie i Tauriden I 162; II 198.
Italienskan i London II 57. 60.

Jenneval II 18.
Jeppe på berget I 68, 146; II 55, 199.
Jesper Hjernlös I 189.
Johanna af Montfaucon II 123, 165.
Johanna af Neapel I 226.
le Joueur I 57, 60.
Judas redivivus I 18.
Juden II 147, 182.

det Kantiska giftermålet II 181.
Kapten Puff I 201, 210; II 182, 189, 232.
Karusell eller Ringränning I scenbild 48.
Klosteroffren I 194, 210; II 86, 87.
Konstmakaren II 83, 128.
Konung Richard Lejonhjerta I 257; II 74, 84.
Korsfararne II 124, scenbild 125, 126.
Kristi passionshistoria I 25.
Kronfogdarne I 251; II 82, 155.
Kuluff II 142, 199.
Kung Lear II 146.
Kusinerna I 205, 208; II 231.
Kärlekens triumf I 275.
Kärlek och hemsjuka II 130.

den Landsförviste II 56, 106.
Landstigningen I 222.
Landtpresten i Wakefield II 53.
Leheman II 11, 138.

Léon ou Le château de Montenero II 164.
Lifvet en dröm I 191.
den Lilla matrosen II 84, 100, 102, 138.
List öfver list II 106.
Lodoiska II 55, 56.
den Londonske köpmannen II 18.
Lucile I 132; II 74.
Lycksalighetens Ährepracht I 41.
Lycksökaren II 130.
Lykkopris I 52.
Läkaren mot sin vilja II 136.
de Löjliga preciöserna II 136, 170.

Macbeth II 147.
Mahomet II 96, 136.
Major Palmer II 188.
Mantalsskrifningen II 158.
Marcus Wimmerberg, I 199,
le Mariage forcé I 57.
le Mariage secret II 188, 190.
Marienburgska fiickan II 82.
Marius à Minturnes II 183.
Marquis Tulipano II 50.
Maskeraden I 171
Ma tante Aurore II 173.
Mélanide I 126.
Menechmerne I 88, 89.
Merope I 134; II 96.
Michel Wingler I 201; II 232.
Minna von Barnhelm II 16, 30.
Mohrerne i Spanien II 142.
Monsieur Musard II 202.
Montrose och Amelie II 59.
Mor Bobis bröllop I 252; II 155.
den Musikaliske skräddaren II 225.
Musikvurmen II 62.
Mythologisk Scene II 185.
Målaren och modellerna II 138, 176.
Mötesplatsen i mörkret I 69.

Negerslafvarne II 61.
Nina I 256; II 11, 83, 138.
Nunnorna II 50, 155.
Nybyggarne i Normandiet II 62.
den Nyfikne II 190.
Några mil från Stockholm I 188.

Oden I 140, 207, 216, 230; II 97, 105, 135, 169.
Oedip i Athen II 110, 189, 218.
Oedipe II 133.
de Okände II 13, 15, 57, 122.
den Okände sonen II 40.
Olof Skottkonung I 24.
den Olyckelige, men därunder lyckelige Tobias I 63 (affisch).
den Olyckeligen gifte Putzdrummel I 53.
Olympie II 229.

Om en syndare, som undfick nåd I 17.
Om menniskones skapelse I 27.
den Ondsinta hustrun II 159.
Operakomiken II 159.
Optimisten I 171.
l'Oracle I 80.
Ordensvurmen I 260.
Orondaat en Statira I 50.
Orpheus ooh Euridice I 114, scenbild 115, 148.

Panurge II 96, 109.
Parnassus triumphans I 41.
Pasquillanten II 61, 84.
Paul och Virginie II 50.
den Persiska slafvinnan II 138.
Petis och Telée I 242.
Philippe och Georgette II 111.
le Philosophe marié I 81.
Poeten i sitt hus II 159.
den Politiske kannstöparen I 67.
den Polska grufvan II 142, 209.
Polyeuct I 54.
Prins Tekeli II 142.
les Projets de mariage II 189.
Prolog den I nov. 1796 II 77.
Prolog den 23 okt. 1797 II 88, 89.
Prolog den 1 nov. 1797 II 90, 91.
Proserpina I 156.
Psyché I 102.
la Pupille I 80.

Qvickströms bröllop II 13.
Qvinnorna och förtroendet II 11, 182, 239.

den Rasande Hercules I 35.
Rebecka I 28.
Redlighetens seger öfver förtalet II 83, 126.
Renaud II 252, 231.
Rhadamiste I 80, 126.
Richard den tredje II 146.
les Ricochets II 206.
Riddareordet II 38.
le Rival supposé I 227.
les Rivaux d'eux mêmes II 189, 190, 203.
Roland I scenbild 155, 211, 277.
Romeo och Julia I 33, 147, 190; II 147, 242.
Rosimunda I 47.
Rångedalariddaren I 170, 199.

Sargines I 194; II 11, 57, 160.
Savoyardgossarne II 11, 49, 138.
Secter Misch-Masch I 225.
de Segrande och besegrade passionerna I 37.
Semiramis II 136.
Signill I 23.
Simon Magus I 19.

Siri Brahe I 167, 198; II 189.
Skandalskolan se Tadelskolan.
Skapelsen II 223.
Skeppar Rolf I 240.
Skomakaren i Damas II 138.
Skyddsengeln II 131.
Sladdret eller Fjäskens mirakler I 171.
Slafveön I 273.
Slottet Montenero II 11, 96, 177.
Slädpartiet I 233.
Solen lyser för hela verlden I 275.
Soliman den andre I 210.
de Sorglösa barnens förströelser I 36.
Spelaren II 146.
Sterbhuskamreraren Mulpus I 247.
Stockholms parnass I 50.
den Stoora Genius I 48.
det Stora fiskafänget I 19.
den Stormiga aftonen II 49.
Sune Jarl I 171, 201.
Susanna i Babylon I 253.
Swanhuita I 24.
den Svartsjuka hustrun I 208.
den Svartsjuke Neapolitanaren I 178; II 37.
Sven och Maja I 228.
den Swenska Sprätthöken I 65.
Syrinx I 70.
Tadelskolan I 226; II 232.
den Talande taflan II 97.
Tancred och Clarinda II 181.
Tancrède I 124; II 96, 106.
Tanddoktorn I 211; II 112.
Tartuffe I 253; II 170.
Tempelherrarne II 198.
Thetis och Pelée I 90, 93, 95, scenbild 97, 107, 117, 125, 128; II 26, 216.
Thisbe I 18.
Tillfälle gör tjufven I 168, 252.
Tobie comedia I 16.
Torilla I 67.
Torparen II 159.
Troijenborgh I 25.
det Tvungna giftermålet I 253.
Två männers hustru II 142.

den Unge arrestanten II 98.
den Unge filosofen II 53.

Valete theatren I 53.
Wallenstein II 191.
Vattendragaren II 138, 159.
les Vendanges I 81.
Verldenes skapelse I 191.
Verldsförakt och ånger se de Okände.
Vestindiefararen II 106, 137.
Villervallan II 128.
Virginia II 134, 135.
Visittimman I 197; II 232.
den Välborne borgaren I 254.

den Värdige medborgaren II 16.
Värdshuset I 199.
Värmlänningarna I 252.

Zayr I 86, 118, 129, 190.
Zemir och Azor I scenbild 140, 149; II 11, 74.

de Ädelmodige bönderne I 194.

Äfventyraren II 132.
Äfventyraren eller Resan till månens ö I 252; II 74.
Älskaren författare och dräng II 107.

Öfverlöparen II 58, 60, 83, 137.

ILLUSTRATIONS-REGISTER.

Första delen.

Sid.

Gycklare. Efter en miniatyr från 1200-talet 14
Gycklare med björn och apor 15
Johannes Messenius 21
Scenen i Valenciennes 1547 25
Kostymbild från 1400-talet 28
Swanteatern i London 1596 32
Georg Stiernhielm 38
Slottet Tre Kronor med Lejonkulan 40
Teaterkostym från 1600-talet 44
Urban Hjärne 46
»Upptåget» vid Karl XI:s kröning 48
Amsterdams Schouwburg 1637 49
Aurora von Königsmark 51
Affisch från Bollhusteatern på 1600-talet 54
Plan af Bollhusen och Lejonkulan 57
Affisch från 1737 63
Karl Gyllenborg 65
Vinjett till »Swenska Sprätthöken» 66
Silhuetter af Flodell och Knöppel 68
Silhuetter af P. Lindahl och Trundman 69
Silhuetter af J. Berghult och P. Stenborg 73
Lovisa Ulrika 79
Gustaf III 87
Slottsbacken 1786 med Bollhuset 91
Plan af Bollhusteatern 93
Johan Wellander 95
»Thetis och Pelée» 1689. Scenbild 97
Fr. Uttini 102
Balettkostymer från 1700-talet 105
Elisabet Olin 1780 108

Sid.
Karl Stenborg 110
Louis Gallodier 1792 113
Sofia Augusti 114
»Orpheus och Euridice». Scenbild 115
Charlotta Eckerman 121
Sofia Albertina 124
G. J. Adlerbeth 133
J. G. Naumann 135
Marie Louise Marcadet 139
»Zemir och Azor». Scenbild 140
Elis. Olin. Kostymbild 142
»Arsène». Scenbild 143
Franciska Stading 145
Karl von Fersen 150
Karolina Müller 151
»Alceste». Scenbild 153
»Roland». Scenbild 155
Operahuset 1782 160
K. Fr. Adelcrantz 161
Hertig Karl 165
Hertiginnan Hedvig 166
»Helmfelt». Scenbild 168
Elis Schröderheim 1778 170
G. Fr. Gyllenborg 172
J. H. Kellgren 175
»Gustaf Vasa». Scenbild 179
J. L. Desprèz 180
»Gustaf Vasa». Originalet i författarens samlingar . . 182
»Gustaf Vasa». Scenbild 183
»Gustaf Vasa». Scenbild 185
G. M. Armfelt 1793 187
K. G. Seuerling 189
J. de Monvel. Kostymbild 193
Sophie Hus 196
L. Hjortsberg såsom Kapten Puff 202
J. S. Ahlgren 203
K. G. Schylander 204
K. Waltman 205

Sid.

A. Widerberg 206
Marguérite Georges 209
Inga Åberg 211
Giovanna Bassi 214
Kr. Karsten såsom Orpheus 217
A. N. Edelcrantz 221
K. M. Bellman 233
Operahuset och Arsenalsteatern 235
Rotundan i Humlegården 236
K. J. Hallman 237
Petis med höga mössan 245
O. Kexél 246
Eriksbergsteatern 248
K. Envallsson 249
Plan af Munkbroteatern 251
Lisette Stenberg 255
Eleonora Säfström 256

Andra delen.

G. A. Reuterholm 8
N. Dalayrac 12
D. G. Björn 14
H. Liljensparre 23
Klas Rålamb 28
Palatset Makalös 31
Arsenalsteaterns salong. Sidan 32
Arsenalsteaterns salong. Fonden 33
Plan af Arsenalsteatern 34
Vy af Arsenalsteatern 35
Eufrosyne Löf 39
»Värdshuset». Dekorationsskiss 44
G. Paisiello 51
Teresa Vandoni 63
A. E. Grétry 75
Gustaf IV Adolf 78
L. Hjortsberg såsom Vinberg 85

Sid.

Fredrika af Baden 88
Hugo Hamilton 92
J. D. Valerius 95
Du Puy i »Ungdom och dårskap» 100
J. Kraus 108
D. Cimarosa 112
A. von Kotzebue 121
»Korsfararne». Scenbild 125
»Redlighetens seger öfver förtalet». Scenbild 127
K. G. af Leopold 134
G. de Pixérécourt 141
K. Fr. Berg såsom Crispin medicus 142
L. Hjortsberg såsom Juden 148
Chr. W. Gluck 150
Herr och fru Casagli. Kostymbild 151
Kr. Hæffner 153
L. Hjortsberg såsom Polykarpus 156
L. Hjortsberg såsom Marktschrejern 158
L. Cherubini 160
K. Kr. Gjörwell 163
Klas Livijn 166
L. Hjortsberg såsom Géronte 176
L. Hjortsberg såsom Salinette 178
L. Hjortsberg såsom Nadel 179
Gustaf Adolfs torg med Gustaf IV Adolfs sexspann 193
E. N. Méhul 197
Karl XIII 200
J. G. Oxenstierna 202
Drottning Hedvig 203
Kr. Karsten 218
Mar. Ter. Karsten 220
K. G. Schylander. Kostymbild 226
Fredrika Löf 228

TILLÄGG OCH RÄTTELSER I ANDRA DELEN.

Namnen Lagerbielke, Löwenhielm och Åkerhielm ha på flera ställen felaktigt tryckts med j, liksom Adelswärd med v och Fleming med två m. Maria Kristina Franck bör rätteligen benämnas med sitt andra förnamn, Kristina, och ej såsom här skett med Maria.

Sid. 82 i noten står 25, läs 251.

Sid. 99, rad 10 nedifrån har i Schweiz enligt dåtida stafning insmugit sig ett t, som bör borttagas.

Sid. 179, rad 4 uppifrån står 1850-talet, läs 1860-talet.

Sid. 190, böra de två nedersta raderna ha följande lydelse: tiden fördrefs där med att ge bal hvarannan dag och de öfriga fransyskt spektakel af en sammanrafsad liten fransk trupp, där äfven Hjortsberg uppträdde. Emellanåt spelade hofvet. Vid ett af dessa tillfällen hände, att friherre Gustaf Lagerbielke, ehuru han själf skrifvit pjäsen, kom af sig så grundligt, att ridån måste släppas ned.

Sid. 200. Under porträttet af Karl XIII skall tilläggas: Efter oljemålning af P. Krafft, graveradt af U. Berndes.

Sid. 231 skola de två sista raderna om Ahlgren lyda: Ahlgren lämnade sin skådespelarverksamhet 1815 vid nyss fyllda femtio år, men kvarstod såsom styresman för dramatiska scenen till sin död den 12 augusti 1816.

I personregistret införes.

Sid. 251. Höpken, Anders von. I 62, 65.

Sid. 255. Palmstierna, Nils. I 65.

Sid. 258, rad 6 uppifrån står 118, 189, läs 188,189.

Sid. 267, rad 14 uppifrån efter 252 tillägges II 157, 158.

Öfriga smärre tryckfel torde ej behöfva särskildt påpekas.

PN
2771
P4
bd.2

Personne, Nils Edvard
Svenska teatern

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY